

PV
1

✓

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI

10 - 12

ANUL XXI

1941

C U P R I N S U L

	Pag.
† NICOLAE, Mitropolitul Banatului: <i>Se află oare ecumenismul în criză?</i> — — — — —	527

S T U D I I

Preot Ioan Bunea: <i>Vechiul Testament — călăuză spre Hristos</i>	530
Diacon prof. dr. Mircea Păcurariu: <i>Un precursor al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania: Petru Maior</i>	534
Ioana Cristache-Panait și arh. Florica Dimitriu: <i>Bisericiile de lemn ale Banatului</i> — — — — —	550

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

Pr. Ieremia B. Ghita: <i>Răsplata cerească</i> — — — — —	565
Diacon Ioan Gășpar: <i>Dar și responsabilitate</i> — — — — —	568
Pr. Ioan Bunea: <i>Ce este mîntuirea sufletului</i> — — — — —	570
Pr. Vasile Petrica: <i>Cumpătarea — izvor de viață și virtute</i> —	574

U R M E D I N T R E C U T

Oliver Velescu: <i>Știri despre biserici românești din Transilvania culese din «Sionul Românesc»</i> — — — — —	578
--	-----

A N I V E R S Ă R I

* * * <i>În cinstea aniversării Republicii</i> — — — — —	589
--	-----

C R O N I C A B I S E R I C E Ă S C Ă

Prea Fericitul Patriarh Justinian în Episcopiile Clujului și Oradiei. Vizita în Finlanda a unei delegații aparținând Bisericilor Ortodoxă Română, Evanghelică C.A. și Evanghelică S.P. din Republica Socialistă Română. Congres internațional de studii bizantine la București. Întrunirea Comisiei «Credință și Constituție». «Responsabilitatea noastră comună pentru o lume mai bună». Pregătiri pentru Sfîntul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe. Succesorul patriarhului Kiril al Bulgariei. Dialogul între ortodocși și vechii catolici. Se adîncește tot mai mult prăpastia dintre teologii și clerul romano-catolic din S.U.A. În fine reabilitat. Teologie «dogmatică» sau «contextuală»? Aparițiunea este fratele nazismului. Prețioasă întregire a Bibliei lui Wulfila. Vestigii ale unui vechi așezămint biblic. Măturii ale începuturilor creștinismului. Cercetări arheologice pentru descoperirea casei Sf. Apostol Petru — — — — —	593
--	-----

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

Contribuții ale teologiei ortodoxe române. Noi termeni ecumeniști. Oportunitatea precizării unor termeni teologici (Arhim. Timotei Seviicu). Schimbări de poziție în ce privește administrarea botezului — — — — —	618
--	-----

P¹₁

MITROPOLIA BANATULUI

10-12

ANUL XXI 1971

P. 17.674

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE:

- Președinți :* I. P. S. Nicolae, Mitropolitul Banatului
P. S. Teoctist, Episcopul Aradului
- Membri :* — P. C. Pr. Const. Comșulea, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
— P. C. Pr. Emil Roman, consilier la Episcopia Aradului
— P. C. Diacon Sorin Cosma, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș
- Redactor responsabil :* P. Cuv. Arhim. Timotei Sevciciu, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația :

Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Timișoara I,
B-dul Victoriei, nr. 7

SE AFLĂ OARE ECUMENISMUL ÎN CRIZĂ?

În ultima vreme se repetă cu insistență de către reprezentanți ai Bisericii și marilor organizații internaționale creștine afirmația privitoare la o așa-zisă criză în care se află mișcarea ecumenică din zilele noastre. Constatarea de la care se pleacă este, în general, obținerea unor prea puține progrese în direcția apropierii punctelor de vedere teologice ale confesiunilor și denominațiunilor creștine, apariția unor noi contradicții atât pe plan teoretic cât și practic. De fapt, obiectiv privind lucrurile, nu se poate spune că cei vizați greșesc mult. Față de obiectivul urmărit și mai ales față de speranțele puse în variatele acțiuni întreprinse, există cu adevărat suficiente temeiuri care să justifice scepticismul. În domeniul la care ne referim este însă nerealist să așteptăm înlăturarea pe parcursul câtorva decenii numai a unor disensiuni acumulate de-a lungul veacurilor. Alară de aceasta, disensiunile ele însele trebuie privite nu numai ca fiind rodul unor neînțelegeri minore, ci mai ales consecința diferențelor esențiale de cultură și civilizație, a mediilor în care au trăit și s-au dezvoltat creștinii constituiți în Biserici. Or, aprecierea problemei din acest unghi, impune de la bun început acceptarea dăinuirii nepotrivirilor vechi și a ivirii altora noi, fără ca aceasta să întunece ideea în sine a unității căutate. Pe deasupra este cazul poate să ne întrebăm dacă însăși modul de a concepe noi unitatea Bisericii n-a fost câteodată prea romantic, prevalând uniformitatea asupra pluralismului ce a existat totdeauna.

Dar și așa, evaluând obiectiv tot ce s-a întreprins în direcția ecumenismului, faptele ne obligă să apreciem ca nu lipsite de importanță chiar minimele succese dobândite până acum. Global privind situația, trebuie să constatăm că ea este astăzi fundamental schimbată față de trecut. Raporturile dintre marile confesiuni creștine s-au ameliorat mult. Ignorării și vrăjmășiei întreolaltă le-au luat locul dorința de cunoaștere reciprocă, contactele tot mai dese și extinse la toate nivelurile. O convergență reală se observă în formularea diferitelor teze dogmatice ale Ortodoxiei, Romano-Catolicismului și Protestantismului. În ciuda conservatorismului ce încă atîrnă greu în balanță, trebuie recunoscut un anume grad de uzură pe care l-au suferit punctele de învățătură deosebitoare. Dacă vom lua

în considerare, bunăoară, conceptul de tradiție atât de deosebit înțeles, vom constata că romano-catolicii devin tot mai conștienți de extensiunea prea mare ce i-au dat, înglobînd în el cele mai inacceptabile inovații, că protestanții îi arată mai multă comprehensiune față de radicalismul cu care l-au repudiat inițial. Autoritatea Bibliei apoi, exaltată unilateral de protestanți sau pusă în umbră de romano-catolici spre a o înlocui cu aceea exclusivă a ierarhiei ecleziastice, este legată din nou, cum a fost dintru început, de Biserică. Sfintele Taine, mai departe, devenite teren de dispute infinite și de sfîrtecări a conștiințelor, se depun eforturi pentru a fi reasezate în contextul autenticei învățături despre mîntuire și despre lucrarea Sfîntului Duh. Rolul Bisericii, în fine, înțeles foarte îngust de romano-catolici și foarte larg, pînă la diluare, de protestanți, este reconsiderat nu numai principal ci și în funcționalitatea sa.

Sînt acestea indicii evidente ale progresului realizat. Și n-am pomenit încă nimic de mutațiile intervenite în chiar sînul Bisericilor creștine. Am putea astfel cita frămîntările pozitive ce se înregistrează în Romano-Catolicismul posterior conciliului Vatican II și intrarea sa, chiar și dacă pentru moment periferică, în arena ecumenismului, eforturile multiplelor denominațiuni de tip protestant în direcția înfăptuirii unor uniuni care să le reducă multitudinea și să le apropie între ele, reîntregirea unora din Bisericile ortodoxe locale și strădaniile pînă acum promițătoare din marea familie a Ortodoxiei de a înlătura zidul despărțitor creat prin sinodul de la Calcedon și de a reface unitatea, etc.

S-ar mai cuveni apoi a nu trece cu vederea peste realele înfăptuiri ale organizațiilor ecumeniste ce-și desfășoară activitatea pe plan internațional și în care, cu unele excepții, sub o formă sau alta, au fost atrase mai toate Bisericile, denominațiunile și grupările creștine. Biserica Romano-Catolică însăși a ieșit din pasivitate și izolare căutîndu-și locul potrivit alături de celelalte Biserici.

Așadar, în ciuda crizei evocate cu tristețe și nemulțumire, trebuie să deslușim apariția multor elemente încurajatoare și, mai ales, deschizătoare de perspective. Oricum, ecumenismul a devenit astăzi familiar lumii creștine, atât de familiar încît, precum observa cineva, «ne putem oferi luxul unei crize a ecumenismului» (cf. P. Lebeau, *Points de vue sur l'actualité oecuménique*, în: «Nouvelle revue théologique», Tournai, t. 93, nr. 2, februarie 1971, p. 167). Și în plus: ce avem a înțelege

prin des repetatul cuvînt «criză?» «Criza, deslușea mai demult episcopul Nicolae Velimirovici (Scrisori misionare, t. I, trad. Pr. A. Uroș-Doloveanu, Caransebeș, 1936, p. 13—15) e cuvînt grecesc și înseamnă judecată... Pînă acum popoarele europene au întrebuințat cuvîntul judecată în loc de criză... Acum este schimbat doar cuvîntul vechi prin cel nou...». Dacă, prin urmare, cuvîntul criză înseamnă judecată, aplicat ecumenismului aceasta vrea să zică, ceea ce e absolut rezonabil, că Dumnezeu ne judecă pentru tot lucrul care l-am fi putut înfăptui dar nu l-am știut duce încă la capăt ori l-am săvîrșit rău.

Înțeleasă astfel criza amintită, înseamnă că în ciuda bunelor rezultate la care am ajuns, nu trebuie să ne simțim mulțumiți ci, cu eforturi sporite, să căutăm a merge mai departe, combătînd orice reziduuri de pasivitate, ignoranță și prejudecăți (Cardinalul Suenens, *Les vertus de l'esprit oecuménique*, în volumul: *L'avenir de l'Eglise*, Paris, 1971) pînă ce vom ajunge la împlinirea idealului dorit.

† NICOLAE
Mitropolitul Banatului

VECHIUL TESTAMENT — CĂLĂUZĂ SPRE HRISTOS

de : Preot ION BUNEA

Sînt multe cărți folositoare. Pentru noi, creștinii, însă, cartea cărților este Biblia sau Sfînta Scriptură. În ea se cuprinde învățătura despre Dumnezeu, învățătura împăcării și calea mîntuirii. În parabola semănătorului însuși Mîntuitorul ne vorbește despre puterea cuvîntului divin cuprins în mare parte în Biblie, care întocmai ca o sămînță rodește în sufletul credincioșilor, bineînțeles a acelor care nu sînt atinși de arșița păcatului.

Biblia este cartea cea mai răspîdită din lume și cea mai citită, fiind tipărită în aproape două mii de limbi și dialecte. Ea a fost scrisă sub însuflarea Duhului Sfînt, care a luminat mintea unor bărbați aleși, ca să priceapă cuvîntul lui Dumnezeu și i-a păzit de greșeli în scrisul și în predica lor. «Toată Scriptura este însuflată de Dumnezeu și de folos spre învățatură...» (II Timotei III, 16).

Sfînta Scriptură are două părți : Vechiul și Noul Testament, amîndouă cu valoare deosebită pentru credința noastră, fiindcă în ele se cuprinde cuvîntul lui Dumnezeu. În vorbirea obișnuită cuvîntul «testament» înseamnă hotărîrea luată de cineva în scopul de a fi respectată după moarte. Cu acest înțeles, cele două Testamente — Vechi și Nou — arată voința lui Mesia de a face moștenitori ai împărăției veșnice pe cei ce vor crede în El. În ele se arată grija Providenței pentru «floarea creațiunii» și restaurarea ei prin «Adam cel nou», care este Hristos.

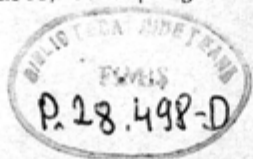
*

Vechiul Testament a avut un rol pedagogic de pregătire pentru primirea lui Mesia și a Legii evanghelice. Legea Vechiului Testament este numită «umbra bunurilor viitoare» (Evrei X, 1) sau «călăuză spre Hristos» (Galateni III, 24). Vechiul Testament este «Legămîntul» dintre Dumnezeu și făptura Sa făcut îndată după căderea strămoșilor, prin făgăduința dată de Dumnezeu primilor oameni că sămînța femeii va zdrobi capul șarpelui. Legămîntul a fost reînnoit față de patriarhul Avraam (Facere XII, 1—4) și codificat, în scris, pe muntele Sinai (Ieșire XX). Despre acest legămînt vorbește și Sfîntul Apostol Pavel în Epistola către evrei (IX, 15—28).

Între cele două Testamente este o legătură organică, indisolubilă. Rînduiala divină a fost aceasta: întîi, Vechiul așezămînt, icoana făpturii căzute stînd în așteptarea Mîntuitorului, apoi Noul așezămînt, în care să se arate icoana făpturii noi ridicate la altă viață prin Mîntuitorul. Relația dintre cele două Testamente este minunat rezumată de Fericitul Augustin în cuvintele: «Noul Testament se ascunde în cel vechi, cel vechi se arată în cel nou».

S-au găsit creștini care să ceară renunțarea la Vechiul Testament întrucît este expresia religiei iudaice. Pretenția este însă greșită, chiar absurdă, privind lucrurile în lumina revelației divine. Evident nu ne putem asocia ipocriziei fariseilor, imnelor de blestem și de ură, legii talionului, ceremoniilor cu caracter prefigurativ, dar legea morală ziditoare rămîne în veac. Nu se poate concepe a avea la o casă etajul al doilea fără să-l avem pe întîiul, sau să avem dintr-un arbore numai coroana, fără să avem totodată și trunchiul cu rădăcinile. Dovada peremptorie a strînsei legături dintre cele două Testamente o găsim în evanghelia zilei care poartă numele «cartea neamului lui Iisus Hristos». În ea ni se istorisește obîrșia după trup a Mîntuitorului «din regele David, fiul lui Avraam...». Avem aici șirul de moși și strămoși din care s-a născut truștea Mîntuitorului lumii... Dar avem — totodată — semnul Proniei cerești, care-și desface aripa ocrotitoare pentru «toată zidirea mîinilor Sale». Adevărul acesta este învederat în faptul următor: între strămoșii Domnului sînt și două femei străine, Rahab și Rut, argument în favoarea participării și altor neamuri — a tuturor neamurilor — la binecuvîntarea dată lui Avraam, la darul mîntuirii. Nașterea lui Iisus «din neamul lui David» o atestă și Sfîntul Apostol Pavel în Epistola către romani (I, 3).

Mîntuitorul a îndemnat mereu să fie cercetat Vechiul Testament — «Scripturile» —, fiindcă acolo vom găsi vorbindu-se despre El. «Cercetați Scripturile, să socotiți că în ele aveți viață veșnică. Și acelea sînt care mărturisesc despre Mină» (Ioan V, 39). «Scripturile» înseamnă Vechiul Testament, cel Nou încă nu exista. Cercetînd Vechiul Testament, fiecare credincios are posibilitatea să verifice ușor mesianitatea lui Iisus, însăși divinitatea Lui și să-L identifice cu Mesia cel prezis de profeți. În profețiile mesianice mîinile proorocilor au zugrăvit linie cu linie chipul Mîntuitorului. Din depărtări de veacuri ei L-au întîmpinat cu prevestirile lor și L-au preamărit ca pe «Cel ce va zdrobi capul șarpelui», suprema dorință a credincioșilor, mlădița cea din neam împărătesc, înțelepciunea lui Dumnezeu, părinte al veacului ce va să fie și împărat al păcii, Miel nevinovat spre slujbă de jertfă izbăvitoare a tuturor, cum pregnant se exprimă un teolog al zilelor noastre.

Mintuitorul mărturisește că n-a venit în lume să strice rânduiala divină. «Să nu socotiți că am venit să stric Legea sau proorocii, zice El, n-am venit să stric, ci să împlinesc. Căci adevărat zic vouă: Înainte de a trece cerul și pământul, o iotă sau o cirtă din Lege nu va trece, pînă ce se vor face toate» (Matei V, 17—18). «Să împlinesc Legea» înseamnă: să fac ca Legea să se îplinească prin Mine, în toate cele ce s-au prezis despre Mine; să fac ca prin venirea Mea, ea să fie împlinită. Iisus a venit să îplinească, nu să răstoarne cele ce s-au prezis despre El. A împlini ceva înseamnă a realiza, a desăvîrși, a umple pînă la margine ceva ce este numai pe jumătate (o măsură, un vas, un pahar). Biblic vorbind, a împlini înseamnă a trece de la școala Vechiului Testament la aceea a Evangheliei, de la imagine la adevăratul chip. Vechiul Testament în sine era și este bun și de folos, dar în comparație cu Evanghelia este numai urzeală, însăilare, început și nedeșăvîrșit. Noul Testament a desăvîrșit, el a adus și cuprinde deplina revelație a lui Dumnezeu: «Cînd va veni ceea ce este desăvîrșit, atunci ceea ce este în parte se va desființa» (I Corinteni XIII, 10).

Renunțarea la Vechiul Testament ar fi o greșeală, o răstălmăcire a lucrurilor. Ce sens am mai găsi actului întrupării, dacă i-am smulge rădăcinile înfipte în pămîntul realităților Vechiului Testament de unde se ridică glasuri ce vestesc suprafireasca Lui naștere prin Fecioara Maria? Am bagateliza pe însuși Fiul lui Dumnezeu încercînd să-L reducem la măsura judecăților noastre mărginite.

Icoana deplină a personalității lui Iisus, Dumnezeu și om, o putem avea numai examinîndu-L și apropiindu-ne de El cu discreție smerenie, străduindu-ne să desprindem din paginile celor două Testamente tot ce se referă la sublimitatea vieții Sale. Altfel, îi deformăm imaginea, asemănîndu-ne cu eroul din piesa lui Labiche: *Le voyage de M. Perichon*. Perichon este un mic burghez, cu orizont îngust, însă din cale afară de vanitos. Este foarte încîntat de propria lui persoană. Îl îndispune priveliștea Alpilor care se ridică maiestuos deasupra capului său, fără să-l bage pe el în seamă. Trebuînd să-și ridice mereu capul ca să privească piscurile munților, îl amețește înălțimea și-l orbește strălucirea. Supărat că el este așa de mic iar muntele așa de uriaș, născocește un mijloc ingenios ca să se răzbune împotriva lui. Astfel, tocmește un pictor ca să-i lucreze un tablou, în care cei mai înalți munți din Europa să fie înfățișați mici de tot, în timp ce el, Perichon, ca un uriaș se uită de sus, la nemernicii Alpi.

La fel procedează și cei care coboară pe Iisus la ei plămînd un Hristos după priceperea și măsura lor proprie. Unii vor un Iisus după interesul lor, spre a-și acoperi netrebnicia

sau a-și justifica slăbiciunile și rătăcirea, fără să țină seama de adevăratul chip al lui Iisus, așa cum se desprinde din slova celor două Testamente.

Intr-adevăr, nu este ușor să apreciezi piscurile însoțite ale munților care săgetează văzduhul înălțându-se spre cer. Pentru a-ți da seama de înălțimea lor uluitoare, este nevoie de privirea ageră a vulturului și zborul lui îndrăzneț. Pentru a cuprinde imaginea autentică a lui Iisus, este neapărată trebuință de «inimă smerită», de zborul cugetului curat, îndrumat de credința care frânează și biruie trufia.

*

Un sfânt a ridicat odată de jos o foaie albă de hîrtie pentru ca să nu fie călcată în picioare, căci s-ar putea să fie scris pe ea numele lui Dumnezeu. Cu atît mai virtuos, nimeni dintre creștini să nu se îndoiască sau să defaime scrierile Vechiului Testament, fiindcă de nenumărate ori este scris în ele numele lui Dumnezeu. Ele au o deosebită valoare educativă, în primul rînd religios-morală.

Va fi avînd Vechiul Testament întunecimi; vom găsi în el pasiuni ale firii nemîntuite, chiar la patriarhi și premergătorii Domnului uneori, dar mai tare este suspinul lor după mîntuire, «stăruința în nădejde». Dreptii Vechiului Testament nu l-au văzut pe Iisus cu ochii trupești, dar au crezut în El. Ei l-au întîmpinat din depărtări de veacuri cu iubirea și speranța lor, ca pe Acela în care se va împlini cuvîntul pe care îl vor auzi toți citindu-se (Luca IV, 16—21).

Noi creștinii «am aflat pe Acela despre care a scris Moise în Lege și proroci» (Ioan I, 45). Pentru noi, Iisus «pe pămînt s-a arătat, cu oamenii a petrecut, din Fecioară curată s-a născut», deci s-au realizat în El profețiile mesianice ale Vechiului Testament, care unește pereții noii zidiri, așa cum rezultă din citirea evangheliei zilei.

Se cuvine, deci, ca la praznicul Nașterii Domnului Iisus despre care au grăit aleșii Vechiului Testament, să-L întîmpinăm înnoiți sufletește, curățindu-ne de zgura păcatelor. Pe lîngă colindul sfînt tradițional, să-l adresăm smerita rugăciune:

«Dumnezeiescule Învățător! Tu care ești piatra unghiulară a Legămîntului vechi și nou, vino și deschide ochii noștri împăienjeniți din cauza îndoielilor și slabei credințe, ca să putem privi clar chipul Tău cel sfînt în Evanghelia Ta... Deschide buzele noastre ca să vestim stăruitor, din ce în ce mai deplin, a Ta bunăvestire. Dă-ne tăria să devenim fiii lui Dumnezeu și să vedem mîine mărirea Ta».

UN PRECURSOR AL REINTREGIRII BISERICII ORTODOXE ROMANE DIN TRANSILVANIA: PETRU MAIOR

de : Diac. prof. dr. MIRCEA PACURARIU

Au trecut 23 de ani de la memorabilul 21 octombrie 1948, dată care marchează, sub arhipăstorirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian, «Reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române». Evenimentul acesta, rod al voinței clerului și credincioșilor despărțiți oarecând prin silnicie de trupul Bisericii strămoșești, a fost pregătit de numeroase generații năzuind toate spre unitatea națională, politică și spirituală a românilor de pe ambele versante ale Carpaților. Sfirtecarea de la 1698—1700 a constituit o rană ce a sîngerat două veacuri și jumătate și ea trebuia tămăduită.

Comemorînd mărețul act din octombrie 1948 nu ne putem opri întoarcerea gândului spre înaintașii care, cu prețul unor nesfîrșite sacrificii, au militat pentru îndreptarea a ceea ce s-a stricat prin înșelăciune, rapt și prigoniri. Mulți dintre ei au aparținut «celeilalte străni», căci trebuie să reamintim adevărul atestat de istoria nepărtinitoare că, înșiși «uniții» n-au acceptat compromisul decît obligați de împrejurări și din dorința obținerii dreptului la viață, libertate și cultură pe care li-l refuzau stăpînitorii vremelnici ai acelor vremi.

Un exemplu tipic în această privință ne oferă Petru Maior, reprezentant de frunte al Școlii ardelenе, mișcare cultural-patriotică din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea determinată de lupta maselor populare române din Transilvania și Banat pentru desființarea iobăgiei, împotriva acțiunii de deznaționalizare și pentru recunoașterea drepturilor contestate populației băștinașe. Despre Școala ardeleană s-a afirmat că și-ar datora originea trecerii la «unire» a unei părți a românilor de dincoace de munți [Ovid Densusiănu, *Literatura română modernă*, vol. IV, 1943, p. 12]. Numai că o atare pretenție e dezisă de multitudinea factorilor social-istorici și politici care stau la baza mișcării culturale la care ne referim [Florea Fugariu și Romul Munteanu, *Școala ardeleană*, vol. I, col. «Lyceum», București, 1970, p. 10 și Romulus Munteanu, *Contribuția Școlii ardelenе la culturalizarea maselor*, București, 1962, p. 10 sq.]. Școala ardeleană s-a arătat străină oricărui spirit confesional, promotorii ei combătîndu-l ori de cîte ori l-au întîlnit în cale. Pe deasupra, în afara faptului că re-

prezentanții Școlii ardelenе au fost nu numai greco-catolici ci și ortodocși, înșiși «uniții» care au ilustrat-o nu și-au economisit invinuirile aduse consecințelor nefaste ale «uniației» și n-au ezitat să intre în conflict cu oficialitatea greco-catolică. Dacă vom cita în această privință pe Samuil Micu și Gheorghe Șincai alături de Petru Maior, cunoscuții corifei ai Școlii ardelenе, aproape că n-ar mai trebui să adăugăm nimic întru dovedirea celor spuse. Toți trei, deși «latiniști» convinși, au denunțat cu putere încercările de latinizare și catolicizare depuse prin mijlocirea Bisericii greco-catolice, n-au încetat nici o clipă să țină viu aprinsă făclia dragostei față de Biserica strămoșească [Mitropolit Nicolae Mladin, *Biserica Ortodoxă Română una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 83—132].

E ceea ce va reieși cu pregnanță din paginile care urmează pe care le închinăm comemorării «Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române», acelora care în trecut și în vremea noastră au contribuit la înfăptuirea ei.

*

Petru Maior, unul din cei mai străluciți reprezentanți ai istoriografiei și filologiei românești din epoca iluminismului în Transilvania și în același timp unul din cei mai de seamă slujitori ai Bisericii noastre strămoșești, a fost timp de 24 ani protopop la Reghin, a scris prima *Istorie bisericească* tipărită, de la începuturile creștinismului pe teritoriul țării noastre, a excelat ca predicator de mare talent, a militat pentru păstrarea legii strămoșești și pentru refacerea unității noastre bisericești.

De regulă, atunci când vorbim de epoca iluminismului în Transilvania și de activitatea reprezentanților Școlii ardelenе, numele lui Petru Maior este rostit alături de al contemporanilor săi, Samuil Micu și Gheorghe Șincai. Dar, fără îndoială că Petru Maior a contribuit mai mult la renașterea noastră culturală și a avut o mai mare influență asupra contemporanilor decât ceilalți doi.

În adevăr, deși Petru Maior nu pune accentul prea mult pe izvoarele istorice, totuși știe să argumenteze într-un chip atît de limpede și de convingător, încît ideile sale prind viață mai ușor decît ale celorlalți doi. El este în primul rînd omul argumentelor sănătoase, izvorîte dintr-o minte ascuțită, prezentate cu o vervă cuceritoare și cu o expunere clară, omul nerăbdător să le răspîndească prin tipar, spre a-și lumina cit mai mult neamul.

S-a născut în jurul anilor 1754—1756 (și nu în 1760 sau 1761 cum s-a crezut mult timp) în Tg. Mureș, unde tatăl său, George Maior îndeplinea, din 1751, slujba de protopop. A fă-

cut școala elementară și primele clase de gimnaziu la Tg. Mureș, continuându-le la Blaj, unde a urmat ultimele două clase, numite pe atunci umanioare, în care se studia retorica și poetica. În 1774 episcopul Grigorie Maior l-a trimis la Roma, împreună cu Gh. Șincai, în urma recomandății vicarului Ignatie Darabant, viitorul episcop al Orăzii, sincer sprijinitor al cărturarilor români de atunci. A stat la Roma cinci ani, studiind în Colegiul de Propaganda Fide, în primii doi ani filozofia, iar în ceilalți trei, teologia. La reîntoarcere, a rămas un an la Viena, împreună cu Gh. Șincai, făcând amândoi studii de drept la Universitatea de acolo. Mediul intelectual vienez a înfrînit profund asupra formării lui Petru Maior, definindu-se de acum personalitatea sa de iluminist, influențat de umanism, îndeosebi de Erasmus și Pascal. Citește aici scrieri galicane și febroniene care militau pentru limitarea drepturilor Bisericii la atribuțiile ei pur spirituale, pe care le va folosi mai târziu la redactarea propriilor sale lucrări de acest gen.

Sosit la Blaj în 1780, Maior a fost numit profesor de logică, metafizică și dreptul firii, slujbă în care a ostenit timp de cinci ani. În această perioadă a scris cunoscuta sa lucrare *Procanonul* (1783).

În vara anului 1785, părăsind călugăria, noul episcop al Blajului, Ioan Bob, l-a trimis preot în Reghin sat, o suburbie a Reghinului propriu-zis sau sâtesc, cum se numea pe atunci. În august același an, l-a numit protopop al Gurghiului, instalat în noul post la 20 septembrie 1785, în cadrul unui sinod protopopesco. Protopopiatul său cuprindea 47 de parohii de pe cursul inferior al Mureșului.

La Reghin a ostenit Petru Maior ca preot și protopop timp de 24 de ani, desfășurînd o rodnică activitate pastorală, predicatorială, pedagogică, administrativă și cărturărească.

Despre activitatea pe care a desfășurat-o în acest colț al Transilvaniei, ne vorbește el însuși într-o broșură publicată în 1814 la Buda (sub titlul: *Răspuns la cîrtirea care s-a dat asupra persoanei lui Petru Maior*). El povestește aici cum trimitea băieți și fete la diacul bisericii pentru a-i învăța rugăciunile cele de lipsă «bunului creștin», cum îi obliga pe părinți să exercite un control mai sever asupra deprinderilor morale ale fiilor lor, cum făcea examene cu copiii în prezența părinților, lăudînd pe cei buni și certînd pe cei răi, în cursul vizitelor sale protopopești și, în sfîrșit, cum străbătea cîmpuri și păduri unde erau copii, strîngîndu-i în jurul său spre a le da învățăături. Acesta era apostolatul pe care a înțeles să-l practice Petru Maior, în cursul activității sale ca preot și protopop.

În același timp, îl vedem călăuzit și de idealul emancipării naționale, sociale și bisericești a românilor, fiind nu numai educator, ci și un om politic în timpul luptelor duse pe atunci de frunțașii românilor transilvăneni. Astfel, în 1790, îl găsim în primele rînduri ale mișcării cunoscutului *Supplex Libellus Valachorum*, redactînd și iscăliind împreună cu protopopul Ioan Para de la Făgăraș, una din primele petiții — deci înainte de *Supplex* — prin care se cereau drepturi politice pentru români.

Pătruns de însemnătatea idealului național și al unității bisericești, Petru Maior este prezent, în 1789, la Sibiu, la instalarea episcopului ortodox Gherasim Adamovici. Nu este străin nici de încercarea de refacere a unității Bisericii românești din 1798, la 100 de ani de la așa-numitul «manifest de unire», cînd se vorbea chiar de alegerea sa ca episcop ortodox la Sibiu. De altfel, în tot cursul vieții sale, Petru Maior a trăit în cele mai bune relații cu preoții și protopopii ortodocși, precum și cu episcopul Vasile Moga de la Sibiu.

Tot la Reghin și-a redactat o parte din lucrările sale, din care unele au văzut lumina tiparului mai tîrziu, iar altele au rămas în manuscris. Acum a rostit cunoscutele sale predici, strînse apoi în 3 volume, a redactat *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, precum și lucrarea rămasă în manuscris *Protopapadichia*.

La începutul anului 1809, Petru Maior a părăsit Transilvania, plecînd la Buda, unde fusese numit «crăiesc revizor» (cenzor) și corector al cărților românești care se tipăreau aici, post pe care-l deținuse înaintea sa Samuil Micu, și — pentru un timp, în mod provizoriu, Gh. Șincai.

La Buda, Petru Maior a rămas pînă la moartea sa (14 februarie 1821), fără întrerupere. Amănunte asupra activității sale aici ne lipsesc. În orice caz, în acest timp a desfășurat cea mai rodnică activitate cîrturărească din tot cursul vieții sale. Eliberat de grijile parohiei și ale administrației protopopiatului, Maior a putut să scrie și să-și tipărească acum cea mai mare parte din lucrările sale și, în același timp s-a îngrijit de apariția altora. Cu alte cuvinte, a izbutit «ca și mai mult să poată lucra cu peana pentru neamul românesc», cum va mărturisi el însuși, punîndu-și toate calitățile sale de scriitor, istoric și lingvist în serviciul celei mai mari cauze din acea vreme: eliberarea națională și socială a românilor din Transilvania și făurirea unei culturi naționale moderne.

Pentru luminarea poporului, Petru Maior traduce sau face prelucrări după unele opere publicate în limba germană. De pildă: *Învățătură pentru prăsierea pomilor* (1812), *Pentru facerea zahărului* (1812), *Dizertație... despre zahăr* (1813), *Învățătură despre agonisirea viței de vie și despre măiestria de*

a face vin... (1813), *Învățătură pentru ferirea și doftoria boalelor* (1816) și în sfârșit, *Întimplările lui Telemah, fiul lui Ulise* (1818), traducerea din limba italiană a operei lui Fénelon, cunoscută pentru ideile sale de toleranță, umanitate și libertate, care începuseră să-și facă drum și în Transilvania.

Publicarea acestora reflectă cu fidelitate ideile iluministe de care era călăuzit Petru Maior. El este primul care a izbutit să dea o fundamentare științifică drepturilor românilor de a avea aceeași libertate și posibilități de dezvoltare ca și celelalte națiuni din Transilvania.

Ca istoric, Petru Maior, ancorat hotărît în zonele culturii iluministe, a avut ca punct de plecare umanismul românesc, cu ideile sale fundamentale: latinitatea, unitatea de origine a poporului român și continuitatea lui în Dacia.

Istoria pentru începutul românilor în Dacia, cu cele două anexe: *Dizertație pentru începutul limbii românești* și *Dizertație pentru literatura cea veche a românilor*, tipărită în 1812, (ed. II, 1834, ed. III, 1883), a urmărit, după cum arăta și titlul, să dovedească originea noastră, fiind o izbutită pledoarie a cauzei naționale românești, împotriva unor istorici ca Sulzer, Eder și Engel, care din interese politice străine, veneau să conteste drepturile națiunii române.

S-a dovedit necruțător cu aceia care manifestau dușmănie sau dispreț față de poporul român, folosind un viguros stil polemic și o ascuțită ironie. Chiar în prefața lucrării mărturisirea că a căutat să răspundă acelor care «fără de nici o dovadă iscodesc minciuni apriate (= dovedite) asupra românilor și socotesc că lumea toată e datoare să creadă nălucirile lor; ba de o bucată de timp... unii de la alții împrumutînd defăimările, fără de nici o cercare a adevărului, din nou o dau la tipar; și cu cît românii mai adînc tac, nimic nerăspunzînd nedreptilor defăimători, cu atît mai vîrtos se îndeamnă pre români a-i micșora și cu volnicie a-i batjocori».

Fără să dispună de documentația lui Samuil Micu și Gheorghe Șincai, în căutarea de dovezi, Petru Maior, recurge de multe ori la judecata sănătoasă, pentru ca să pună în lumină adevărul că viața romană și apoi cea românească nu s-a întrerupt nici un moment pe teritoriul fostei Dacii traiane.

«Mai la două sute de ani trecuse» — scrie el — de cînd romanii, prin împăratul Traian trimiși, era așezați în Dachia, țeară desfătăată... Cine e atîta nesimțitoriu carele să nu știe că tuturor oamenilor atîta le este (de) dulce și vrută (= dorită) patria întru carea sînt născuți și crescuți și unde oasele părinților și a moșilor lor celor răposăți se odihnesc cît tocma de ar fi și slabă țeara și cu multe necazuri ar avea a se lupta într-însa, puțini se află cari, să se plece a-și lăsa patria».

În afară de unele exagerări, ca aceea a Daciei pustiite de populația dacă după înfrîngerea și colonizarea ei de către ro-

mani și de puritatea noastră romană, Petru Maior a avut păreri juste despre începuturile istoriei noastre. De pildă, el este primul istoric român care a arătat că în Transilvania și Oltenia s-a produs cea mai intensă colonizare romană, lucru pe care l-au confirmat și cercetările arheologice de mai târziu. În aceste regiuni continuitatea a fost favorizată de bogățiile naturale și de faptul că au fost mai puțin expuse invaziilor decât Moldova și Muntenia. Arăta apoi că românii au trăit în timpul migrației popoarelor mai ales la munte, unde se ocupau cu păstoritul, dar și la șes, unde se ocupau cu agricultura, lucrind și pentru aceste popoare, dar fără a se amesteca cu ele.

Astfel, în ciuda unor exagerări și a unor date greșite, ușor de explicat pentru acea epocă de început a studiilor de istorie, Petru Maior are meritul de a fi dovedit istoricilor străini, contemporani cu el, că poporul român este urmașul poporului roman, a cărui limbă o vorbește și că este — în același timp — cel mai vechi popor pe aceste meleaguri, pe care nu le-a părăsit niciodată. El dezvoltă crezul lui Samuil Micu și Gh. Șincai, completându-l nu atât printr-o documentație nouă, ci mai ales prin strălucirea raționamentelor, străbătute de un cald patriotism, ceea ce îi dă o mare putere de convingere, asigurându-i difuzarea și succesul printre contemporani.

În acest fel, lucrarea lui Petru Maior poate fi așezată alături de lucrarea mai veche a lui Miron Costin, *De neamul moldovenilor*, de *Istoria Țării Românești* a stolnicului Constantin Cantacuzino și de *Hronicul vechimii romano-moldo-valahilor* a lui Dimitrie Cantemir. Ea a trecut munții în Țara Românească și Moldova, lucru ce-l cunoaștem — între altele — din amintirile lui Costache Negruzzi, care povestește că această Istorie, aflată în biblioteca tatălui său, a fost adevăratul dascăl de la care a învățat românește marele prozator moldovean. De aceea, pe bună dreptate prof. Sextil Pușcariu a numit Istoria lui Petru Maior «evanghelia generației sale».

Teoriile istorice și filologice din *Istoria pentru începutul românilor în Dacia* au avut răsunet și în lumea unor învățați străini cu concepții ostile nouă. Printre aceștia, Petru Maior a trebuit să dea trei replici (1814, 1815, 1816) unui cunoscut slavist, Bartolomeu Kopitar, deși acesta, în unele privințe adoptă puncte de vedere mai corecte decât Maior.

Părerile filologice ale lui Petru Maior pot fi desprinse din cele două *Dizertații* publicate la sfârșitul lucrării *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, precum și în lucrările de mai târziu: *Dialog pentru începutul limbii române între nepot și unchi* și *Orthographia romana sive latino-valachica una cum*

clavi, ambele publicate în fruntea *Dicționarului* de Buda din 1825.

El aduce un punct de vedere nou ce privește latinitatea limbii române, deosebit de al celorlalți doi învățați ai Școlii ardelenе, și anume că limba română derivă din latina populară și nu din cea literară-clasică. El are meritul de a fi făcut această precizare printre primii lingviști europeni.

Petru Maior sesizează în mod just și faptul că, spre deosebire de celelalte limbi romanice, limba noastră este mai săracă în elemente latine noi, intrate pe cale literară. În celelalte limbi romanice asemenea cuvinte au pătruns foarte ușor prin școală, biserică și administrație, ceea ce la noi nu s-a întâmplat. El a făcut deci distincție între cuvintele care alcătuiesc fondul vechi luat din latina populară și neologismele împrumutate din latina clasică. De aci trage concluzia, împărtășită azi de toți romanistii, asupra rolului deosebit pe care-l are limba română pentru stabilirea elementului popular latin din celelalte limbi romanice.

Petru Maior este un lingvist modern și în privința concepției sale asupra neologismelor, căci și-a dat seama de necesitatea folosirii lor, la începuturile culturii noastre moderne, sfătuind însă ca introducerea de cuvinte noi să se facă treptat, pentru ca să fie ușor asimilate. De asemenea, Petru Maior a îndemnat statornic pentru introducerea alfabetului latin, cu excepția cărților bisericești, pentru care admitea alfabetul chirilic.

În ce privește ortografia propusă de el, aceasta, cu multe modificări, a fost urmată și mai târziu. E de ajuns să amintim faptul că Petru Maior a fixat semnele *ș* și *î*, precum și scrierea — după model italian — prin *che*, *chi*, *ghe* și *ghi*. De asemenea, după recomandările făcute de el, s-au folosit pînă la sfîrșitul secolului trecut, în ortografia oficială, semnele *é* și *ó*, pentru diftongii *ea* și *oa*.

Dar Petru Maior și-a cîștigat merite nepieritoare și în domeniul lexicografiei, aducînd o contribuție substanțială la elaborarea primului dicționar etimologic al limbii noastre, intitulat: *Lexicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc*, cunoscut sub numele de *Dicționarul de la Buda* (1825). Cuprinde aproape 10.000 de cuvinte, culese între anii 1780—1825. Începutul l-a făcut Samuil Micu, iar după moartea acestuia, a fost continuat de preotul Vasile Coloși și canonicul Ioan Corneli, pînă ce, în 1820, a fost încredințat Petru Maior cu revizuirea întregii lucrări. El a modificat anumite părți care nu-l mulțumeau, a adăugat etimologiile cuvintelor neexplicate de predecesorii săi, precum și formele corespunzătoare din limbile italiană, franceză și spaniolă. E adevărat că Maior a făcut multe greșeli, urmărind să dovedească originea latină a unui număr prea mare de cuvinte. Maior n-a ajuns să revadă Dic-

ționarul decît pînă la litera H, fiind lucrat în continuare de preotul ortodox Ioan Teodorovici și de Alexandru A. Teodori, ieșind de sub tipar în 1825.

Fără îndoială, Dicționarul de la Buda este o operă remarcabilă, cu toate greșelile sale, prin munca depusă aici peste 30 de ani de cei mai de seamă cărturari ai vremii, fie uniți, fie ortodocși.

Deci, și ca lingvist, Petru Maior a fost un deschizător de drumuri noi. Așa cum în *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, sînt expuse argumentele pentru dovedirea continuității noastre în Dacia, tot așa și în lingvistică, Petru Maior a stabilit adevăruri fundamentale, unanim recunoscute și de romaniștii de azi.

Dar Petru Maior este un deschizător de drum și în istoriografia noastră bisericească. Este adevărat că — înaintea lui, Samuil Micu, în vol. IV al scrierii sale *Istoria, lucrurile și întîmplările românilor*, se ocupase cu Istoria bisericească a Episcopiei ortodoxe române din Ardeal, dar această lucrare a rămas inedită pînă azi. Petru Maior a fost primul care a izbutit să tipărească o lucrare de acest gen, sub titlul *Istoria Bisericei românilor atît a cestor dincoace, cît și a celor dincolo de Dunăre* (Buda, 1813). Prin aceasta putem să-l socotim drept «părintele istoriografiei noastre bisericești». Deși spune în prefață că a scris-o într-un timp relativ scurt, «cu ajutorul nopților celor lungi a unsprezece săptămîni», și că «n-a iscusit-o», ci «a grămădit-o», totuși, gîndul întocmirii unei asemenea lucrări îl avea de mult, după cum mărturisește el însuși în prefață.

«...Mă durea inima — scria el — că mai toate neamurile, cele cîtuși de cît polite, începutul, creșterea, schimbările și celelalte ale Bisericii sale, prin necurmata nevoință a celor învățați ai săi, le au scoase dintru întunerec la lumină și prin dărnicia celor avuți date la tipariu; iară Biserica românilor, măcar că aceștia, precum cu viața decît toate neamurile sînt mai străluciți, așa și cu vechimea cuceriei creștinești nu de multe ghinte întrecuți, iaste lipsită de această prea aleasă înfrumusețare...».

În partea întîi a lucrării, Maior se ocupa de încreștinarea românilor, iar în partea doua de ierarhia lor. El arăta că strămoșii noștri au primit credința în Hristos odată cu colonizarea Daciei. Susținea în mod corect că termenii care definesc noțiunile fundamentale ale credinței sînt de origine latină și nu i-am primit de la slavi, cum afirmau Engel și Sulzer.

El dovedește că «Biserica românilor, totdeauna a fost de legea grecească» supusă patriarhului din Constantinopol. «Nice nu se arată nicăieri urmă — scrie el — de unde măcar

cît de mică gîcitură să se poată storce, că doară Biserica românilor cîndva a fost de legea lătimească» (p. 25).

Deosebit de valoroase sînt cele 12 capitole în care vorbea despre episcopiile daco-romane din sudul Dunării, dînd la fiecare și o serie de nume de episcopii, la care s-au adăugat prea puține altele prin cercetările ulterioare.

În partea a doua a lucrării, stăruia asupra împrejurărilor în care s-au înființat vechile episcopii românești din Țara Românească, Moldova și Transilvania, aducînd o serie de mărturii istorice pentru a dovedi vechimea Mitropoliei ortodoxe a Transilvaniei.

În privința uniației, Petru Maior nu ascunde adevăratele sentimente ale clerului și credincioșilor «uniți» față de actul dezbinării noastre bisericești din 1698—1701. Exprima îndeosebi teama credincioșilor uniți «că strămoșeasca lege și tocmeală bisericească, de care pînă astăzi foarte sunt alipiți cu inima românii se va schimba în lege și în tocmeală latinească». Iar în alt loc scria: «Românii sînt de lege grecească; și cu acea tocmeală se făcură uniți ca nici la un obicei de a papistașilor nimene să nu-i silească, nice alții, nice vlădica» (p. 387).

Vorbea cu o fină ironie despre desființarea Mitropoliei din Alba Iulia la 1701 scriind: «pre arhiereul al românilor în Ardeal, pre carele mai înainte și papistași îl cunoștea arhi-episcop și craii țarei ungurești în public îl mărturisea arhi-episcop și mitropolit... după ce s-au unit cu Besearica Romei, papa îl blagoslovi să fie episcop. Intimplatu-s-au aceasta din răutatea și cu vicleșugul iezuviților, au după rugarea episcopului latinesc Georgie Martonfi, ca să nu fie în Ardeal mai cinstit arhiereul românilor decît episcopul papistașilor, au din plăcerea scaonului Romei, au doară toată fură adunate întru una, nu știu» (p. 196). Această schimbare «mare rău cli-ului și poporului românesc născu», încheie Petru Maior.

Vorbește cu indignare de teologul iezuit pus «în coastele vlădicului» de la Blaj (p. 102) cît și de faptul că promisiunile făcute prin diploma a doua leopoldină n-au fost respectate. «Una mai mare greotăte — scria el — era că, după diploma aceeaia, arhiereul uniților e detoriu să sufele lângă sine teolog, carele totdeauna au fost de lege latinească și cu cheltuiala sa îl hrănea» (p. 85).

Amintește apoi cu multă simpatie de episcopul Inochentie Micu și de lupta sa pentru păstrarea legii noastre strămoșești, împotriva teologului iezuit, care dorea să introducă înnoiri catolicizante. «Făcu rînduială — scrie el despre Inochentie Micu — ca legea și toate tocmelele Besericei Răsăritului pretutundine curat să țină; pentru aceeaia, de au ispitit ceva iezuviții schimbare să facă întru tocmelele cele mai nainte întră-

români ținute, aceeaia întru nimica să fie și toți la cele vechi obiceiuri să se întoarcă... În urma acestora, prinse a pune teologului hotar, ca nemica din obiceiurile și tocmelele cele papistăsești să nu cuteze a viri întră români» (p. 102).

Deși unit, Maior ca un istoric obiectiv ce este, nu se sfiește să arate unele din nedreptățile și asupririle pe care le îndurau credincioșii ortodocși, căci după propria lui mărturie «cu anevoie ieste a nu grăi adevărul». El constată cu satisfacție că toate încercările stăpînirii străine de atunci, care «nu iubesc să fie românii laolaltă, ...ci îi voiesc despărțiți, ca și cum ar fi două neamuri», au rămas zadarnice, pentru că legea «grecească» și «uniții întreagă, întreguță o țin... nici la aceea n-au fost niciodată siliți ca să adauge la simbolul credinței : și de la Fiul porcede, nici să pomenească pe papa la Liturghie, ci fieștecarele preot singur pe arhiereul eparhiei întru care este, îl pomenește» (p. 141). Arăta cum în timpul său preoții ortodocși și uniți «cu prietenie frățească petrec laolaltă, ba și la îngropăciunea morților și la maslu și întru alte tocmele duhovnicești și bisericești se adună laolaltă, cîntă, slujesc împreună, fără de a se sfii unii de alții» ; «...Ce e mult, continuă el, fără osebite se ispoveduesc uniții mireni la preoții neuniți și neuniții la preoți uniții ; ba și însuși preoții fac aceiași. Pre multe locuri nici nu mai auzi acum vorbă de unire și de neunire ; numai cît pre unii îi chiamă uniți și pre alții neuniți, după feliul arhiereului căruia sînt supuși...». Iată, care era rezultatul politicii de dezbinare a românilor dusă de Curtea din Viena și de vîrfurile clericale catolice timp de 100 de ani : menținerea neștirbită a unității în legea strămoșească și a frățietății în credință !

În aceeași lucrare, Maior se ridică împotriva tendințelor catolicizante ale episcopilor Ioan Patachi și a contemporanului său Ioan Bob. El susține tradiția ortodoxă bazată «pe Sfinții Părinți și pe soboarele ecumenice, hotărîrile și canoanele lor», respingînd orice schimbare și orice adaus catolic. De pildă, combate înlocuirea divorțului cu despărțirea de casă și masă, introdusă de teologul iezuit. Combate apoi inovația episcopului Ioan Patachi, care poruncise preoților să înlăture epicleza din sf. liturghie, învățînd că prefacerea pîinii și a vinului în Trupul și Sângele Mîntuitorului, nu se face la epicleză, ci la cuvintele : «Luați, mîncăți... și Beți dintru aceasta toți...». Combate, de asemenea, inovația de a nu cumineca pruncii îndată după botez și mîrungere, arătînd că acest obicei s-a introdus și în Biserica apuseană de-abia din secolul al XII-lea. Osîndește inovația de a împărtăși pe credincioși și cu miride, nu numai din Sf. Agneț, spunînd că «niciodată n-a avut Biserica grecească cuget ca și acele, ci singur agnețul care se aduce întru pomenirea Domnului și Dumnezeuului nostru Iisus Hristos să se sfințească și să se prefacă în Trupul

Domnului Hristos». În sfârșit, combate alte inovații, făcute sub episcopul Ioan Bob, cu privire la organizarea bisericească, acesta căutând în tot chipul să limiteze puterea protopopilor, înlăturând sinoadele eparhiale, obișnuite în Biserica românească pînă în 1701, și concentrînd toată puterea în mîna episcopului.

Trebuie subliniat și faptul că tipărirea acestei lucrări a ajuns numai pînă la p. 392 fiind apoi oprită, în împrejurări greu de definit cu certitudine. Presupunem că numai episcopul Ioan Bob era interesat să intervină la forurile conducătoare pentru a împiedica tipărirea și mai cu seamă difuzarea lucrării, întrucît Maior susținea teze care nu se potriveau cu înnoirile sale catolicizante: drepturile protopopilor, autonomia Bisericii greco-catolice față de arhiepiscopul de Strigoni, și mai ales nu-i convenea faptul că în carte erau dezvăluite numeroasele abateri de care se făcuse vinovat. O parte din paginile înlăturate de la tipar au fost publicate mai tîrziu de Timotei Cipariu, în cunoscuta sa lucrare «*Acte și fragmente*» (Blaj, 1855).

De o mare însemnătate este și opera canonică a lui Petru Maior, formată din două lucrări, ambele publicate după moartea acestuia: *Procanonul* (editat de C. Erbiceanu în 1894 și de prof. Grigorie Marcu în 1948) și *Protopapadichia* (editată de Gr. Silași în gazeta *Sionul românesc*, 1865—1866).

Procanonul, alcătuit la scurt timp după întoarcerea lui Petru Maior de la Roma, pe cînd ostenea ca profesor la Blaj, ne dezvăluie atitudinea sa față de Biserica Romano-Catolică, față de pretențiile papei de primat, infailibilitate și stăpînire universală.

În primul titlu «Despre împărțirea Bisericii», combate primatul papal, precum și pretinsul primat al Sfîntului Apostol Petru, între cei 12 apostoli, invocînd în acest scop, o serie de argumente biblice și patristice. Petru Maior arată că primatul de jurisdicție al lui Petru, fără temeiuri în Sfînta Scriptură și Sfînta Tradiție, a fost susținut îndeosebi de teologii «italiani», — «pofînd să înalțe pe papa deasupra Bisericii și să supună sub picioarele lui pe toți episcopii, mitropolii și patriarhii într-atîta, încît fără papa nimic să nu plătească, nici arhieriei, nici soborul a toată lumea (ecumenic); ci deși au ceva putere, toată de la papa să se înțeleagă împrumutată, căpătată și cerșită... El singur să fie în Biserică adevărat stăpîn și poruncitor... Ba el nu numai în Biserică ci și în cetate monarh, ca și craii și monarhii să-i fie lui supuși...».

Petru Maior împărtășește punctul de vedere ortodox, că Biserica este aceea care deține de la Mîntuitorul Iisus Hristos puterea «de a pune legi» și «de a canoni pe călcătorii de lege». Această putere o exercită prin ierarhia bisericească întru-

nită în sinoade, iar ierarhii sînt urmașii Sfinților Apostoli, care au fost egali între ei. «Că precum episcopii cei de la răsărit — constată el — așa și cei de la apus aceiași putere și întocma cu papa o au de la Hristos dată».

În titlul al doilea al Procanonului, «Despre nesmîntnicia Besearicii», adică despre infailibilitatea ei, Petru Maior dovedește că numai Biserica este infailibilă. Aducînd o serie de mărturii biblice și patristice, ajunge la concluzia că pretinsa infailibilitate a papei este «nălucită», adică iluzorie — deși mai tîrziu a fost dogmatizată la Sinodul Vatican din 1870. El precizează din capul locului că «Biserica, întru învățătura ei, întru hotărîrea ei, nicicum nu poate greși și nesmîntnică (= infailibilă) este». Aduce apoi exemple din istoria Bisericii care dovedesc că sinodul este infailibil și nu papa și că acesta a trebuit să se supună sinodului ecumenic. Între altele, se exprima despre pretinsa infailibilitate și cu aceste cuvinte pline de o ironie mușcătoare: «De-ar fi papa nesmîntnic... nu era de lipsă să alege atîția sfinți părinți, atîția bătrîni nepu-tincioși... să se adune la soborul de la Nicheia și la celelalte și să-și părăsiască besearicile și oile sale, destul era să audă graiul papei».

În titlul al treilea, Petru Maior vorbește despre «hota-rele putearei besearicești și împărătești», demonstrînd că puterea bisericească nu trebuie să se amestece cu cea politică, pe temeiul principiului evanghelic: «Dați cezarului ce este al cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu». El combate pe teologii «italiani», care învățau că Biserica are putere și în «cele vremelnice», voind prin aceasta «ca să înalte pe papa, lui să-i supue toată lumea nu numai în cele duhov-nicești, ci și în cele vremelnice și pămîntești, (pe) care puru-rea Hristos pînă au fost pe pămînt, și de la sine și de la uce-nicii Săi le-au depărtat».

În titlul IV, în care se ocupă «de soboare», vorbește despre necesitatea convocării lor, despre dorința papilor de a le prezida, lovindu-se însă întotdeauna de împotrivirea împăra-ților. Despre sinodul de la Florența are cuvinte de grea osîndă, punîndu-l pe aceeași treaptă cu sinodul tilhăresc de la Efes din 449 și cu sinodul iconoclast din Constantinopol din 754, arătînd că participarea ortodocșilor n-a fost determinată de «dragostea și cercarea adevărului, ci pentru ca să poată că-păta împăratul unindu-se ajutoriu de la papa asupra turcilor».

Iar în ultimul titlu, neterminat, Petru Maior se ocupă de «canoanele cele primite și întărite în Biserica Răsăritului» de la sfinții apostoli pînă la sinodul trulan inclusiv (692).

Așadar, în Procanon, Petru Maior — după cuvîntul înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Ardealului — «a susți-nut învățătura Bisericii Ortodoxe despre puterea bisericească

— putere duhovnicească — despre infailibilitatea Bisericii, exprimată prin sinoadele a toată lumea și a combătut — uneori cu vehemență și cu mușcătoare ironie — doctrina catolică despre primatul și infailibilitatea papală, dovedind că primatul Sfântului Apostol Petru nu există, căci toți apostolii au primit aceeași putere, că în Biserică papa n-a avut nici o putere deosebită, că toți episcopii erau deopotrivă, că înălțarea papei este numai consecința faptului că el își avea scaunul în capitala imperiului și că cei din Apus — obișnuiți cu ideea imperială — au început a-l considera pe papa un fel de împărat și peste cele duhovnicești și peste cele pămîntești» (Mitropolit Nicolae Mladin, *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 129).

În cea de a doua lucrare rămasă în manuscris, *Protopadichia, adică puterea, drepturile sau privilegiile protopopilor celor românești în Ardeal*, Petru Maior vorbește despre horepiscopi, precum și despre urmașii acestora, care erau protopopii. Lucrarea a fost scrisă prin anul 1795, deci în perioada cînd episcopul Ioan Bob limita tot mai mult drepturile protopopilor săi, înlăturînd soborul mare și soborul mic, astfel că se introducea pe încetul absolutismul ierarhic în Biserica unită, concentrîndu-se întreaga putere în mîna episcopului. În felul acesta, înnoirile catolice erau și mai ușor de introdus în Biserica românească unită. De aceea Maior pleda pentru principiul sinodalității în Biserica unită, grav încălcat de episcopul Ioan Bob.

Un alt capitol important din viața lui Petru Maior îl constituie activitatea sa de *predicator*, căci în cei 24 de ani cîți a stat la Reghin, a desfășurat o rodnică activitate predicatorială. Predicile sale au fost tipărite în 3 volume: *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți* (1809, cu 40 predici și 11 «iertăciuni»), *Didahii adică învățăturii pentru creșterea fiilor. La îngropăciunea pruncilor morți* (1805), cu 15 cuvîntări și *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului* (1810), în două părți, cu 63 de predici.

Alături de Propovedaniile lui Samuil Micu, predicile lui Petru Maior reprezintă — în Transilvania — faza de trecere de la «cazania» citită la predica rostită liber. Deși opera sa omiletică este o prelucrare după predicile iezuitului italian Paul Segneri, ele sînt adaptate la realitățile din Transilvania, fiind în conformitate cu doctrina și tradițiile Bisericii Ortodoxe, așa cum făcuse și în celelalte lucrări teologice. Nu amintește în ele nimic de uniație, de primatul papal, purgator, filioque, azimă. Nu citează nici un teolog apusean (Toma de Aquino ș.a.), ci doar pe părinții primelor veacuri: Fer. Augustin, Fer. Ieronim, Sf. Ambrozie, la care se adaugă părinții răsăriteni: Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Ioan Scărarul, Sf. Ioan Damaschinul ș.a.

Din această pricină, volumele sale de predici au avut o largă răspîndire nu numai între preoții uniți, ci și între cei ortodocși. De pildă, din testamentul său, întocmit cu puțin timp înainte de moarte, aflăm că episcopul Vasile Moga de la Sibiu primise 1244 de exemplare pentru a le difuza printre preoții săi. De altfel, episcopul Vasile Moga a făcut același lucru și cu alte cărți ale învățatului protopop Petru Maior. Cea de a doua ediție a predicilor (în 1906, de prot. Ilie Dăianu din Cluj) de asemenea s-a bucurat de o bună primire din partea preoților ortodocși, fiind elogios recenzată și în publicațiile bisericești ortodoxe.

Așadar, ca și restul operelor sale teologice, predicile sau propovedaniile lui Petru Maior au avut un rol însemnat în păstrarea unității bisericești a românilor ortodocși din Transilvania, mergînd pe linia tradiției ortodoxe.

Putem afirma deci, pe bună dreptate, că Petru Maior deși era protopop unit, a fost în același timp un *preot și teolog ortodox*.

Din această cercetare sumară a vieții și activității protopopului Petru Maior, ne putem da seama că — alături de Samuil Micu și Gheorghe Șincai — și-a îndeplinit cu prisosință datoria către credincioși și Biserica Ortodoxă română, înțelegînd că prin strădaniile lor cărturărești să pregătească viitorul mai bun care li se cuvenea. Operele lor, care nu erau izvorîte numai din mintea rece, scrutoare, a savantului care se adresează unui cerc îngust de specialiști, erau pagini calde, care vorbind românilor despre originea lor strălucită, despre drepturile lor istorice pierdute în curgerea vremii, despre datoria lor de a se arăta vrednici de strălucirile lor strămoși, i-au înălțat sufletește, în așteptarea ceasului suprem al refacerii unității noastre statale și bisericești.

*

Astăzi, cu ajutorul lui Dumnezeu și prin voia clerului și credincioșilor aparținători pînă mai ieri Bisericii unite, actul nedrept și silnic din 1698—1701 a fost înlăturat, atunci cînd — după cuvîntul lui Petru Maior — stăpînirile străine «care îi voiau pe români despărțiți ca și cum ar fi două neamuri», s-au prăbușit, iar poporul român stăpîn pe soarta sa își făurește o nouă viață. Conviețuirea frățească a preoților Bisericii noastre strămoșești — despre care vorbea Petru Maior încă în 1813, a fost desăvîrșită prin actul măreț și sărbătoresc de la 21 octombrie 1948, avînd bucuria de a constata că și pînă atunci, preoții și credincioșii uniți, ca și cei ortodocși, au păstrat legea noastră strămoșească «întreagă întreguță», precum și «toate tocmelele Bisericii Răsăritului», după cuvintele lui Petru Maior.

Poporul român, pentru drepturile căruia luptase Petru Maior o viață întreagă, a devenit stăpîn pe veci în patria sa, teritoriu în care s-a plămădit ca popor și pe care nu l-a părăsit niciodată, așa cum a dovedit acest lucru atît de convingător, în lucrările sale, Petru Maior.

În zilele noastre «nemărginita mulțime a românilor cită este în Banat, în Maramureș, în Ardeal, în Țara Românească, în Moldova și pre aiurea la Marea Neagră», de care vorbea Petru Maior, împreună cu naționalitățile conlocuitoare, strîns uniți în jurul conducătorilor Patriei noastre iubite, muncesc laolaltă pentru ca Patria lor comună să devină tot mai înfloritoare, tot mai fericită și mai prosperă, pentru ca pacea și buna înțelegere să domnească în lumea întreagă. Căci după cum arăta și Petru Maior, «potrivit cu înțelepciunea este ca toți oamenii, neluîndu-se în seamă întîmplătoria lor numire, să se iubească unul pre altul ca frații și o nație să alerge în ajutorul alteia».

Iată atîtea motive care ne fac să-l socotim pe protopopul Petru Maior drept un precursor al actului Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române din 1948 și al înfăptuirii unității noastre statale din 1918, deplin consolidată după 1944, fapte care-l fac vrednic de admirația și recunoștința noastră.

Fie ca prezența lui, atît de vie între noi, să ne întărească în hotărîrea de a ne dărui toată ființa noastră și toate forțele Patriei noastre scumpe și Bisericii noastre strămoșești, celei una, spre slujirea idealurilor superioare ale vremii noastre.

BIBLIOGRAFIE

- Atanasie Marienescu, *Viața și operele lui Petru Maior*, București, 1883.
 George Bogdan-Duică, *Petru Maior. Un studiu biografic*, 1893, 63 p.
 Alex. Lapedatu, *Petru Maior în cadrul vieții naționale și culturale a epocii sale*, în «Anuarul Institutului de Istorie Națională», Cluj, I, 1921/22, p. 79—86.
 I. Lupaș, *Scrisorile istorice ale lui Petru Maior*, ibidem, p. 87—108.
 Sextil Pușcariu, *Părerile lui Petru Maior despre limba română*, ibidem, p. 109—119.
 G. Pascu, *Istoria literaturii române din sec. XVIII*, III, Iași, 1927, p. 185—274.
 G. Bogdan-Duică, *Petru Maior și Iustin Febronius sau Petru Maior ca vrăjmaș al Papei*, Cluj, 1933.
 D. Popovici, *La littérature roumaine à l'époque des lumières*, Sibiu, 1945, p. 222—243.
 D. Macrea, *Petru Maior*, în vol. *Lingviști și filologi români*, București, 1959, p. 46—66.
 N. A. Ursu, *Cărți de popularizare a științei traduse de Petru Maior*, în «Limba română», X, nr. 2, 1961, p. 135—143.
 Maria Protase, *Petru Maior polemist*, în «Studii și cercetări științifice», Iași, 1961, fasc. 2, p. 149—170.

Al. Piru, *Petru Maior*, în vol. *Literatura română premodernă*, București, 1964, p. 64—85.

Nicolae Albu, *Petru Maior. Date noi privitoare la viața și activitatea sa*, în «Mitropolia Ardealului», IX (1964), nr. 6—8, p. 429—443.

Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, București, 1966, p. 187—207.

Pompiliu Teodor, *Petru Maior*, în *Istoria literaturii române*, II, București, Ed. Academiei, 1968, p. 57—66.

Nicolae Albu, *Petru Maior. Scrisori și documente inedite*. Ediția îngrijită, prefată, note și indici de..., București, 1968, XXII + 169 p.

N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII*, vol. II, București, 1969, p. 192—215.

Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, *Procanonul lui Petru Maior*, ediția II, îngrijită de..., Sibiu, 1948, p. XXIV + 154 p.

Idem, *Lupta lui Petru Maior împotriva papalității*, în «Ortodoxia», IV (1952), nr. 3—4, p. 488—515.

Alexandru Armand Munteanu, *Opera canonică a lui Petru Maior*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXVIII (1960), nr. 9—10, p. 791—816.

Prot. Aurel Radu, *Opera omiletică a lui Petru Maior*, în «Studii Teologice», XIX (1967), nr. 9—10, p. 656—673.

Nicolae, Mitropolitul Ardealului, *Biserica Ortodoxă Română, una și aceeași în toate timpurile*, Sibiu, 1968, p. 107—132.

BISERICILE DE LEMN ALE BANATULUI

de : IOANA CRISTACHE-PANAIT și
Arh. FLORICA DIMITRIU

Teritoriul Banatului, mărginit la sud și nord de apele Dunării și Mureșului, iar la răsărit străjuit de ultimele prelungiri sud-vestice ale Carpaților cristalini, oferă călătorului iubitor al frumuseților naturii un peisaj neașteptat. Masivii muntoși, cu frumoasele văi ale Begheiului, Timișului, Carașului și Cernei, coboară în trepte spre apus, prelungindu-se prin dealuri cu coline întretăiate de câmpii, care dintr-o dată sînt înghițite de întinsul șes al Torontalului.

Zbuciumata istorie a Banatului și a românilor băstinași ai acestor meleaguri este oglindită în numeroasele urme de cultură materială presărate la fiecă pas. Dintre acestea fac parte și bisericile de lemn bănățene, neglijate pe nedrept de cercetătorii arhitecturii noastre populare. Martore prin modestia proporțiilor, ele sînt grăitoare în ceea ce privește talentul artistic al creatorilor săi, vădit cu prisosință mai ales în decorația pictată a acestora.

Lista monumentelor istorice ale Banatului cuprinde 28 biserici de lemn, aflate în majoritatea lor în partea muntoasă și numai cîteva exemplare izolate în partea de apus a acestuia.

Tradiția, însemnările de pe cărți, precum și alte surse documentare, atestă însă prezența bisericii de lemn în epoca feudală, atît la munte, cît și în șesul Banatului, pînă la Dunăre. Nu se poate stabili decît o relativă statistică a bisericilor de lemn ce au dăinuit odinioară în satele bănățene, atît din lipsa unor indici documentari în ceea ce privește materialul din care erau construite unele biserici vechi, cît și din dispariția multora dintre ele fără să fi fost consemnate în vreun fel.

Majoritatea bisericilor de lemn din Banat au fost mistuite de evenimentele ce au premers ocupației turcești din 1552 și de însăși această ocupație ce s-a întins asupra sa timp de peste un secol și jumătate. Un cunoscător al istoriei Banatului consemna la 1778, distrugerea bisericilor creștine de aici de către turci.

În 1718, Banatul trece sub stăpînirea imperiului austriac. Politica de unire cu Biserica Romano-Catolică nu are răsunet în această provincie și însăși curtea de la Viena nu este interesată în a o susține cu tărie, așa cum a procedat în Transilvania. Cultul ortodox este liber. Numeroase biserici ortodoxe

române se înalță în satele bănățene. Dar nici secolul al XVIII-lea nu este scutit de pirjolul războaielor. Luptele cu turcii din septembrie 1788, au dus din nou la arderea unui număr însemnat de lăcașuri de lemn, fapt păstrat nu numai de tradiție dar și de unele însemnări documentare. Cronica de la Ezeriș (sat în județul Caraș-Severin) nota că turcii «multe căși și besearica au ars în sat». Un deceniu mai târziu locuitorii reclădeau biserica arsă de turci cu una de zid. O însemnare amintea că satul Feneș și biserica de lemn au fost distruse de «vandalismul turcesc». În locul ei se ridică o biserică de zid în 1835.

Secolul al XVIII-lea, constituie începutul procesului de substituire a bisericii de lemn prin cea de zid, mai ales în apusul Banatului, unde lemnul era mai greu de procurat, dar și spre răsărit, către Oltenia. Înlocuirea bisericii de lemn era urmarea unui avînt al vieții economice, al dezvoltării agriculturii în șesul Torontalului. Satele renunță la biserica de lemn, simbol al unor vremi de restriște și sărăcie. Biserica de lemn din Giulvăz, cu matricole în limba română din 1709, este dărimată pentru a se construi una din zid în anul 1725—1730. Revărsările Bistrei, determină pe locuitorii satului Iaz să-și mute pe la începutul secolului al XVIII-lea vatra satului. La plecare își iau însă și biserica de lemn. Renunță însă la ea pentru a o înlocui cu una de zid spre sfîrșitul aceluiași secol. Temeliile bisericii bătrîne mai putea fi văzute cîțva timp în urmă, în țarina lui Toma Curuț.

Materialul lemnos al bisericii existente devenise o justificare pentru construirea unui nou lăcaș din zid. În 1837, locuitorii din Pădureni își înalță biserica de zid «fiindu-le biserica veche, de lemn și neîncăpătoare». Însemnările de pe Evanghelia de la București din 1682, a satului Luncavița duc la concluzia că nici vechimea și nici necesitatea măririi spațiului nu explicau întotdeauna înlocuirea bisericii de lemn, ci pur și simplu moda lăcașului de zid. Biserica de lemn a satului, cu hramul Sf. Ilie, fusese construită la 1783, fiind de 9 stînjeni în lungime și 2 în lățime. După numai 36 de ani luncăvițenii își construiesc biserica de zid, care nu depășea ca mărime, decît cu un stîngen în lățime, lăcașul de lemn.

Mai ales în secolul al XVIII-lea, ca urmare a unei considerății deosebite pentru Biserica noastră strămoșească, dar și în vremurile din urmă, satul ce-și construia o nouă biserică nu o distrugea pe cea veche ci o vindea sau dăruia unui alt sat. Mai mult decît în Transilvania, se păstrează aici amintirea acestei strămutări de biserică. La milocul secolului al XVIII-lea, satul Brădișorul de Jos, de lângă Oravița, își construise biserică nouă, vechiul lăcaș de lemn fiind vîndut vecinilor din Ticvanul Mic. În 1792 este dăruit satului Jitin. Prin 1930 se proiecta în Jitin înălțarea unei biserici de zid, cea veche,

ne mai fiind în stare bună, este lăsată în ruină. În 1770—1780, satul Calina cumpără biserica bătrână din Greoni. Locuitorii din Cîlnic (oraș Reșița) își construiesc în anii 1799—1803 o biserică de zid. Vechea construcție de lemn o vînd satului Butin cu 150 florinți. În 1925 se înalță și aici biserică de zid, lăcașul bătrîn, părăsit, se prăbușește 12 ani mai tîrziu. Erau cazuri cînd biserica de lemn era mutată la distanță mare, cum s-a întîmplat cu cea din Coșteiu (județul Timiș), ajunsă prin dăruire în 1778, în satul Petrilova (județul Caraș-Severin). Dispare aici, în 1930, în aceleași împrejurări, construindu-se o biserică de zid.

Cu toate distrugerile turcești din 1788, cu toate înălțările de biserici de zid, lăcașul de lemn rămîne dominant în Banat, pînă spre sfîrșitul secolului al XIX-lea, după cum rezultă dintr-o statistică din 1891, semn al intensei sale frecvențe în epocile anterioare.

În secolul al XX-lea din cele 28 biserici de lemn ce stăruie în atenția noastră, numai 12 și-au păstrat pereții aparenti din birne de lemn, 15 fiind îmbrăcate cu o tencuială din pămînt și mortar de var, prinsă pe nuiiele, sustrăgînd astfel cercetării sistemul de îmbinare al birnelor, uneori chiar forma absidei, precum și elementele ce decorau pereții și chenarele ușilor. La biserica din Poieni, s-a adoptat un sistem original de protejare a pereților, prin îmbrăcarea acestora cu o căptușeală de șită (fig. 1). Din fericire, numărul lăcașurilor ce au conservat vechea învelitoare de șită este mult mai mare, 20. Înlocuirea învelitorii de șită cu tablă sau olane, a dus în majoritatea cazurilor și la modificarea șarpantei, renunțîndu-se la căpriorii originari precum și la formele prelungite a vechilor acoperișuri.

Date istorică

Stabilirea momentului istoric al ridicării fiecărui lăcaș de lemn din Banat este o problemă destul de dificilă. Împrejurările istorice în care ele au fost ridicate, peregrinările dintr-un sat în altul, de la o vatră veche la alta nouă, au făcut ca majoritatea acestora să ajungă pînă astăzi neînsoțite de pisană cuprinzătoare a principalelor date legate de viața sa.

În ajutorul încadrării în timp a acestor monumente vin însemnările așternute pe filele cărților de cult, inscripțiile pe pictură și tradiția. Greutățile materiale ale satelor bănățene duceau la imposibilitatea ca ele să suporte cheltuielile împodobirii picturale a bisericii de îndată ce ea era gata. Faptul ne este atestat de cazurile în care sînt păstrate însemnările pentru edificare și inscripția de pictură, diferențele mergînd pînă la cîteva decenii. Remarcăm că tradiția a fost confirmată de fiecare dată de însemnările aflate pe cărțile de slujbă ale bisericii sau de alte izvoare, ceea ce ne determină să le

acordăm încredere și în situațiile în care nu dispunem de vreo informare scrisă.

Tradiția păstrată pentru biserica Adormirea Maicii Domnului din Berini, spune că ea datează din secolul al XV-lea. Forma unică a planului său, cu abside laterale dreptunghiulare, ne poartă cu gândul la biserica veche a fostei mănăstiri Săraca, aflată nu departe de Berini, care ar fi putut constitui sursa de inspirație în edificarea modestei biserițe sătești. În același veac, fixează tradiția și începuturile bisericii Sf. Gheorghe din Ohabița, numită de localnici biserica bătrână. Dacă adăugăm la forma veche a planului său și considerentul că încă din secolul al XVIII-lea i-au fost adăugați contraforți de piatră spre a o susține, putem admite vechea datare a lăcașului.

Aceeași sursă de informare datează biserica de lemn a satului Crivobara în secolul al XVI-lea. Din însemnările aflate în arhiva parohiei, se desprinde că la anul 1810 lăcașul a suferit reparații importante.

Din cel de-al XVII-lea veac dăinuiesc în satele bănățene 6 biserici de lemn, demne reprezentante ale artei populare a acestui frământat veac. Cităm biserica din Crivina de Sus, a cărei inscripție dăltuită pe ancadramentul ușii de intrare mărturisește: «făcuta-u această biserică în anul Domnului 1677 luna februarie 8 zile». Trecînd prin Zorlențu Mare aflăm că prima lor biserică de lemn a fost vîndută satului Dragomirești. Mai dăinuie în satul cuibărit între dealuri, iar din inscripția aproape ștearsă din pronaos, abia mai desprînzi că este aici, prin «îndemnarea popii Mihai», din anul 1777. În secolul al XVIII-lea, locuitorii satului Bătești își aduc pe tăvălugi, un lăcaș din hotarul orașului Făget. Frumoasa biserică de lemn, din satul așezat de-a lungul pîrîului Vădanei, este în ființă și astăzi. Inscripția ei amintește numai anul 1783, cînd i s-a dat podoaba picturii, vechimea ridicării sale, cel tirziu în secolul al XVII-lea, desprinzîndu-se din caracteristicile construcției, cioplite numai din bardă. Biserica de lemn a fostei mănăstiri Cebza, pare a fi mult mai veche decît anul 1758, cînd este amintită pe o evanghelie. Numai vremurile vitrege ale ocupației turcești pot explica modestia acestei așezări monahale, cu încăperile pardosite cu pămînt, iar forma arhaică a planului o situează în al XVII-lea veac. O icoană din patrimoniul său consemnează, pentru anul 1829, dregerea izvorului cu apă aflat în altar și căruia poporul îi stabilește străvechi începuturi. Biserica de lemn din Românești și Jupînești sînt ultimele două lăcașuri de lemn atribuite prin tradiție secolului al XVII-lea, fixate în timp de caracteristicile stilistice și constructive ale acestora.

Din bisericile de lemn construite în secolul al XVIII-lea pe plaiurile bănățene, și-au păstrat valoarea artistică 16 lă-

cașuri. În 1736 este ridicată biserica de pe valea pîrîului Cinca, din Căpăt. Inscriptia săpată pe pristolul bisericii din Margina: «anii 1737 martie 22» indică data terminării acestui lăcaș. Tradiția satului Topla păstrează informația că biserica de lemn în ființă a fost adusă de la Remetea Mare în 1807. Însemnările aflate în lăcaș confirmă această știre. În anul 1807, biserica se află la Remetea căci pe spatele catapetesmei citim «Popa Iova au venit la anul 1807 la Rămetea». Dar chiar în același an, însemnările de pe cărți o atestă în noua așezare, iar grafia picturii nu se depărtează nici ea de primul deceniu al secolului al XIX-lea, venind să confirme veridicitatea tradiției. Anul 1746, înscris pe ușile împărătești, poate fi socotit ca dată a construcției lăcașului. Frumoasele icoane împărătești de la Lucareț, poartă data isprăvirii bisericii de pe dealurile Brestovățului, 1780. Din inscripția de pictură a bisericii din Zolt, deduci cu ușurință că frumosul lăcaș era gata în anul 1781, cînd interiorul primea strălucirea unei haine pictate. Pe un deal din satul Povîrgina și pe încîntătoarea vale a Troașului, în satul cu același nume, în anul 1782 se ridicau lăcașurile de lemn ale acestor așezări satești (fig. 2). Momentul este înscris în altarul de la Povîrgina, care amintește și săvîrșirea construcției și a decorației pictate, iar la Troaș este săpat în pristolul de piatră. Grafia însemnării «Măteiu 1782» este identică cu cea cioplită în lemnul ancadramentului ușii de intrare în naos «Maiestor Popa», urmat de un verset biblic, ceea ce duce la concluzia că meșterul lăcașului a fost popa Mateiu, slujitorul acestei biserici. Interesantul monument de lemn din Poieni, cu pictură din 1812, era gata în 1791, cînd era dăruit cu toate cărțile de cult necesare, așa cum aflăm descifrînd însemnările așternute pe filele tipăriturilor păstrate. Să intrăm și în biserica din Curtea (fig. 3), așezată pitoresc la poalele unor dealuri și să citim datarea sa din inscripția de pe latura de vest a pro-naosului: ridicată... «pe vremea înălțatului împărat Leopold și cu blagoslovenia arhiepiscopului nostru Petrovici și cu oste-neala satului la anul 1794». Însemnările de pe cărți datează în secolul al XVIII-lea bisericile din Julița (ante 1757), Hezeriș (ante 1785), purtată și ea în jurul acestei date pe tăvălugi de pe dealul aflat la apus de așezarea actuală, precum și biserica din Pojoga. Data picturii catapetesmei din Hodoș, 1774, stabilește că lăcașul este ridicat în acel an. Bisericile de lemn din Dubești (fig. 4), Corbești (fig. 5), Seliște și Ersig, cu pictură de la începutul secolului al XIX-lea, aparțin prin construcția lor aceluiași veac.

Secolul al XIX-lea este prezent în arhitectura populară în lemn a Banatului cu două biserici ce și-au păstrat valoarea artistică. Lăcașul strămoșesc din Grosii Noi (fig. 6), ridicat odată cu înjghebarea așezării satești, persistă în amintirea locuitorilor prin toponimia locului «Dîmbul bisericuții». Slăbită de

vreme și neîncăpătoare, ea este înlocuită în 1807 cu biserica actuală de lemn. Lăcașul vechi din Roșia Nouă, își împletește și el existența cu istoria satului pînă în primul deceniu al secolului trecut, cînd locuitorii îl înstrăinează prin vînzare în satul Steia din Hunedoara, edificîndu-și pe locul lui biserica Sf. Dumitru, tot din lemn, gata la 26 octombrie 1810.

Tipologia bisericilor din Banat

Deși puține la număr, bisericile de lemn ale Banatului, monumente istorice, prezintă 8 variante de tipuri de plan, din care numai unul, cel al bisericii din Berini, se abate de la forma de navă dreptunghiulară, a cărei epocă de cristalizare se pierde în începuturile feudalismului. Analiza topologică a bisericilor de lemn existente în Banat ne poartă spre concluzia că meșterul popular a preluat de fiecare dată pentru o biserică nouă forma celei mistuite de vreme. Nici unde ca în Banat nu s-a păstrat tradiția existenței vechilor lăcașuri. Aflat lîngă biserica în ființă, sătenii îi indică de fiecare dată locul bisericii ce a precedat-o. Dealul acela poartă numele de Dealul Bisericii sau «pe la sat», spun locuitorii din Curtea, indicîndu-ți locul unde a fost vatra satului cu biserica veche. Sătenii din Dubești cunosc și ei hotarul unde se află lăcașul bisericesc ce servea odinioară mai multe sate și din al cărui material, urmîndu-i firește forma, s-a construit spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea biserica de lemn din Dubești, monument istoric. În Căpăt și în Julița, locuitorii știu că bisericile de lemn existente, au fost precedate de alte două lăcașuri, al căror loc de așezare ți-l indică cu ușurință. De la bătrîinii din Luncani află că biserica de astăzi a fost construită la 1872, după modelul bisericii noastre strămoșești.

Privirea formelor de plan ale lăcașurilor bănățene în contextul întregii familii a bisericii de lemn, oferă cercetătorului arhitecturii populare prețioase concluzii privitoare la răs-pîndirea și conservarea unor forme de plan.

Cele mai multe din bisericile analizate prezintă planul dreptunghiular cu absida nedecroșată poligonală, cu 5 sau 3 laturi în care se înscriu bisericile din: Ohabîța, Crivobara, Hezeriș, Căpăt, Ersig, Julița, Corbești, Groșii Noi, Roșia Nouă, și respectiv bisericile din Românești și Jupînești, Margina, Bătești, Zolt, Seliște, Troaș, Lucareț și Pojoga, a căror cronologie se întinde din secolul al XV-lea pînă în secolul al XIX-lea inclusiv. Această formă de plan, frecventă în Transilvania, este întîlnită mai ales în județul Hunedoara (15 din 51 monumente de lemn), în partea de nord a văii Mureșului, între Luduș și Tg. Mureș, cuprinzînd vechi și noi biserici de lemn. În județele Cluj și Sălaj, se înscriu în această formă de plan unele din cele mai vechi biserici de lemn păstrate aici, ca de exemplu biserica Sf. Apostoli din Ticu-sat, 1641, sau Sf. Maria

din Zimbor, 1643. În Muntenia, 18 lăcașuri (din 130) înfățișează acest plan, printre care și biserica din Lipia (județul Argeș), ante 1632, cel mai vechi monument din lemn conservat aici. Cu câteva exemple numai, Moldova participă și ea la această variantă a planului dreptunghiular.

Două biserici de lemn din Banat, sînt purtătoare a planului dreptunghiular cu unghi în axul absidei (6 laturi), o formă arhaică, de veche tradiție și arhitectură populară. Este vorba de biserica de lemn a fostei mănăstiri Cebza, databilă în secolul al XVII-lea și de cea din Povîrgina. Inscripția celui din urmă lăcaș este edificatoare în ceea ce privește prezența acestei forme învechite de plan la o biserică din al XVIII-lea veac, și la procesul în sine al continuității tradițiilor constructive. Pisania glăsuiește: «această sfîntă biserică den nou s-au făcut și s-au împodobit precum se vede... la anul 1782». Avem deci la Povîrgina, un monument numai renovat sau refăcut la acea dată.

Forma de plan dreptunghiular cu unghi în axul absidei (cu 3 sau 6 laturi), deși în exemplare izolate, se întîlnește în toată Transilvania. Merită să facem remarcă păstrării ei mai ales în satele izolate de munte, citind spre exemplificare bisericile din Alun, din Muncelul Mare, precum și pe cea din Tomnatecul de Jos, care, ridicată în 1842, nu a putut avea ca model decît biserica veche. Muntenia, cu biserici de lemn relativ noi, a păstrat totuși câteva exemplare cu acest plan.

Biserica de lemn din Crivina de Sus, datată 1677, prezintă o variantă a planului dreptunghiular, rezultată a îmbinării a două străvechi forme, pronaos poligonal (cu 3 laturi), și absida nedecroșată cu unghi în ax (4 laturi). Biserica de lemn cu pronaos poligonal este frecventă în județul vecin al Hunedoarei, în el înscriindu-se unele din cele mai vechi lăcașuri păstrate, amintind pe cel din Bretea Mureșană (1650), Tîrnăvița (1660) etc. Tot din acest județ, merită să pomenim și biserica din Tisa, originară din Banat, de la satul Chelmac, adusă aici în 1780. Prezintă și în celelalte județe ale Transilvaniei ca și în Muntenia, biserica cu terminația poligonală a pronaosului, este dominantă în arhitectura de lemn a Moldovei în ea regăsind și cele mai vechi biserici moldovene, ca biserica lui Dragoș de la Putna, sau biserica din 1574, de la Văleni — Piatra-Neamț.

Planul dreptunghiular, cu absida altarului decroșată, este înfățișat în Banat de biserica din Topla (cu poligonul cu 5 laturi) și de cele din Curtea și Poieni (cu 7 laturi). Reliefarea acestei forme de plan în arhitectura noastră populară nu este greu de făcut, ea fiind forma predominantă în multe din zonele țării. Tradiția sa ne este confirmată prin păstrarea pînă astăzi a bisericii de lemn a fostei mănăstiri Lupșa (județul Alba) din secolul XV, precum și a unor prețioase lăcașuri din

secolul al XVII-lea, ca cele de la Silvașul de Cîmpie și Șilea (județul Mureș), sau cele de la Bălan și Baica (județul Sălaj). Întîlnită și în Moldova, biserica cu absida decroșată poligonală este dominantă însă în Muntenia, unde se cunosc cu această formă 54 din 130 lăcașuri.

Tendința spre forme rotunjite a meșterului bănățean vădită atît în folosirea cu precădere a absidei nedecroșate cu 5 laturi, ca și a celei decroșate cu 7 laturi, duce la realizarea de biserici cu absida nedecroșată semicirculară, precum este cazul lăcașurilor din Hodoș și Dragomirești (fig. 7). Formă specifică arhitecturii în zid, absida semicirculară este excepțional de rar redată în lemn, cîteva exemplare aflîndu-se numai în județul Hunedoara și în Moldova.

Planul bisericii de lemn din Berini, se îndepărtează de la formele analizate. Aici, navei dreptunghiulare cu absida de răsărit nedecroșată cu 5 laturi i se grefează două abside laterale dreptunghiulare, al căror izvor de inspirație nu-l putem bănuî decît în formele exterioare ale absidelor de la biserica mănăstirii din Semlacul Mic, aflată nu departe de Berini.

Bisericile de lemn bănățene, deși păstrate în număr restrîns, conservă moștenirea unor forme planimetrice, preluate de la un secol apus la unul nou, de la o biserică străveche la alta, astăzi veche.

Pridvoare

Atașamentul față de tradiție a meșterului în lemn bănățean este vădit cu prisosință și în lipsa din creațiile sale a pridvorului, element de construcție intervenit în arhitectura populară în al XVIII-lea secol. Fac excepție, de la această caracteristică a bisericilor de lemn din Banat, față de cele din Transilvania, 3 lăcașuri și anume cele din Românești, Cebza și Ersig, fiecare avînd un model diferit de pridvor.

Concretizarea cea mai veche a gîndului de a creea un adăpost exterior, în caz de vreme rea, bisericilor de lemn, o găsim în rudimentarele polate, realizate din prelungirea învelitorilor de șită pe anumite porțiuni. Biserica veche din Românești este un exemplar grăitor în acest sens. Aici, pe latura de vest a lăcașului, învelitoarea de șită se prelungește mult, îngustată pe laturi, sprijinită fiind pe doi stîlpi, creîndu-se în acest fel un pridvor deschis. Scopul utilitar al acestui element este subliniat de prezența sa și deasupra intrării de pe latura sud, realizat prin detașarea porțiunii de învelitoare, ce se sprijină pe doi stîlpi ușor fasonați. Cu același sistem de polate, pe vest și sud, a fost prevăzută și biserica bătrînă din Breazova, demolată în 1959. Biserica veche de lemn din Coșevița, astăzi în ruină, avea de asemenea pe latura vest, învelitoarea mult alungită sprijinită pe doi stîlpi.

Bisericii fostei mănăstiri Cebza, i-a fost adăugat, cu ocazia reparațiilor din 1780, un pridvor deschis, cu pâlmar și stâlpi, care de nu ar avea deasupra o clopotniță ți-ar da imaginea unei case țărănești (fig. 8).

O notă aparte o constituie pridvorul bisericii din Ersig. Aflat în lungul peretelui vest, acest pridvor deschis, cuprins sub învelitoarea unică a lăcașului, se sprijină pe 3 stâlpi de stejar frumos sculptați (astăzi nu mai sînt decît doi, cel de la extremitatea sud fiind înlăturat cu ocazia adăugirii unei clopotnițe). Restaurarea bisericii din Ersig va pune în valoare și acest prețios element constructiv, stîlpul fiind păstrat.

Tehnica construcției

Bisericile de lemn din Banat sînt construite din birne de gorun, cioplite pe 4 fețe, «în 4 dungi», așezate orizontal, după sistemul obișnuit în arhitectura noastră populară. Mai puțin masive în partea de apus a provinciei, grosimea birnelor cunoaște dimensiuni impresionante în partea de răsărit, aducînd spre exemplificare birnele bisericii din Jupînești, ce se apropie pe alocuri de 1 metru, sau pe cele ale bisericii din Crivina de Sus, ce merg pînă la 0,80 metri.

Din bisericile rămase cu lemn aparent, precum și din cele reparate cu grije, iese la lumină dibăcia constructivă a meșterilor lor. Ele sînt cioplite în general din bardă, folosindu-se cuiele de lemn, adevărate cepuri. La colțuri, birnele sînt îmbinate în sistemul «coadă de rîndunică», lăcașurile bănățene oferind în acest sens exemplare remarcabile. Amintim frumoasele și masivele îmbinări de la biserica din Zolt, la care capetele grinzilor depășesc trupul bisericii, avînd forma unor lopățele (fig. 9), pe cele de la Dubești, care la partea de jos a lăcașului se termină cu o grindă masivă, ce dă trînicie construcției, și care ține loc și de talpă, sau cele de la Groșii Noi, realizate la absidă prin îmbinări la jumătate de lemn. Consolele, constituie și ele prin iscusita lor realizare dovezi ale măiestriei lucrării lemnului pe aceste meleaguri. Prezentăm spre exemplificare consolele bisericii din Crivina de Sus (fig. 10), lucrate din cîte două birne mari, cu numeroase creștături în retrageri succesive, dar mai ales cele 7 perechi de console ale bisericii de la Curtea (fig. 11), care dată fiind mulțimea laturilor absidei și dimensiunile modeste ale lăcașului, au tendința de a se întîlni unele cu altele, așa după cum se vede la unele biserici din secolul al XVII-lea din județele Sălaj și Bihor.

Acoperișul lăcașurilor este realizat în fiecare caz, în patru pante mari, urmînd spre răsărit conturul absidei. O grație aparte se degajă din învelișurile bisericilor a căror absidă întrunesc 5 sau 7 laturi, și al căror număr se reflectă în muchiile șitei, ca de altfel și a celor cu absida semicirculară. Prin ar-

monia proporțiilor și a formelor nu putem să nu cităm învelitorile bisericilor de la Ohabița, Roșia Nouă (fig. 12), Zolt, Hodoș și Dragomirești. La Povîrgina, învelitoarea capătă pe vest contur semicircular, deși peretele este drept.

Căpriorii șarpantei, în cazul cînd aceasta nu a fost modificată odată cu înlocuirea șitei, sînt realizați fie dintr-o bîrnă sau două cu cioplituri, ca la Povîrgina, Curtea sau Troaș, fie dintr-un căprior simplu prelungit de cîte o consolă, prin care se unește printr-un cep de lemn, pe toată lungimea streășinei, rămînînd aparent, așa cum se vede la Dragomirești, la Du-bești sau Bătești.

Elemente de elevație

Deasupra pronaosului, bisericile de lemn din Banat, au amplasat un turn-clopotniță, excepție făcînd numai biserica mănăstirii Cebza, mărită în 1815, cu un pronaos și un pridvor prevăzut cu clopotniță. Tradiția păstrează pentru Ohabița imaginea bisericii fără clopotniță, fapt ce se confirmă și de cercetarea construcției. Clopotnița actuală, a fost adăugată în secolul al XVIII-lea așa cum rezultă din modificarea șarpantei în partea de vest. Pentru a nu sparge tavanul pronaosului, s-a făcut o intrare la clopotniță sub streășina de pe latura nord, apărută de o polată, la care se ajunge prin intermediul unei scări mobile. Ohabița, aparține epocii de construcție a lăcașurilor cu clopotniță detașată, sau pur și simplu a utilizării unui arbore pentru agățarea clopotelor.

Numai cîteva biserici și anume cele de la Hezeriș, Căpăt, Crivina de Sus, Cebza, Roșia Nouă, Groșii Noi și Lucareț, au forma veche de clopotniță, scundă, de secțiune pătrată și acoperiș piramidal. Restul lăcașurilor, ridicate sau numai reparate în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, au primit influența formelor baroce a bisericii de zid. Lăcașurile de zid din județul Caraș-Severin, ridicate în mare număr în acest veac, au constituit modele de urmat pentru constructorii în lemn din această zonă. Este pregnantă asemănarea dintre turnul bisericii Sf. Ioan Botezătorul din Caransebeș, refăcut după 1788, cu cele ale bisericilor de lemn din Julița și Ersig. Lăcașurile din partea muntoasă a județului Timiș au aflat sursa de inspirație în turnurile bisericii celei mari din Lugoj, ca și în modelul mai apropiat oferit de biserica veche de zid a satului Birna, așezare aflată pe un afluent al Begheului.

Preluînd modele specifice zidăriei, meșterii populari au plămădit în lemn turnuri-clopotniță într-o gamă variată, dînd fiecărui lăcaș o personalitate. Păstrîndu-și forma pătrată, turnurile sînt împodobite cu acoperișuri realizate din 1 pînă la 3 bulbi, mai mari sau mai mici, uneori cu căciulițe de șită. Dintre clopotnițele cu forme baroce sînt demne de o mențiune specială, cele ale bisericilor din Zolt (fig. 13), Povîrgina, Curtea,

Berini, cu 3 bulbi așezați de la mare la mic spre crucea din vîrf, Seliște cu doi bulbi, primul fiind ornat cu o căciulă de șită, ca și cel de proporții modeste, dar plin de gingășie al bisericii Hodoș, în forma unui potir cu clopoțel deasupra. Un farmec aparte degajă și turnul bisericii din Troaș, cu un frumos foișor scos în consolă și acoperiș cu bulb.

Prezența turnului clopotniță peste pronaos, duce în mod curent la acoperirea acestuia cu tavan drept. Pentru naos, este preferată boltirea semicilindrică, în majoritatea situațiilor cu retrageri laterale, cu timpan pe vest și catapeteasmă pe est. La biserica din Hodoș, bolta are retragere curbată spre vest, iar timpanul dintre naos și altar este și el curb, ceea ce dă impresia unei mari calote foarte plate. În tratarea acoperirii altarului meșterii bănățeni folosesc mai multe sisteme. Răspîndită rămîne și pentru altar bolta semicilindrică cu retrageri laterale, ca la bisericile din Seliște, Corbești, Troași, la care retragerile laterale din altar sînt foarte mari, în cea dinspre nord constituindu-se o boltă în formă de trunchi de piramidă. În unele cazuri această boltă se racordează spre est cu conturul absidei prin fișii curbe, așa cum se vede la bisericile din Românești, Dubești, Curtea, Topla, Groșii Noi și la Julița, la care fișia curbă din mijloc are forma de trapez iar cele laterale de triunghiuri. Un alt sistem de boltire a altarului relativ răspîndit este și cel cu o concă din fișii curbe cum se întîlnește la Bătești, Hezeriș, Roșia Nouă, Poieni, Lucareț, Povîrgina și Hodoș, sau cu un «sfert de sferă» cum este cazul altarelor de la Dragomirești, Căpăt, Margina, Jupînești și Crivobara. La biserica din al XVII-lea veac de la Crivina de Sus, altarul este acoperit cu un semi trunchi de con, cu retrageri laterale. O notă aparte în ceea ce privește acoperirea interioară, o oferă biserica fostei mănăstiri Cebza. Aici, traveea de est a naosului (traveea de vest fiind vechiul pronaos) și altarul sînt acoperite unitar cu o cupolă ovală, retrasă de la pereți pe suprafețe plane, lucrată temeinic din birne masive, așa cum se poate vedea din podul lăcașului.

Să poposim mai îndelung la cîteva biserici de lemn bănățene pentru a ne forma o imagine de ansamblu asupra lor. Călătoria ne poartă spre colțul de nord-est al Banatului, dominat de masivul muntos Poiana Ruscă, brăzdat de un păienjenis de pîraie și izvoare ce completează cu unda lor cristalină măreția de nedescris a acestor plaiuri românești.

Să ne oprim în livada bisericii din Topla. Lăcașul de lemn ne întîmpină cu proporțiile lui armonioase. Construit din birne masive, lăcașul înfățișează un plan dreptunghiular cu absida decroșată poligonală cu 5 laturi. Îmbinările în coadă de rîndunică sînt măiestrit cioplite, iar un puternic briu «în frînghie» petrece trupul lăcașului (fig. 14). Pe același motiv al frînghiei și ca o continuare directă a briului, este sculptat și ancadra-

mentul uşii de intrare (fig. 15). Înălţat la Remetea Mare, înainte de 1746, lăcaşul a fost strămutat la Topla în primul deceniu al secolului al XIX-lea. Spre a-i cinsti prezenţa în satul lor, locuitorii îi dăruiesc o mîndră haină pictată într-un colorit viu. Inscripţia de pe timpanul vest al naosului, consemnează acest fapt şi prezintă întreaga conducere a satului băănăţean. Ea glăsuieşte: «Această sfîntă biserică s-au molărit cu cheltuiala a comunităţii a satului Topla, Simion Marinescu chinezu, Budescu pitrop, Ioan Cotru jurat, Vasile Marinescu cumen». La Topla, au lucrat doi zugravi, unuia aparţinîndu-i pictura pereţilor, mai puţin reuşită, iar celuilalt, decoraţia de pe bolta naosului şi a altarului cu impresionanta realizare a Sfintei Troiţe. Pe bolta naosului ciclul patimilor este distribuit în panouri dreptunghiulare în registrul de sus şi în cercuri simple, involburate de viţă de vie cu struguri, în registrul de la naşterea bolţii. În tratarea subiectelor, autorul aduce nota sa proprie atît prin povestirea sa simplă şi plină de duioşie, cît şi în crearea personajilor. În acest sens se disting scenele «Ducînd crucea la Golgota să-l răstignească pe Hristos», «Doi tîlhari», dar mai ales medalionul «Închinarea magilor». Părăsim lăcaşul de la Topla, cu regretul că învelitoarea de şîtă a fost înlocuită cu ţiglă, iar turnul îmbrăcat în tablă, ceea ce răpeşte din farmecul acestui vechi lăcaş.

Coborînd pe valea Begheiului, ajungem la Margina, sat în care amintirea neînfriecatului erou român anti otoman, Iancu de Hunedoara este încă vie. Mama sa, Margareta, era originară de aici, iar castelul de la Margina, ale cărei urme se mai vedeau cu cîteva decenii în urmă, era locuinţa preferată a marelui conducător de oşti. Tradiţia consemnează aici şi amintirea unei vechi mănăstiri, căreia i-a aparţinut clopotul din 1720, aflat acum în biserica de lemn. Aceasta (fig. 16), al cărei an de ridicare, 1737, este cioplit în masa altarului, a folosit la edificarea sa şi material de la biserica anterioară, de la care a preluat desigur şi forma de navă cu absida nedecroşată poligonală cu trei laturi. Pereţii, sînt tencuiţi, dar trebuie să recunoaştem că la această formă simplă de plan şi la proporţiile modeste ale construcţiei, albul de var al acestora, colorat numai de crucile şi cuierile de lemn prinse pe ei, îi dau o notă plăcută. Ceea ce îţi reţine atenţia este învelitoarea de şîtă cu pante mari, îndulcite spre margini, cu contur poligonal pe est şi cu un sistem unic de realizare a streşinei pe latura vest. De formă poligonală, deşi conturul peretelui este drept, ea este supralărgită cu console şi căpriori aparenti. Forma aceasta de streşină am aflat la unele biserici de lemn din Moldova, ca cele de la Schit Orăşeni, Todireşti, Soloneţ, origina sa aflîndu-se însă în streşinile unor biserici de zid ca Arbora, Părhăuţi, Gura Humorului. Pătrunzînd în interiorul lăcaşului de la Margina, o pictură cu totul deosebită de cea cunoscută pînă

acum se desfășoară pe bolta naosului, pereții fiind tencuiți. Pe două registre sînt tratate subiecte din viața lui Iisus Hristos, precum și din cea a Maicii Domnului. Ceea ce se remarcă în primul rînd în arta zugravului de aici, este marele talent de a reda pe chipul personajilor sale, viața lor interioară, sentimentele ce-i animă, forță de exteriorizare vădită în tratarea temelor: «Cînd au dus Hristos crucea și sile» (fig. 17), «Învierea lui Hristos» dar mai ales în «Adormirea Maicii Domnului». În registrul de la nașterea bolților, scenele sînt încadrate în acolade, sprijinite pe coloane, cu capitele vegetale, sistem de tratare întîlnit la sud de Carpați. Importante considerente decurg din reprezentarea «Cînd au dus pe Hristos la Divan să-l judece» (fig. 18). Toți cei din adunare au îmbrăcăminte specifică dincoace de munți, iar boierul divanit este secondat de un dregător turc. Monumentalizarea încadrării scenelor, îmbrăcăminte specifică dincoace de Carpați, a unor personaje, boierul divanit, grefierul, băiețelul din peisajul de munți din Cina cea de Taină, dar mai ales prezența Divanului, adunare legislativă a Țării Românești în pictura de la Margina, ne determină să presupunem că ea a fost executată de un zugrav venit din Țara Românească de la sud de Carpați. Din pictura altarului nu se mai păstrează decît un registru, decorat cu proorocii în medaliaone, legate între ele cu motive florale, registrul care se vede clar din naos, prin marcanta diferență de înălțime dintre cele două bolți. În patrimoniul lăcașului se păstrează un frumos chivot, care dezvăluie, prin marcanta asemănare între pictura Răstignirii din medalionul său, cu cea a lăcașului, autorul și anul picturii «Ioan zugravul 1786».

Atestarea unui zugrav de dincoace de munți la o biserică din Banat, constituie o contribuție în plus la cunoașterea permanentului schimb de valori artistice dintre țările române.

De la Margina, drumul ne poartă în satul Bătești, înșirat de-a lungul pîrîului Vădanei. Tradiția consemnează că biserica de lemn de aici (fig. 19), cioplită numai din bardă, a fost adusă din orașul Făget. Lăcașul, de plan dreptunghiular, cu absida nedecroșată poligonală cu trei laturi, are peste pronaos un turn clopotniță cu galerie și bulb. Frumosele îmbinări în coadă de rîndunică, dovedesc măiestria lucrării lemnului a celor ce au înălțat-o. Vechimea lăcașului este citită și în arhaica fereastră originală cioplită într-o bîrnă masivă a absidei. Intrarea în lăcaș se face pe latura vest, printr-o ușă cu două canaturi, realizate din cîte o singură bucată de lemn și ancadrament cu umerăși, ciopliți în zig-zag, după sistemul prispelor transilvănene. Un ancadrament asemănător celui de aici păstrează și biserica fostei mănăstiri Lupșa, de pe Valea Arieșului. Peretele despărțitor dintre naos și pronaos, are și

el prețioase elemente sculptate și anume doi stâlpi, ce par a fi constituit sursa de inspirație a lui Brincuş în realizarea coloanei Infinitului.

Din decorația pictată a lăcașului numai o mică parte s-a conservat. Pictura bolții naosului și ea mult ștearsă, are aceeași iconografie ca și a bisericii din Povîrgina. Printre scenele mai clare este și «Pilat se spală neaflînd vinovat pe Hristos», în care Hristos poartă o frumoasă cămașă lungă cu ajururi populare. Pictura altarului, mai bine păstrată, se remarcă prin frumoasele veșminte ale sfinților, presărate cu flori albe pe fond roșu și albastru. Pe unul dintre zugravii de aici i-am înțilnit și în decorația pictată de la biserica din Povîrgina. Dar să descifrăm inscripția cu numele lor și a autorităților satului, aflată pe timpanul de vest al naosului: «Zugrăvitu-s-au această sfîntă biserică în zilele împăratului Iosif al II-lea cu blagosnovia prea sfinției sale Sofronia al Timișorii, fiind protosviter Petru Petrovici al Sarazului și s-a împodobit cu cheltuiala dumnealui Mihai Voinescu și frate-său Ianăș Voinescu, fiind întii chinez Urezbeicu, apoi pe urmă Pătru Drăghicioni, fiind preot Ioan Popovici, iară zugrav Gheorghe Diaconovici și Ștefan Popovici din Vasioda, Ghenarie 1 1783». O altă însemnare din altar, vine să confirme că lucrarea picturii unui lăcaș era o școală de ucenicie a tinerilor ce voiau să-și însușească măiestria picturii, pe lîngă zugravii recunoscuți. În cazul bisericii din Bătești, dacă acești școlari nu sînt consemnați în inscripția de zugrăvire, apar în schimb în pomelnicul din altar sub mențiunea «zugravi Gheorghie, Ștefan, Olimpia, Gheorghe, Maria». Prezența femeilor zugrăvițe nu trebuie să ne surprindă, ele apar îndeletnicindu-se cu această artă și în alte izvoare documentare transilvănene.

Înainte de a încheia prezentarea lăcașurilor de lemn bănățene, merită să amintim că ele păstrează în patrimoniul lor cărți tipărite în teascurile tipografice de la sud de Carpați. Avînd în vedere că multe dintre aceste biserici au rămas timp îndelungat părăsite, fără acoperișuri, că altora inventarul li s-a mutat în biserica nouă, apreciem că numărul tipăriturilor aflate este important. În 10 lăcașuri de lemn și anume de la Julița, Curtea, Crivina de Sus, Margina, Dragomirești, Hezeriș, Roșia Nouă, Pojoga, Ohabîța și Povîrgina se găsesc 20 titluri din tipăriturile din secolul al XVIII-lea de la Rîmnic, București, Tirgoviște, în 28 de exemplare. Semnalarea lor constituie o contribuție la cunoașterea relațiilor culturale între cele trei țări române în epoca feudală.

Modeste prin proporțiile lor, prețioase prin conservarea unor străvechi forme de plan, valoroase prin decorația pictată, bisericile de lemn din Banat se înscriu, ca un grup bine conturat în arhitectura noastră populară.

BIBLIOGRAFIE

1. Nicolae Cornean, *Monografia eparhiei Caransebeș, Caransebeș*, 1940.
2. Gheorghe Cotoșman, *Inscripții și însemnări din bisericile Mitropoliei Banatului*, în «Mitropolia Banatului», XIV (1964), nr. 9—10.
3. Idem, *Cronica de la Ezeriș din Țara Banatului*, în «Mitropolia Banatului», XVI (1966), nr. 1—3.
4. Radu Crețeanu, *Bisericile de lemn din Muntenia*, București, 1968.
5. Eugenia Greceanu, *Tipologia bisericilor de lemn din zona centrală a Transilvaniei*, în «Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare», Buc., 1969.
6. Francisco Grisellini, *Istoria Banatului Timișan*, București, 1926.
7. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii din România*, vol. II, București, 1965.
8. Ștefan Meteș, *Zugravii bisericilor românești*, în «Anuarul Comisiei Monumentelor Istorice», Transilvania, 1926—1928, Cluj, 1929.
9. Ioachim Miloia, *Bisericile de lemn din Banat*, în ziarul «Vestul» 1933.
10. Idem, *Biserica de lemn din Povîrgina*, în «Luceafărul», martie, 1935.
11. Longin Oprea, *Bisericile de lemn monumente istorice din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului*, în «Mitropolia Banatului», XV (1965), nr. 1—3.
12. Ioana Cristache-Panait, Titu Elian, *Bisericile de lemn din nordul Moldovei*, comunicare expusă la sesiunea DMI 1968.
13. Paul Petrescu, *Unitatea de concepție în arhitectura populară de lemn*, în «Studii și cercetări de istoria artei», 1/1967.
14. Mircea Teleguț, *Două biserici de lemn în marginea cîmpiei Banatului*, în «Mitropolia Banatului», XVIII (1968) nr. 1—3.
15. Virgil Vătășianu, *Contribuție la studiul tipologiei bisericilor de lemn din Țările Române*, Cluj, 1962.

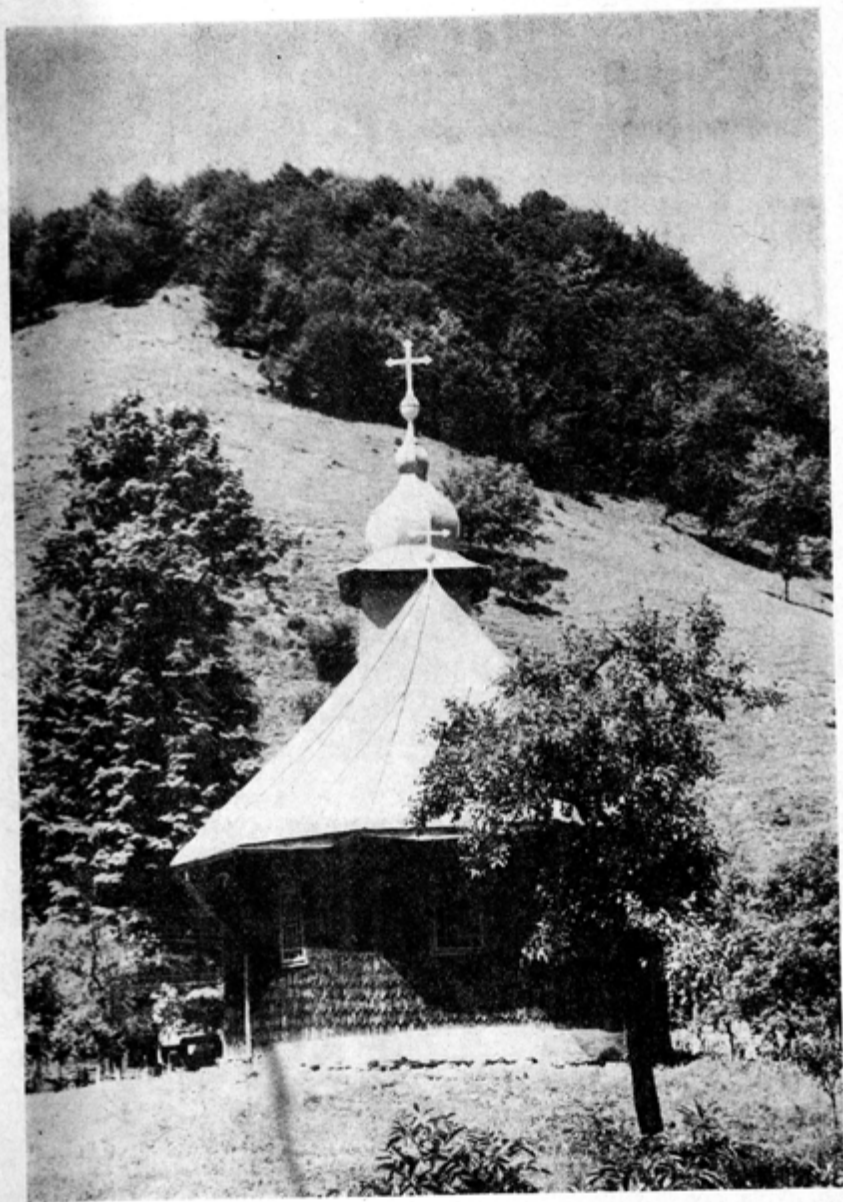

Fig. 1. — Biserica de lemn din Poieni. Fața de est

Fig. 2. — Biserica de lemn din Povîrgina. Vedere dinspre sud-vest

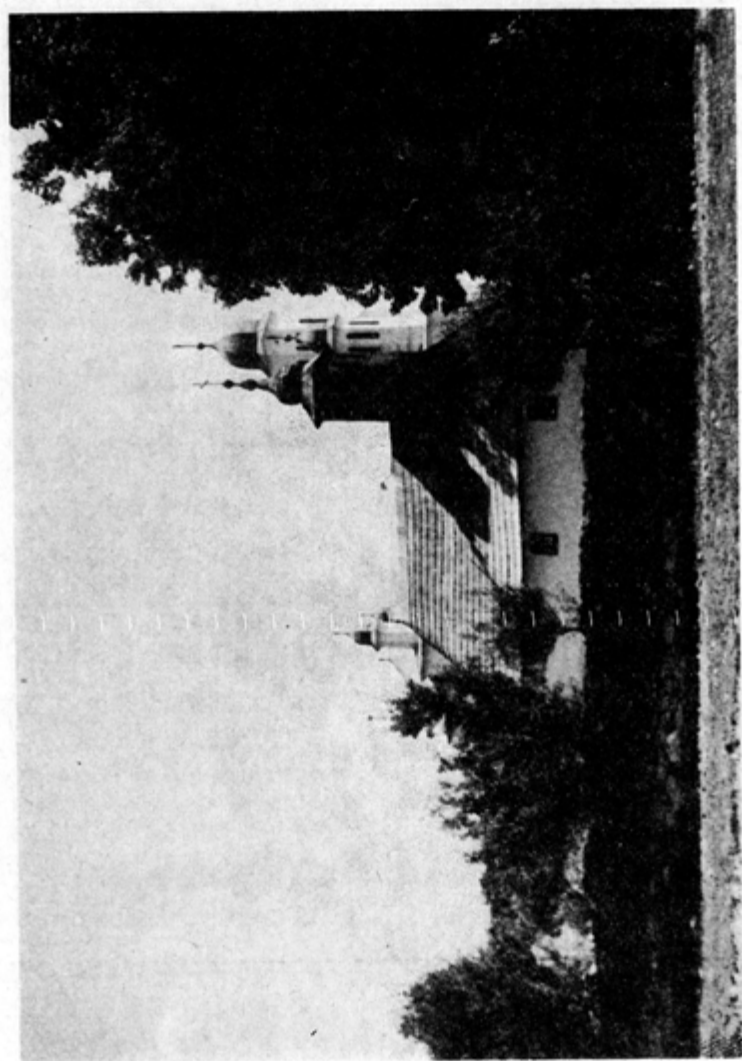

Fig. 3. — Bisericile din Curtea. În prim-plan biserica veche de lemn

Fig. 6. — Biserica din Groșii Noi. Vedere dinspre nord-vest

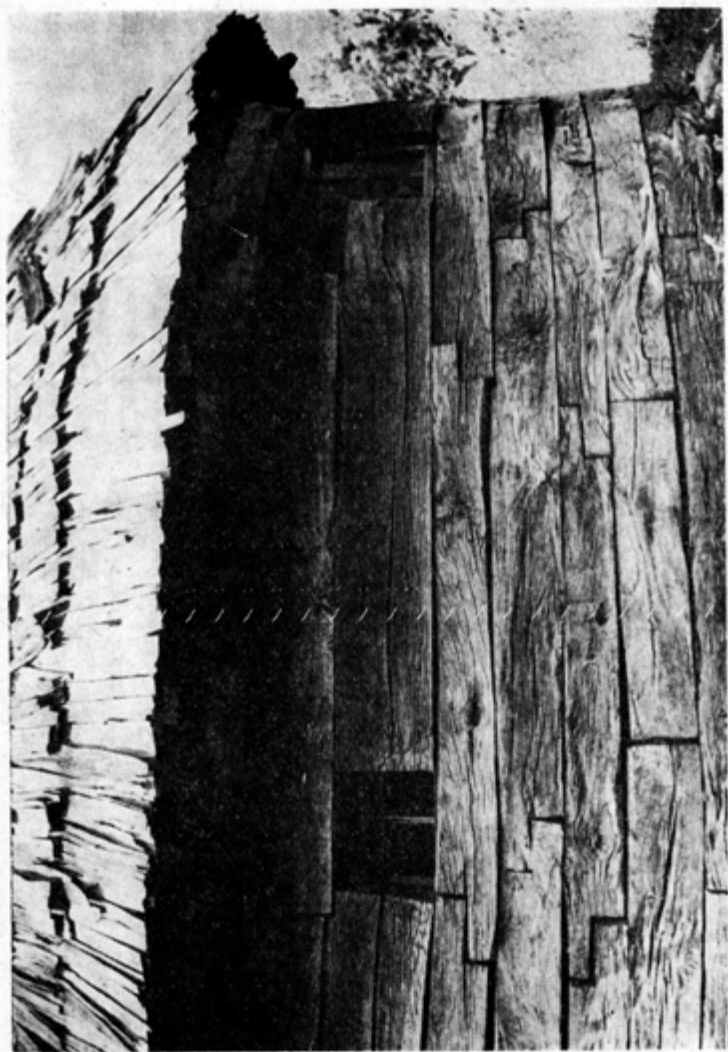

Fig. 7. — Biserica din Dragomirești. Absida semicirculară a altarului

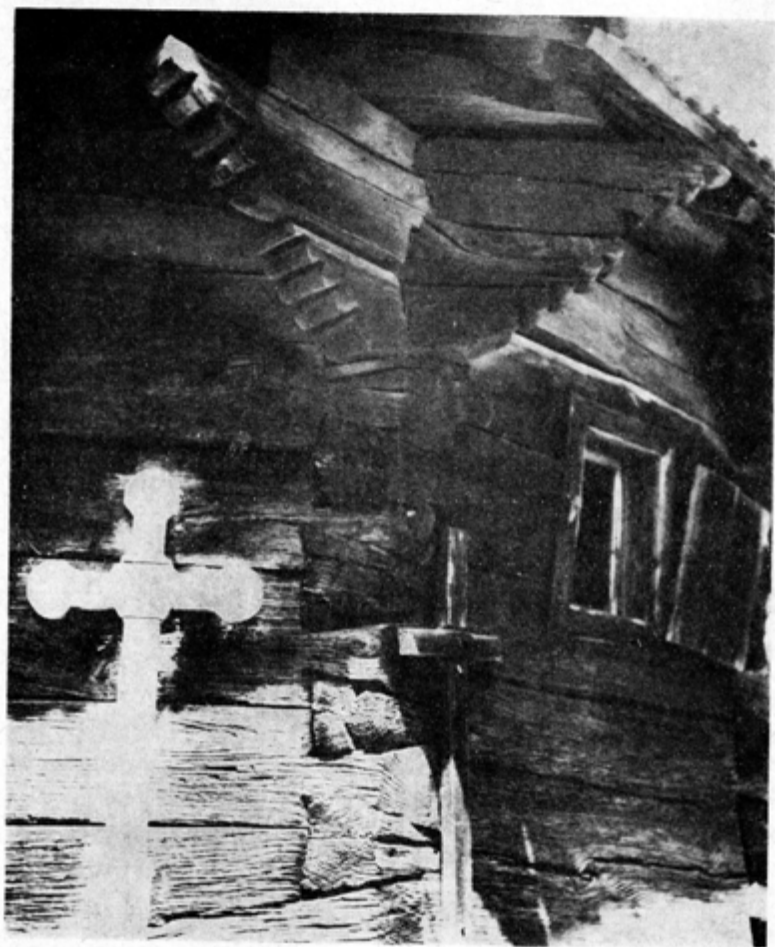

Fig. 10. — Biserica din Crivina de Sus. Detaliu de console

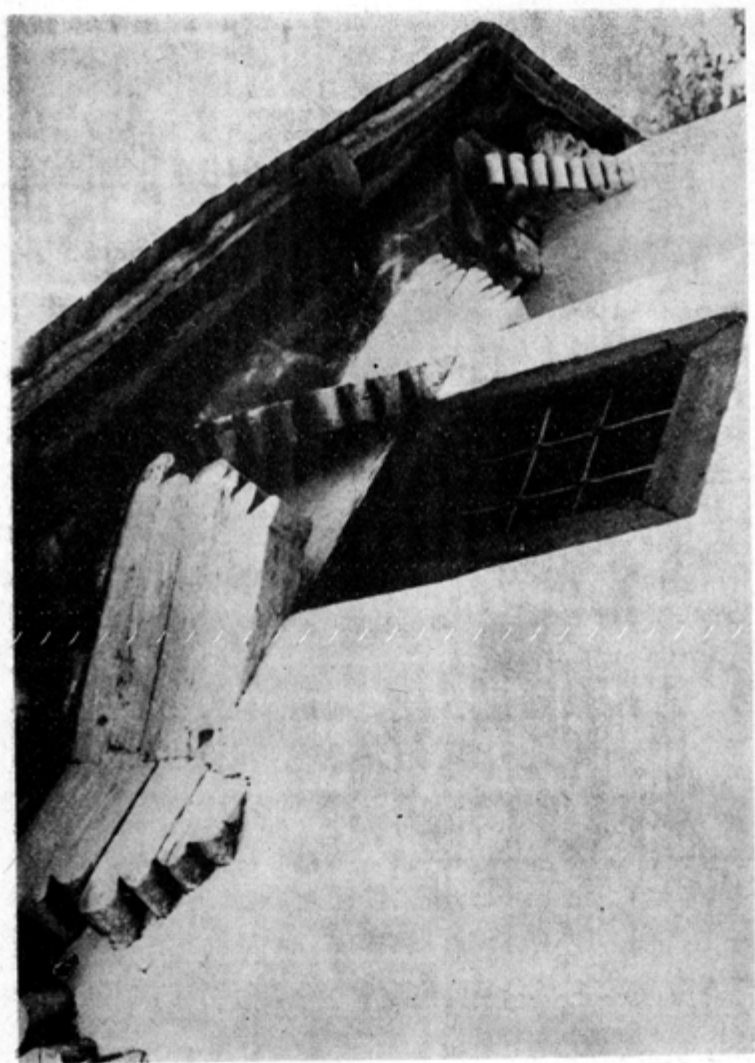

Fig. 11. — Biserica din Curtea. Detaliu de console

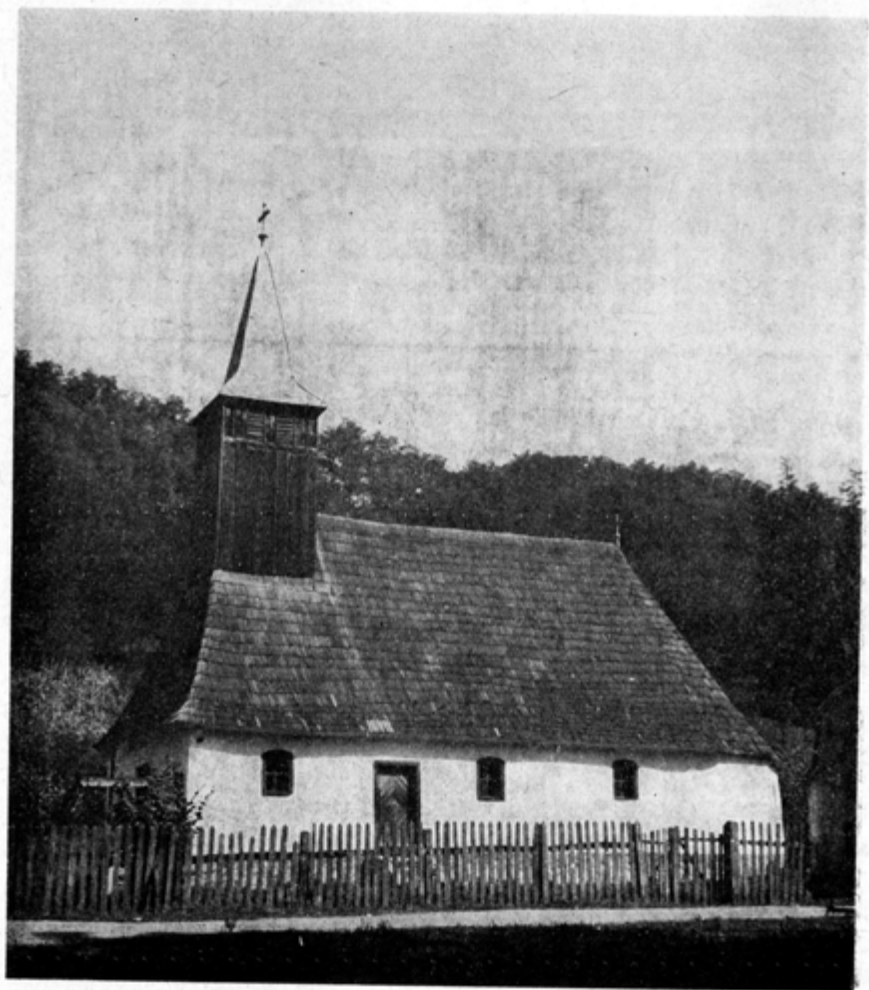

Fig. 12. — Biserica din Roșia Nouă, Fațada de sud

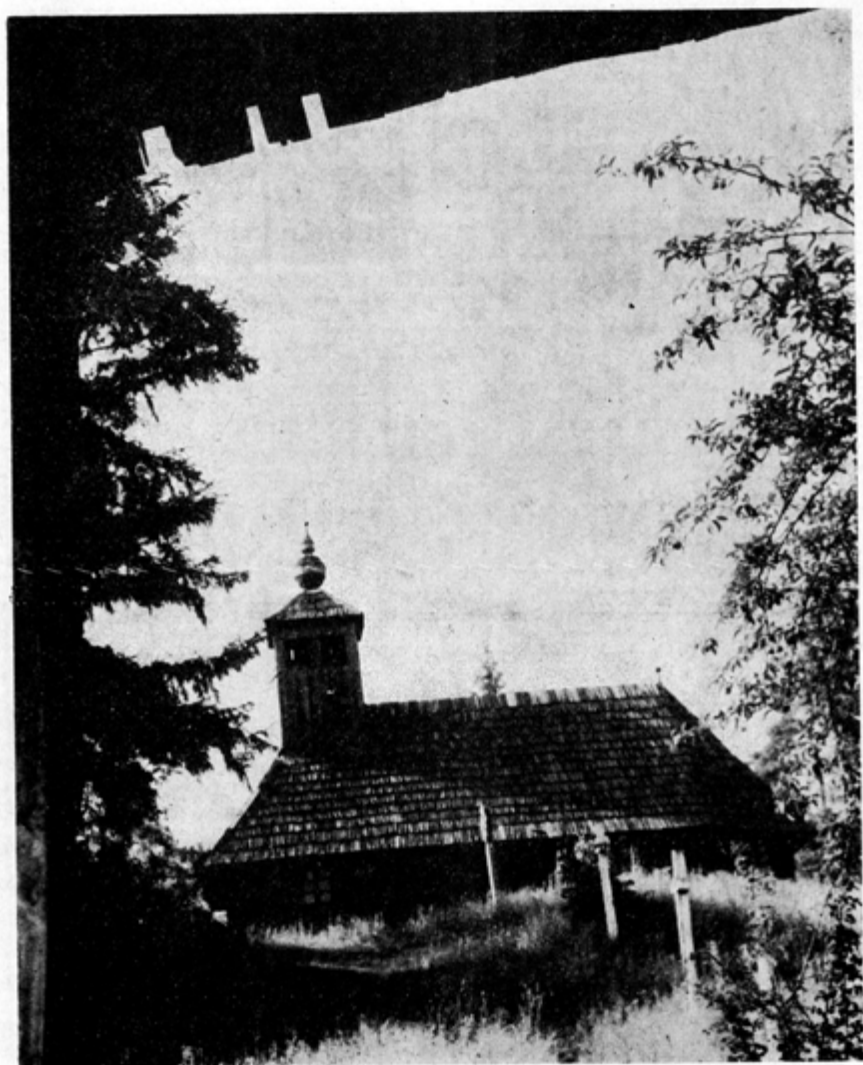
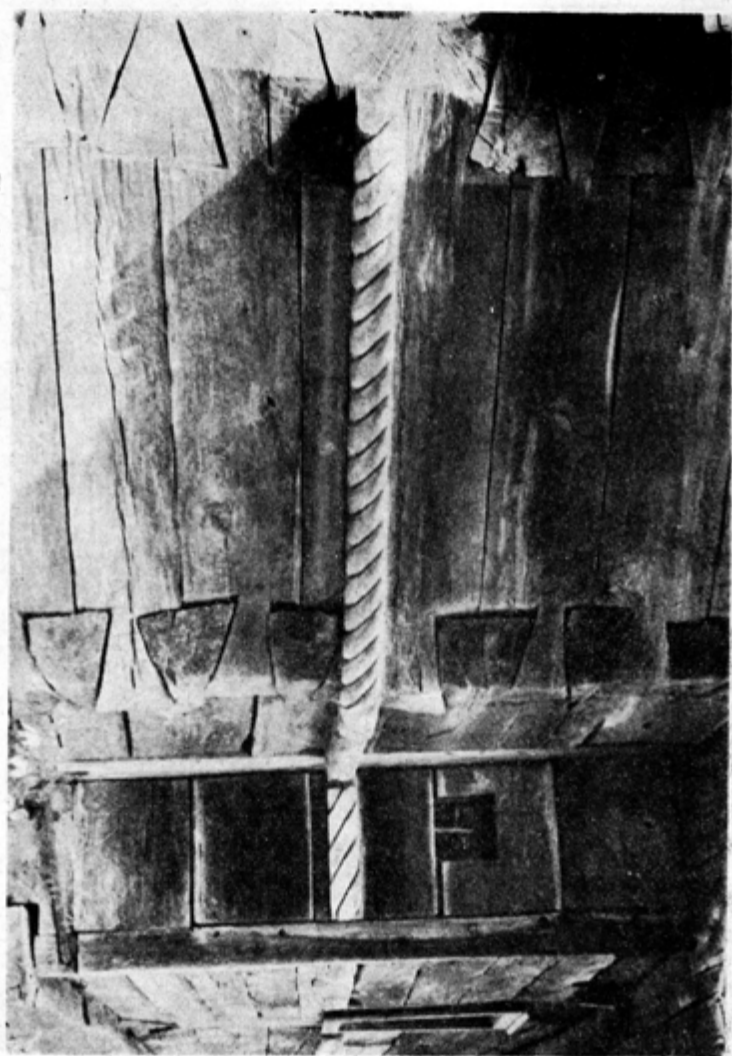

Fig. 13. — Biserica de lemn din Zolt. Fațada de sud cu clopotnița

Fig. 14. — Biserica din Topla. Detaliu îmbinări și brîul median

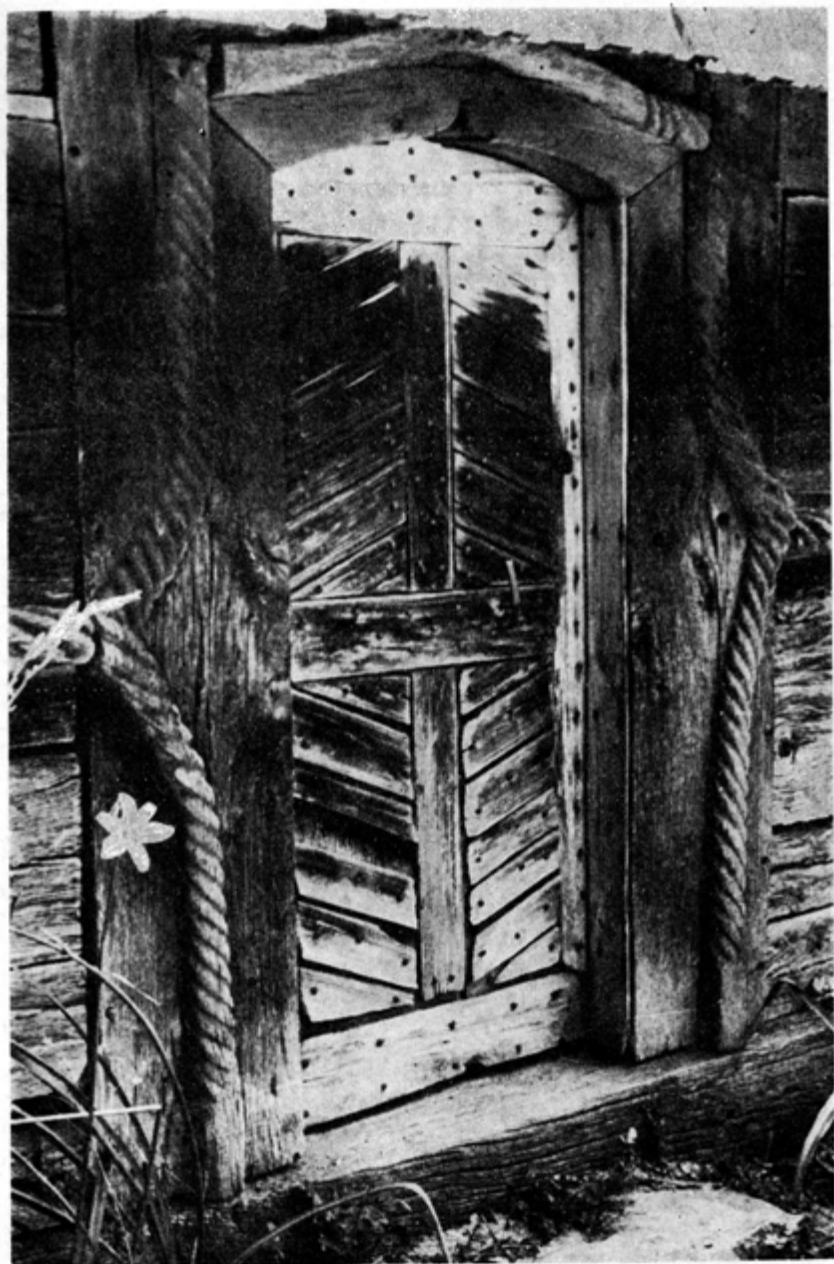

Fig. 15. — Biserica din Topla. Ancadramentul ușii de intrare

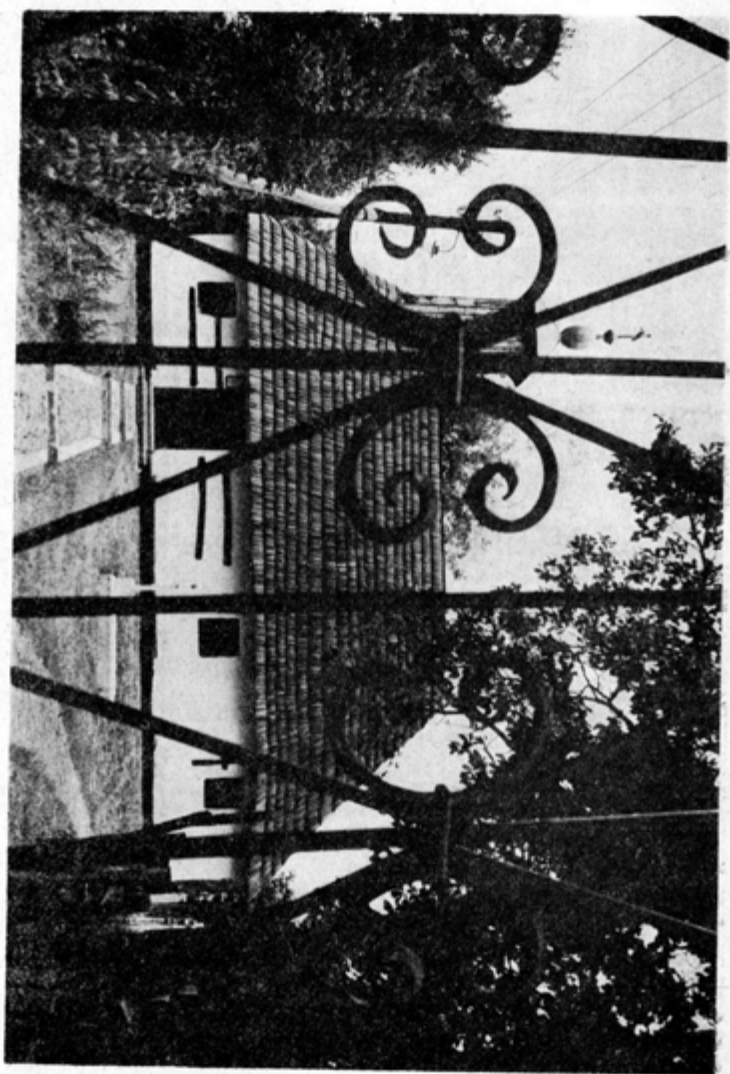

Fig. 16. — Biserica din Margina. Vedere dinspre sud

Fig. 17. — Biserica din Margina. Detaliu de pictură

Fig. 18. — Biserica din Margina. Detaliu de pictură. În registrul inferior scena: «Cînd au dus pre Hristos la Divan și L-au judecat»

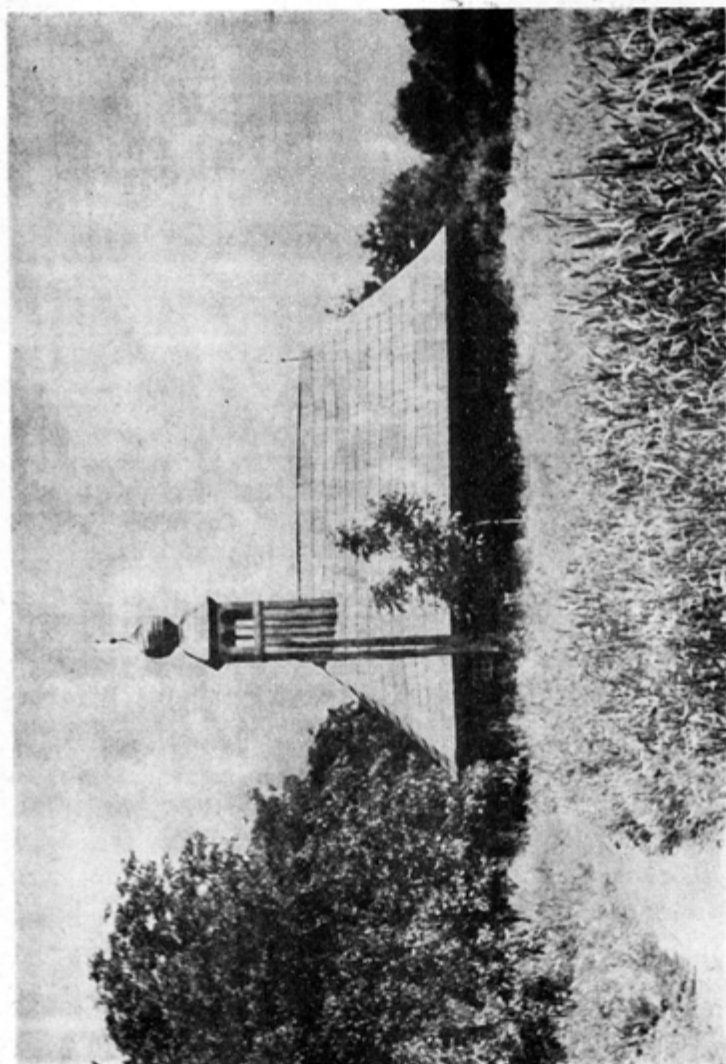

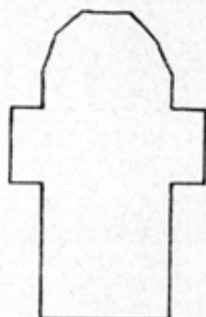
Fig. 19. — Biserica din Bătești

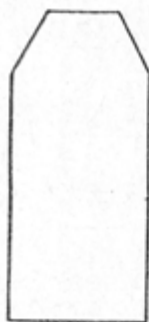
3

6

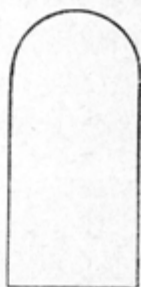
8

2

5

7

1

4

Tipologia bisericilor de lemn din Banat

INDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

RĂSPALATA CEREASCĂ

(Duminica a XXII-a după Rusalii)

Viața fără conținut, atitudinea și comportarea nedemnă a unora din contemporanii Săi au servit Domnului drept sursă de inspirație pentru rostirea parabolei din textul evanghelic de astăzi (Luca XVI, 19—31). Din această parabolă se desprind mai multe învățături de credință privitoare la întimplările cele mai de pe urmă ale existenței noastre. Astăzi ne vom opri asupra învățăturii despre fericirea raiului și osînda iadului ca răsplată cerească, rînduite sufletelor imediat după moarte prin judecata lui Dumnezeu.

*

În amintita parabolă Mintuitorul ne prezintă un tablou sugestiv și plin de contraste. Într-o formă simplă și intuitivă se descrie, la început, viața îmbuibată a unui bogat ce nu merită a fi pomenit pe nume (Psalm XV, 4) și viața de mizerie a săracului Lazăr.

Vrînd nevrînd în imaginația noastră apare, pe de-o parte, bogatul îmbrăcat luxos, toată ziua veselindu-se într-un palat de o strălucire orbitoare, îmbuibatul nemilostiv față de sărmanul de la ușa lui, mai puțin compătimitor decît ciinii care-i lingeau bubele, egoistul încrezut în veșnicia bogăției și fericirii sale pămîntești, dublat de necredința în viața viitoare; pe de altă parte cerșetorul Lazăr îmbrîncit barbar la periferia vieții în zona lipsurilor, a bolilor și a suferințelor de tot felul, bogat însă în credință.

Oricum ar fi fost fericirea bogatului și mizeria săracului, Evanghelia ne arată că ele aveau totuși un caracter relativ și trecător, deci departe de a fi absolute și veșnice. Moartea a fost fenomenul care le-a curmat deopotrivă pe amîndouă, făcînd să înceteze viața atît după laturile ei agreabile, oferite bogatului, cît și după laturile ei mizerabile, oferite săracului Lazăr.

Potrivit învățăturii creștine moartea este urmată imediat de judecata sufletului (Evrei IX, 27). Evanghelia ilustrează realitatea acestei judecăți, la care bogatul și săracul — pe baza bilanțului de fapte prezentat — și-au primit răsplata cuvenită: primul osînda iadului, al doilea fericirea raiului, potrivit cuvintelor Sf. Ambrozie: «odihna nelegiuîților este în iad, a dreptilor în cer». Prin actul judecății Dumnezeu a

răsplătit «atît pe cel drept cît și pe cel nelegiuit» (Ecl. III, 17), acordînd sufletelor răsplătă pentru virtuți și pedepse pentru greșeli, după cum afirmă Sf. Antonie cel Mare.

Judecata lui Dumnezeu i-a rînduit bogatului osîndă nu pentru că era bogat, ci din cauza lipsei sale de iubire și compasiune față de semenul său aflat în suferință. El a uitat că «bunurile de care se învrednicește cineva prin darul lui Dumnezeu, este dator să le împărtășească și altora» (Sf. Maxim Mărturisitorul).

Săracul, din contră, a fost răsplătit cu fericirea raiului nu pentru că era sărac, ci pentru că el și-a ancorat nădejdea de mîntuire în Dumnezeu și prin viața sa a justificat numele de Lazăr (= Dumnezeu este ajutorul meu). Lazăr a avut încredere în Dumnezeu și a îndurat cu resemnare și bărbăție mizeria vieții, strîngîndu-și din lacrimi și suferințe tezaur de virtuți pentru viața veșnică.

Cele de mai sus ne duc la convingerea că starea de după moarte a bogatului și săracului, în ordinea spirituală a vieții, n-a fost o prelungire firească a celei de pe pămînt. Dimpotrivă, după cum a fost sfîrșitul vieții lor pămîntești, lipsit sau bogat în roade pentru veșnicie, tot așa a fost începutul și prelungirea stării lor în viața veșnică: izvor de osîndă sau de bucurie cerească. Dacă stările celor doi ar fi fost o continuare normală a celor de pe pămînt, atunci bogatul s-ar fi învrednicit de aceeași fericire, iar săracul de aceeași mizerie.

Înțelepciunea și dreptatea lui Dumnezeu au schimbat însă rînduielile obișnuite. În noul plan de existență a sufletelor starea lor s-a schimbat cu desăvîrșire: fericirea s-a transformat în osîndă, iar osînda în fericire. De astă dată nu pe durata unei vieți, ci pentru veșnicie. Schimbarea locurilor este dovada pe care Mîntuitorul o aduce spre a arăta că viața și calitatea vieții pămîntene este adevăratul criteriu de stabilire a fericirii sau osînde. Viața pămîntească este — așa cum spune Sf. Ioan Gură de Aur — temelia vieții viitoare și prilej și loc de luptă și alergare pentru cununile cerești.

Urmînd firul istorisirii evanghelice găsim și în ce anume constă fericirea raiului și osînda iadului. Din locurile biblice referitoare la fericire și osîndă deducem că amîndouă constau din ceva lăuntric — seninătate sau remușcare — dar și din bunuri pozitive (Apoc. VII, 17) sau chinuri externe (Matei XIII, 42—50). Și fericirea și osînda variază de la suflet la suflet, după starea lui morală integrală din momentul morții.

Osînda bogatului se consumă în iad. Iadul este locul și starea de chin în care ajung sufletele păcătoșilor după judecata particulară, deosebit de iadul cel veșnic de după judecata obștească. Acest loc i s-a rînduit bogatului fără milă, pentru că nici el n-a avut milă (Iacob II, 3; III, 17). «Cine își

astupă urechile la strigătul celui sărman, și el cînd va striga nu i se va răspunde» (Prov. XXI, 13). Astfel bogatul a fost obligat să îndure pedepsele care-l torturau în mod real — văpaia focului nestins — și-l îndepărtau definitiv de fericirea bunurilor spirituale.

Chinuirea bogatului în focul iadului și rugăciunea adresată lui Avraam pentru a-l trimite pe Lazăr să-i răcorească limba, sînt dovezi grăitoare pentru a arăta gravitatea stării lui de osîndă. În același timp ele constituie și o învățătură pentru cei ce trăiesc după stilul bogatului.

În starea de osîndă bogatul nu poate face nimic. Orice încercare de a-și schimba starea fixată este zadarnică, pentru că moartea pune capăt oricărei lucrări subiective în scopul mîntuirii (Ioan IX, 4), pentru că această stare este determinată de viața pămîntească și pentru că este cerută de însăși dreptatea lui Dumnezeu.

În contrast cu chinurile iadului apar bucuriile raiului, ilustrate prin starea fericită a săracului Lazăr în sinul lui Avraam — simbolul bunătății Tatălui ceresc. Raiul este locul sau starea de fericire și răsplată în care se află sufletele dreptilor după moarte. El reprezintă plenitudinea bunătăților cerești și adevăratul plan de existență al sufletelor.

Sufletul lui Lazăr s-a scris în cartea veșniciei, adevărindu-se cuvintele lui Solomon că: «sufletele dreptilor sînt în mîna lui Dumnezeu și chinul nu se atinge de ele» (Înțelep. III, 1). Viețuirea lui pămîntească împreună cu încrederea în Dumnezeu i-au asigurat zborul spre culmile cerului și i-au deschis larg porțile veșniciei.

Ca toți dreptii, Lazăr s-a învrednicit de o viață superioară, străină de orice necaz (Apoc. VII, 16; XXI, 4). El nu va mai duce frica de sărăcie, nici de grija pentru existență, nici teama de boli și suferințe. Părăsind tovărășia cîinilor și treptele cerșetoriei el va sta alături de Iisus (Ioan XIV, 3), de îngeri (Evrei XII, 22) și de sfinți (Matei VIII, 21) la ospățul ceresc, bucurîndu-se și de primirea unor bunuri pozitive, pe care ochiul nu le-a văzut și despre care urechea nu a auzit (I Cor. II, 9).

*

Învățătura creștină ne arată că Dumnezeu, prin actul creației, a așezat viața pe temeliiile fericirii. Fericirea formează cadrul normal în care aveau să-și desfășoare viața strămoșii noștri precum și urmașii lor direcți și indirecti.

Dacă cele dintîi fapte au fost create ca subiecte ale fericirii, rezultă că aceasta aparține tuturor, fără a fi un monopol al unor privilegiați. Rînduiala divină a suferit unele

schimbări numai ca urmare a nedreptății din lume care a făcut din unii fericiți iar din alții osîndiți. Dumnezeu n-a lăsat însă ca fericirea unora sau osînda altora să fie permanentizate. Prin verdictul Său divin a răsturnat ordinea statornică de oameni pe pămînt.

Condamnarea bogatului din Evanghelie este condamnarea tuturor «celor sătui» (Luca VI, 25) și «îmbuibăți» (I Cor. IV, 8) pe nedrept de viață, condamnarea tuturor celor ce au trăit sau trăiesc după felul de viață al bogatului.

Pr. IEREMIA B. GHITA

DAR ȘI RESPONSABILITATE

(Duminica a XXIV-a după Rusalii)

Pentru cei care cercetează cu atenție Sfinta Scriptură, le este ușor să constate faptul că Hristos Domnul a săvîrșit trei învieri din morți în timpul activității Sale pe pămînt. Pe fiica lui Iair o înviase în casa părintească, tînărul din Nain a fost întors la viață în drum spre groapă, iar Lazăr a fost înviat a patra zi, după ce fusese deja înmormîntat.

Pe lîngă realitatea biblică, aceste trei învieri au și un profund înțeles duhovnicesc.

*

Sînt unii care se plîng mereu că viața e scurtă. Cu toate acestea viața este unanim îndrăgită, încît nu este eveniment mai însemnat în care să nu ne dorim unul altuia «viață lungă», «ani mulți și fericiți», rugînd totodată pe Dumnezeu ca să ajungem cu sănătate ziua sărbătorită încă numeroși ani.

Viața este un dar de la Dumnezeu. A iubi viața înseamnă a prețui acest dar dumnezeiesc. A cere de la Dumnezeu viață lungă înseamnă a cere un dar bogat. Dumnezeu iubește pe toți aceia care cer de la El daruri bune și folositoare.

Și acum să ne punem întrebarea: dacă Dumnezeu ne-a dat viața, noi n-avem nici o înrîurire asupra ei? Nu influențăm noi oare pozitiv sau negativ zilele noastre? Nu lungim sau scurtăm noi viața noastră?

Iată întrebări, la care unii sînt de părere că, lungimea vieții noastre este hotărîtă de Dumnezeu de mai înainte și prin nimic nu o putem schimba. Adică fiecare ar trăi așa cum îi este hărăzit de Dumnezeu și moare cînd îi este scris să moară.

Aceasta să fie oare și învățătura Bisericii noastre? Ce spune Sfinta Scriptură în această privință? «Zilele omului

sînt hotărîte», zice dreptul Iov, «numărul zilelor lui este în mîna Ta Doamne, și i-ai pus margine peste care să nu treacă».

La prima vedere aceste cuvinte lasă să se înțeleagă că lungimea vieții fiecăruia și clipa morții lui ar fi definitiv hotărîte de mai înainte și prin nimic nu s-ar putea schimba. Dacă cercetăm însă mai bine adevăratul sens al acestor cuvinte, vom cunoaște clar că nu este așa. Aceste cuvinte spun, că fiecare nu poate să trăiască veșnic aici pe pămînt și oricît de mult s-ar lungi viața lui pămîntească, oricît de mult ar trăi, de la o vreme trebuie să moară. Ceea ce însemnează că în cadrul celor două extreme — între naștere și moarte — ajutați de Dumnezeu, precum și de voința și comportarea noastră, ne putem prelungi viața pînă la marginea hotărîtă de Dumnezeu, adică pînă la moarte.

În acest scop, Dumnezeu ne-a dat înțelepciune de-a găsi tot felul de mijloace pentru fericirea vieții noastre trupești și sufletești. Ce este medicina dacă nu știința pusă în slujba noastră pentru a ne prelungi viața? Operațiile săvîrșite azi și medicamentele descoperite, care pentru strămoșii noștri treceau drept adevărate imposibilități, fac lucruri minunate, încît fără ele mulți ar muri cu zile.

Dumnezeu ne-a descoperit tot în acest scop voia Sa concretizată de Vechiul Testament în cele zece porunci, iar de Noul Testament în legea iubirii. Să iubim pe Dumnezeu care ne-a dat viața și pe semenul nostru cu care ne întreținem în viață; să ne ferim de nelegiuiri, căci acestea scurtează zilele noastre; să muncim cinstit, căci munca fortifică trupul și înobilează sufletul; să săvîrșim fapte bune. Iată numai cîteva prescripții de igienă creștină, care fac «să ne fie nouă bine și să trăim mulți ani pe pămînt».

Împlinim noi cu strictețe poruncile lui Dumnezeu? Dacă spunem că nu, atunci noi sîntem vinovați de scurtarea vieții noastre. Ce sînt oare: desfriul, beția, îmbuibarea etc. ... decît rele care ne macină și ne scurtează viața trupească și sufletească? Cîți dintre noi, în loc să practice virtutea iubirii între credincioși care ar face să dispară mîndria, lăcomia și invidia, nu-și ruinează sănătatea prin certuri și vrăjmășii? Ce sînt oare războaiele care seceră atîtea vieți nevinovate, atîția oameni care mai puteau trăi mult și bine? Și, în sfîrșit, cîți dintre noi, atunci cînd trupul și sufletul ne sînt infectate de boală sau patimi, ne ducem de urgență la medicul trupească sau sufletească, pentru a preveni o agravare care ar pune în pericol sănătatea trupului și a sufletului nostru? Încît se împlinesc cu adevărat cuvintele celui care spune că un astfel de ins nu moare ci se omoară.

Iată atâtea lucruri care ne îmbie la concluzia că nu Dumnezeu ne scurtează viața, ci noi înșine prin comportarea și voința noastră aplecată spre rău.

Învățătura celor trei învieri săvârșite de Hristos Domnul așadar să ne fie un îndreptar în viață, ca atunci când trupul nostru sau al semenului nostru este infectat de vreo boală, să folosim de urgență mijloacele pe care știința medicală ni le pune la dispoziție pentru a o preveni, căci orice întârziere este în favoarea bolii, care cuibărindu-se în noi, poate aduce scurtarea vieții noastre. De asemenea, când în sufletul nostru a intrat patima, să n-o lăsăm să pună stăpînire pe el, ci asemenea lui Iair din Evanghelie, să alergăm cu încredere la Hristos izvorul dătător de viață și vom primi cu siguranță tămăduirea spirituală.

Diacon IOAN GAȘPAR

CE ESTE MÎNTUIREA SUFLETULUI ?

(Duminica după Înălțarea Sfintei Cruci)

Cea dintîi datorie a creștinului este grija pentru mîntuirea sufletului său. Nimic nu este mai prețios pe lume decît mîntuirea sufletului, așa cum rezultă din cuvintele Mîntuitorului : «Ce-i folosește omului să cîștige lumea întreagă, dacă-și pierde sufletul ? Sau ce ar putea să dea omul, în schimb, pentru sufletul său ?» (Marcu VIII, 36—37).

Ce este mai de aproape mîntuirea sufletului ? «Mîntuirea sufletului este slobozirea din robia păcatului și a morții și dobîndirea vieții celei veșnice, în unire cu Dumnezeu. Ea ne-a fost făcută cu puțință prin întruparea, jertfa și învierea Fiului Său, Domnul nostru Iisus Hristos. Iisus, prin lucrarea Sa de mîntuire, ne-a deschis porțile împărăției cerurilor care erau încuiate după căderea în păcat. El dă puțință tuturor să-L urmeze, în Biserica Sa, să intre în acea împărăție sau viață veșnică» (*Catehismul creștinului dreptcredincios*, Sibiu, 1956, p. 6 ; vezi și *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 3).

*

Prin actul răscumpărării, Iisus Hristos a făcut posibilă mîntuirea pentru toate ființele cuvîntătoare, fiindcă Dumnezeu «voiește ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Timotei II, 4). În acest scop, fiecărui creștin i se cere să conlucreze nesilit cu harul divin, prin credință și fapte bune. Această împreună-lucrare trebuie s-o facă neapărat ca mădular viu al Bisericii celei adevărate care

este «stilp și temelie a adevărului» (Timotei III, 15). În afară de Biserică nu există mîntuire, fiindcă ea propovăduiește dreapta învățătură a adevărului mîntuitor și aici lucrează harul divin prin Sfintele Taine. Însuși Mîntuitorul, Capul nevăzut al Bisericii, s-a asemănat pe Sine cu vița și pe noi cu mlădițele: «Eu sînt vița, voi sînteți mlădițele. Cel ce rămîne cu Mine și Eu în el, acesta aduce roadă multă, căci fără Mine nu puteți face nimic» (Ioan XV, 5). Ideea aceasta este exprimată și de Sf. Apostol Petru înaintea sinedrului: «Întru nimeni altul nu este mîntuirea (în afară de Hristos — pururea prezent în Biserica Sa), căci nu este sub cer nici un alt nume, dat între oameni, în care trebuie să ne mîntuim noi» (Fapte IV, 12). Copilul se lipește de sinul mamei care îi dăruiește căldura și hrana trebuitoare spre a crește și a se înzdrăveni. La fel, creștinul, care vrea să se mîntuiască, trebuie să se alipească de sinul Bisericii, ea fiind corabia mîntuirii.

Condiția mîntuirii prin Biserică pentru credincios este o condiție generală. Evanghelia zilei ne indică — în scopul cîștigării mîntuirii personale — și două condiții speciale: lepădarea de sine și purtarea crucii.

a. La prima vedere lepădarea de sine pare multora lipsită de sens, ceva împotriva firii. Cum să mă lepăd eu de viața care mi-a fost dată ca s-o trăiesc? Să-mi supun trupul meu la chinuri, să-l lipsesc de hrană, de îmbrăcăminte, de adăpost, de odihnă, de orice îngrijire, în vederea mîntuirii sufletului? Să declar război trupului? Nu! Mîntuitorul nu și-a disprețuit și nici nu și-a torturat vreodată trupul Său, nici n-a propovăduit o asemenea învățătură. Din contră, ne-a învățat să purtăm grijă de bunăstarea și sănătatea trupului, tămăduind Însuși pe lîngă neputințele sufletului și pe cele ale trupului. «Trupul este templul Duhului Sfînt care este în voi, pe care-l aveți de la Dumnezeu» (I Corinteni VI, 19). «Căci nimeni vreodată nu și-a urît trupul său, ci fiecare îl hrănește și îl încălzește, precum și Hristos Biserica» (Efeseni V, 29).

Ce este — atunci — lepădarea de sine? Este primenirea sufletului, dezbrăcarea noastră de «omul vechi, care se strică prin poftete amăgitoare și îmbrăcarea în omul cel nou care este făcut după chipul lui Dumnezeu, în dreptatea și în sfințenia adevărului» (Efeseni IV, 22, 24; Coloseni III, 9). Nu este vorba de a schimba numai o parte a ființei noastre, ci în întregime și din temelie. Lepădarea de sine este smulgerea din ghearele ucigătoare ale păcatului, dărîmarea citadelii egoismului, dezumflarea sufletului nostru de trufie și zidirea unei făpturi noi, renăscute, îmbogățite în iubirea lui

Dumnezeu și a semenilor. Pe măsură ce sufletul creștinului se curăță de întinăciunea păcatului, roua cerească a harului face rodnică rivna lui spre mîntuire. «Cei curați cu inima vor vedea pe Dumnezeu».

Lepădarea de sine nu exclude bucuriile vieții, știut fiind că Evanghelia este veste bună, că religia creștină este religia luminii și a bucuriei. Ea ne aduce mesajul bucuriilor vieții întru Domnul, în viața de aici și în viața viitoare, fapt pentru care Sf. Apostol Pavel zice: «Bucurați-vă pururea întru Domnul și iarăși zic: bucurați-vă!» (Filipeni IV, 4). Creștinul consideră bucuria curată ca un dar a lui Dumnezeu; el știe că — pentru el — a îmbrăcat Dumnezeu florile cu atîta podoabă, le-a dat mii de forme și culori, miresmîndu-le cu mii de mirosuri. Are însă totdeauna grija să nu abuzeze de bucurie, să nu se înfrupte dintr-o bucurie păcătoasă, fiindcă aceasta este slujbă adusă diavolului. Și distracțiile sînt îngăduite ca mijloace de învioreare a ființei noastre după o muncă încordată și constructivă, bineînțeles cu măsură, privite toate, cum spune Sf. Ioan Gură de Aur, sub unghiul sfințitor al eternității.

b. O altă condiție a cîștigării mîntuirii personale este purtarea crucii. Crucea este simbolul vieții creștinești, semnul biruinței. Ea înseamnă suferință și biruință, moarte și înviere. Întîi Vinerea patimilor și apoi Sfînta Înviere. Cînd vorbim de suferință în indisolubilă legătură cu biruința, se impune o precizare și anume: suferința este de două feluri: diabolică și serafică. Suferința diabolică este izvorită din invidie, din ură, ea constă în părerea de rău pentru binele și fericirea semenilor, vădindu-se ca un chin lăuntric, ca o otrăvă pe care cineva o varsă în defăimarea și lovirea aproapelui. Unde și-a făcut loc acest fel de suferință, putem fi siguri că ea este anticamera iadului. Din contră, suferința serafică înalță, zidește, fiind izvorită din iubire; ea nu are calcule josnice, «nu pizmuiește, nu se semețește, nu caută ale sale...», ci se dăruiește cu jertfelnicie, fiind creatoare de fapte mari, eroice. Iubirea, în înțelesul acesta, a fost consfințită de Mîntuitorul prin jertfa Sa pe cruce, logodindu-se cu ea toți mucenicii Bisericii noastre.

Sf. Apostol Pavel prezintă viața pămîntească drept «o alergare în stadion» spre a cîștiga cununa biruinței, pentru viața de dincolo. Sportivul, spre a cîștiga un concurs, face antrenament și duce viață cumpătată. Cu atît mai virtos creștinului i se cere antrenament, păzirea «hotarelor legii morale», pentru obținerea celui mai mare premiu: mîntuirea. S-a spus că în fiecare din noi se ascunde un virtuos sau un păcătos. Păcătosul se dezvoltă și crește de la sine, în timp ce

virtuosul face eforturi, uneori dureroase, pînă ce ajunge să fie stăpîn pe orientarea vieții. Se știe că sculptorul cioplește și cizează mult piatra din care vrea să facă o statuie. Un pictor a fost întrebat odată, pentru ce lucrează la operele sale cu atîta migală și încordare? Răspunsul lui a fost: «Fiindcă eu lucrez pentru eternitate». Asemenea sculptorului, se cuvine să procedeze și creștinul, spre a face din sufletul său o capodoperă menită mîntuirii. Creștinul are imperioasa datorie de a înțelege că suferința serafică este slujbă adusă lui Dumnezeu, împlinirea voii Sale, practicarea fără întrerupere a binelui. Reversul unei atare viețuiri este viața veșnică, în care răsplata va fi înfierea (Romani VIII, 13 și 14).

*

Drumul către mîntuire este deschis tuturor credincioșilor. Mîntuirea, însă, o cîștigă numai cei ce «slujba și-au făcut-o deplin», «lupta cea bună s-au luptat» (II Timotei IV, 5, 7), «cu vrednicie au umblat, după chemarea cu care au fost chemați» (Efeseni IV, 1). Cu alte cuvinte, mîntuirea este urmarea întrebuițării înțelepte a darurilor, a talanților, în viața pămîntească, «fiecare după puterea sa». Noi sîntem împreună-lucrători cu Dumnezeu, sîntem chemați să-L imităm, să ne asemănăm lui Iisus. Sporind darurile ce ne-au fost încredințate, întru curățenia vieții, sporim patrimoniul material și moral de bunuri utile tuturor, sîntem în drum spre împărăția lui Dumnezeu, care «nu stă în vorbe, ci în fapte» (I Corinteni IV, 20).

Cînd poporul iudeu a fost eliberat din robie, s-a îndreptat spre Canaan, țara făgăduinței. Din Cadeș, Moise a trimis soli la regele Edomului și a cerut trecere liberă pentru poporul al cărui conducător era, spunîndu-i următoarele: «Îngăduiește-ne să trecem prin țara ta, că nu ne vom abate pe la ogoare și pe la vii, nici apă nu vom bea din fîntînile tale; ci vom trece pe drumul împărătesc, neabătîndu-ne nici la dreapta, nici la stînga, pînă vom ieși din hotarele tale» (Numeri XX, 17). Ce simbol minunat și elocvent asupra felului cum trebuie să călătorim spre țara făgăduinței, spre a fi părtași mîntuirii. Ni se cere să nu bem din fîntînile veninoase ale păcatului, să fim paznicii sinceri ai legii morale, să ne potrivim viața dreptarului luminos și nemitarnic al Evangheliei.

Într-o împrejurare oarecare, cineva i-a zis lui Iisus: «Doamne, puțini sînt oare cei ce se mîntuiesc?» Iar El le-a răspuns: «Siliți-vă să intrați prin poarta cea strîmtă... că largă este calea ce duce la pieire și mulți sînt cei ce apucă pe ea» (Luca XIII, 23—24; Matei VII, 15). Răspunsul Mîntui-

torului în privința alegerii drumului mântuirii este limpede și categoric: este «drumul împărătesc», «poarta cea strîmtă», credința nemăcinată de îndoieli, neprihana inimii și rîvna neîntreruptă a plinirii vocii lui Dumnezeu, știut fiind «că cel ce face voia lui Dumnezeu rămîne în veac» (I Ioan II, 17).

Preot ION BUNEA

CUMPĂTAREA — IZVOR DE VIAȚĂ ȘI VIRTUTE

«Ori de mîncăși, ori de beși, ori altceva faceși, toate spre mărirea lui Dumnezeu să le faceși» (I Corinteni X, 31).

În noi e sădită o firească trebuință după mâncare și băutură, care este dictată de însuși organismul nostru. Hrana este o condiție esențială a vieții, ceea ce ne face ca o parte importantă din timpul nostru să-l consacram cîștigării hranei de toate zilele. Însuși Mîntuitorul ne-a învățat în rugăciunea Domnească să ne rugăm pentru primirea ei, ceea ce și facem cînd zicem: «pîinea noastră cea de toate zilele dă-ne-o nouă astăzi».

Deși hrana este un lucru firesc, totuși cînd se abuzează de ea, cînd devenim robi pîntecelui, neavînd altă preocupare decît mîncarea, atunci acest lucru firesc se transformă în păcat, care la rîndul său generează alte păcate, ca de exemplu lenea, lăcomia, desfrîul etc.

La fel stau lucrurile și cu băutura, căci a bea în mod rațional, în cantități mici, nu este păcat. Acest lucru e confirmat de însuși faptul minunat al prefacerii apei în vin de către Mîntuitorul la nunta din Cana Galileei. Apoi într-o altă împrejurare El a spus: «Luați seama de voi înșivă, să nu se îngreuneze inimile voastre de mîncare și băutură peste măsură...» (Luca XX, 34). Este limpede deci, că Mîntuitorul nu preconizează abținerea totală de la băutură, ci de la abuzul de băutură, care consumată continuu și în cantități mai mult decît este firesc generează patima cunoscută sub numele de beție sau alcoolism.

Sf. Ioan Damaschin spunea că există plăceri «la care participă și corpul, unele sînt în același timp și naturale și necesare, fără de care este cu neputință a trăi. Alte plăceri, continuă el, nu sînt nici necesare, nici naturale, cum este beția». Asupra adevărului ce decurge de aici nu e nevoie să mai insistăm deoarece în această stare chipul lui Dumnezeu în noi este degradat și înjosit, căci fața ni se întuneacă, judecata devine confuză, gesturile necontrolate, privirile crunte, iar faptele pe care le generează josnice, rușinoase

și periculoase, de care mai tirziu ne rușinăm și apoi le regretăm.

De aceea deosebit de potrivită se pare remarca lui Montaigne care cu sute de ani în urmă scria că beția este «un viciu grosolan și dobitocesc», căci «sînt vicii — spunea el — care au, nu știu cum, oarecare mărinimie, dacă se poate spune. Sînt unele împreunate cu învățătura, sirguința, vitejia, chibzuința, iscusința, istețimea; acesta însă e numai lucru trupesc și pămîntesc. Celelalte vicii strică înțelegerea noastră, acesta însă doboară și împietrește trupul».

În decursul timpului atitudinea adoptată față de băutura a variat de la o epocă la alta. Spartanii, bunăoară, care duceau o viață plină de abstenență, vrînd să arate tinerețului cît de dăunător este acest viciu, obișnuiau ca la o dată anume să aducă într-o piață un om beat, pe care văzîndu-l tinerii strigau: «cerule, de unde poate veni un asemenea monstru».

Cu toate acestea s-au găsit unii gînditori care să adopte o atitudine mai moderată în această privință și aceasta datorită unor rațiuni care și azi mai dăinuiesc la unii și sînt invocate. Astfel filozoful Platon, deși se opunea ca tinerilor să li se dea de băut, totuși în cartea sa *Legile*, îndeamnă pe cei ce au depășit 40 de ani, ca din cînd în cînd să bea, întrucît — spunea el — băutura dă «bătrînilor vigoare să zburde la dănțuiri și la cînt, treabă folositoare la care nu se încumetă cînd sînt în toate mințile, căci vinul poate să dea cumpătare sufletului și trupului sănătate».

Dar pentru că să înțelegem care este «vigoarea» pe care o dă băutura, vom apela la o carte care are tocmai acest scop de a difuza cunoștințele în această privință (*Medicina în familie*, în colaborare, Editura Medicală, București, 1968, 392 p.). Aici găsim printre altele următoarea precizare: «Alcoolismul duce inevitabil la degradarea ființei umane... Degradarea are multiple aspecte. Este în primul rînd fizică, organică. Debilitatea și carența progresivă a organismului, tulburările la nivelul sistemului nervos central și periferic... Trebuie de asemeni amintite gravele consecințe asupra descendenților, alcoolismul fiind adeseori cauza nașterii de copii cu anomalii sau cu defecte mintale».

Iată deci că palidele motive pe care le-ar putea invoca cineva n-au nici un sens, știut fiind că din cauza băuturii atîtea familii sînt destrămate, atîtea talente promițătoare anulate și atîtea păcate monstruoase comise. Și cu toate acestea există unii care-și otrăvesc zilnic trupul și sufletul cu alcool. «Beau cînd se întîlnesc și beau cînd se despart. Beau cînd sînt flămînzi ca să-și astîmpere foamea și beau cînd sînt sături

ca să-și înțelească apetitul, beau cînd e frig ca să se încălzească și beau cînd e cald ca să se răcorească, beau cînd sînt somnoroși ca să le treacă somnul iar cînd nu pot dormi beau ca să adoarmă, beau cînd sînt supărați și beau cînd sînt veseli, beau la botez și beau la pomană...».

Urmările beției nu sînt pur individuale, adică nu se răsfrîng numai asupra consumatorului, ci asupra tuturor celor din familia sa, asupra colectivității în care trăiește și asupra societății întregi, căci așa după cum constata cineva, beția «trezește instinctele josnice, patimile și pornirile păcătoase, pe care îndelungate stăruinți ale educatorilor abia au izbutit a le dezarma și a le pune sub frîna rațiunii».

Pentru ca să ne dăm mai bine seama de atmosfera care domnește în familia bețivului și care sînt raporturile dintre soți, ne vom referi la romanul lui Dostoevski «Crimă și pedeapsă» (Col. «Biblioteca pentru toți», vol. I, București, 1962) în care găsim o pagină zguduitoare privind pe un bețiv notoriu, Marmeladov. Cuprins de o duioșie de bețiv, acesta mărturisește în cîrciumă unui tînăr, care mai tîrziu devine criminal, următoarele: «Știți dumneavoastră, domnul meu, că eu i-am băut (soției) și ciorapii? Nu pantofii, că asta poate ar părea mai firesc, dar ciorapii! I-am băut ciorapii! I-am băut și șăluțul de pîr de capră... șăluțul care era numai al ei și nu al meu! Locuiam într-o magherniță friguroasă și în iarna asta ea a răcit și a început să scuipe sînge. Avem trei copilași. Katerina Ivanovna muncește din zori și pînă în seară — spală, freacă, curăță copilași, fiindcă din tinerețe a fost învățată cu curățenia; și are pieptul slab, e predispusă la oftică, și eu simt toate astea. Credeți poate că nu le simt? Și cu cît beau mai mult, cu atîta simt mai tare. Tocmai de aceea beau, fiindcă băutura mă face să simt și să compătimesc...».

După o replică caustică a cîrciumarului, strigă: «Ai dreptate, nu merit milă! Ar trebui să fiu răstignit, răstignit pe cruce și nu dăruit cu milă».

Într-o zi un om beat mergînd pe stradă întrebă zgomotos pe un altul: «Unde duce drumul acesta pe care merg eu?» Acesta i-a răspuns: «Drumul pe care mergi duce la spital, închisoare și cimitir». Într-adevăr drumul beției este periculos și dezastruos. Toți cei care merg pe el, mai devreme sau mai tîrziu, sfîrșesc în mod lamentabil, căci un păcat generează alt păcat și așa pățimașul intră într-un cerc plin de riscuri, care mai întîi îi nimicește onoarea și apoi viața. De aceea pe bună dreptate Sfînta Carte previne că «bețivii... nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu» (I Corinteni VI, 10).

Totuși nimeni din cei care au bătătorit drumul beției sau care sînt tentați a merge pe el, nu trebuie să dispere, ci avînd încredere în bunătatea lui Dumnezeu să rupă legătura

cu trecutul păcătos și să se întoarcă către Dumnezeu. Pentru aceasta e necesar puțin efort de autodepășire, hotărîrea de a lupta împotriva patimei și a instinctului. Și iarăși, nimeni nu trebuie să se sperie de greutatea luptei, căci cu cît lupta e mai grea, cu atît meritul și răsplata vor fi mai mari. Acesta este glasul Bisericii noastre care cheamă pe toți fiii săi la cumpătare, precum spunea Sfîntul Apostol Pavel: «Să nu vă îmbătați cu vin, în care este desfrînare, ci să vă umpleți de Duhul» (Efeseni V, 18), căci numai în felul acesta își pot îndeplini misiunea lor pe pămînt.

Poporul nostru are nevoie de oameni sănătoși, integri sufletește și trupește. Marile sale țeluri de progres pe toate planurile reclamă energii spirituale și fizice care să se canalizeze în muncă tenace și însuflețită. Gîndind și trăind în lumina acestor învățături, vom sluji lui Dumnezeu și semenilor noștri, poporului nostru.

Pr. VASILE PETRICA

ȘTIRI DESPRE BISERICI ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA CULESE DIN „SIONUL ROMÂNESC“

de : OLIVER VELESCU

Oglindă fidelă a activității desfășurate de-a lungul anilor în diferite eparhii, vechile reviste bisericești constituie un izvor de prima mână pentru cunoașterea istoriei mai noi a Bisericii. Dincolo de poziția față de diferite evenimente reflectate în articolele de atitudine sau în pastoralele chiriarhilor, ele conțin în paginile lor știri mărunte privitoare la viața bisericească cotidiană. Construirea, mutarea, pictarea, sfîntirea unor biserici, vizite canonice, biografii, necrologuri etc., etc., consemnate ca momente importante, au fost date cu timpul uitării. Scoase iarăși la lumină aceste date devin documente și mărturii istorice care pot servi la întocmirea unor monografii locale dar și la redactarea unor studii istorico-bisericești cu caracter mai general. Dacă la știrile zilnice se adaugă și multe studii istorico-bisericești sau documente tipărite în presa bisericească, imaginea valorii acestor reviste și ziare apare și mai evidentă.

«*Sionul Românesc, foaie bisericească, literară și școlastică*» a apărut la Viena în 1 iulie 1865, prima serie încetîndu-și apariția la 15 octombrie 1867. Cea de a doua serie apare tot la Viena între 15 ianuarie și 15 septembrie 1872. Ambele serii aveau formatul de 35 × 26 cm, redactor responsabil fiind dr. Gregoriu Silași¹. A treia serie a «*Sionului Românesc*» apare la Lugoj, devenind foaia oficioasă a diecezei Lugojului între anii 1920—1945.

Spre deosebire de această ultimă serie, pe care nu o menționează nici măcar istoricii presei bănățene², primele două serii, cele din veacul trecut, sînt menționate în studiile de specialitate. În anul 1910, Onisifor Ghibu³ deși încadrează

1. Nerva Hodos și Al. Sadi Ionescu, *Publicațiunile periodice românești între 1828—1906*, București, 1913, p. 675.

2. A se vedea de exemplu: Aurel Cosma, *Istoria presei române din Banat*, Timișoara, 1932 sau Petru Vintilă, *Presa cotidiană periodică bănățeană după Unire*, în «*Banatul*», Contribuții la cunoașterea unei provincii, București, 1943, p. 31.

3. Onisifor Ghibu, *Ziaristica bisericească la români*, în: «*Telegraful Român*», LVIII, nr. 29 din 16/29 martie 1910, p. 121—122.

«Sionul Românesc» în capitolul «Cîteva reviste incolor» o caracterizează astfel: «Această nouă revistă se poate numi mai curînd teologică decît bisericească, întrucît se ține în marginile științei teologice, lucru care pînă azi nu l-am înțilnit. Căci ceea ce făcea «Vestitorul bisericesc»⁴ și «Predicatorul»⁵ pentru literatura bisericească era mai mult un material de popularizare a chestiunilor bisericești, în timp ce articolele din «Sionul Românesc» erau lucrate cu oarecare erudiție religioasă...».

Comentînd știrile apărute, Ghibu remarcă pe bună dreptate: «Sînt cele dintîi corespondențe de un interes oarecare în ziaristica noastră bisericească de pînă aici».

Articolele pedagogice — evidențiate de același autor — determină și pe Nicolae Iorga să amintească în treacăt între «foarte importante publicații pedagogice ardelen... Sionul Românesc al lui Silași»⁶.

Merită a fi subliniat faptul că în primele două serii ale «Sionului Românesc» nu s-au dus polemici pe teme confesionale ci dimpotrivă în gazetă sînt multe știri privitoare la Biserica ortodoxă. În 1866 gazeta salută reluarea relațiilor Bisericii române cu Patriarhia ecumenică din Constantinopol, ceea ce face ca ziarul «Ecclesia»⁷ din București să caracterizeze «Sionul Românesc», alături de Telegraful Român «două sentinele ale Ortodoxiei»⁸, apreciere care nu face însă plăcere redactorilor aflați în mediul catolic al Vienei.

De altfel gazeta, deși avea un colorit greco-catolic, nu era un oficios, apărînd fără îndrumarea și controlul mitropoliei de la Blaj⁹.

În afara materialelor teologice și pedagogice subliniate de autorii care s-au ocupat pînă în prezent de «Sionul Românesc» semnalăm și materialele cu caracter istoric, cum sînt: publicarea Actului de danie din 1769 al domeniului Cut către Seminarul din Blaj («Sionul Românesc», I, 1865, p. 61; G. Pop, *Sacrificii pentru scop scolastic în vicariatul Hațegului* (S. R., II, 1866, p. 165 și 183); *Sfințirea școlii românești din Orăștie* — 29 iunie 1867 (III, 1867, p. 164) și importantul *Protocol* al protopopiatului Bobîlna din 1761 redactat de către protopopul

4. «Vestitorul bisericesc, gazeta religioasă și morală», Buzău 1839—1840.

5. «Predicatorul, jurnal ecleziastic», București 1857—1859.

6. Nicolae Iorga, *Istoria presei române*, București, 1922, p. 130.

7. «Ecclesia, ziar moralo-religios», București, 1866—1867.

8. Citat după Onisifor Ghibu.

9. Cf. Mircea Păcurariu, *O foaie românească tipărită la Viena acum o sută de ani*, în «Almanahul parohiei ortodoxe române din Viena pe anul 1967», p. 99—104. Tot aci principalele date biografice ale redactorului, preotul dr. Grigorie Silași, viitorul profesor de limba și literatura română la Universitatea din Cluj.

P. Alexandru Aaron de Bistra¹⁰ (*Un document istoric bisericesc*, S. R., IV, 1872, p. 77 și 89), iar din ultima serie amintim interesantul studiu al lui Vasile Pop, *Completări la istoricul parohiei Hunedoara* (S. R. nr. 2/1940, p. 38).

Dacă într-adevăr, așa cum afirmă M. Păcurariu, materialele teoretice și-au pierdut din actualitate, corespondențele mărunte, sistematizate, în cele ce urmează, pe localități, sînt în perspectiva anilor izvoare istorice. Chiar dacă lăcașurile la care se referă textele de mai jos au dispărut, sau au fost înlocuite cu altele noi, știrile înregistrate la mijlocul veacului trecut sînt astăzi o mărturie a unui aspect al vieții credincioșilor din Transilvania. Prezentarea acestor instantanee contemporane, astăzi aparținînd istoriei, a constituit de altfel principalul scop al paginilor de față :

Abrud (Alba) — «Biserica este veche, nu se știe cine a făcut-o. A fost mărită și i s-au clădit turle în vremea din urmă (ante 1761). În ziua de Rusali 1760, Sofronie a ocupat biserica și parohia» (conform Protocolului din 1761¹¹, S. R., IV, 1872, p. 90).

Agfrbiclu (Sibiu) — Există aci o biserică de lemn datînd din 1702, în afară de sat, dispărută la 1852 (anul cercetării). Pe locul ei — teren agricol — erau șapte brazi, din care trei s-au uscat în 1849. În secolul XVIII s-a clădit o biserică de piatră «cea mai veche în genul acesta din scaunul Mediașului». A stat închisă din 1765 pînă în vremea lui Iosif al II-lea. În 1823 s-a ridicat în sat biserica unită (S. R. II, 1866, p. 142).

Alba Iulia — Biserica din Maieri (M)¹². S-a clădit în timpul împăratului Carol de către Andrei Boer. Aci au fost aduse cărțile, icoanele și clopotele din mănăstirea mitropoliei din cetate. În ziua de Rusali 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761¹³, S. R., IV, 1872, p. 77—78).

Biserica din Lipoveni (M). Biserica parohială construită în timpul lui Carol al VI-lea de către negustori. A fost reparată de curînd (ante 1761) și s-a adăugat turnul. La 17 august 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761¹⁴, S. R. IV, 1872, p. 78).

Alma-Săsească, vezi Alma între Vii.

Alma între Vii (Sibiu). După 1810 s-a clădit în locul unei biserici de lemn, o altă biserică de piatră acoperită cu țiglă (S. R. II, 1866, p. 130).

Ampoița (Alba). «Biserica veche (M) nu se știe de cine este făcută, recent a fost mărită cu ajutorul legatului lui Ioan Belgrădian». În 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761¹⁵, S. R., IV, 1872, p. 90).

Aninoasa (comună suburbană la Petroșani, Hunedoara). Biserica zidită în 1923 (S. R. X, 1923, nr. 14—16, p. 31).

Arad — În 1932, cu ocazia sfîntirii clopotelor bisericii, în curtea acestei biserici «se înalță falnic cele două palate ale parohiei» ridicate din

10. Documentul completează știrile cuprinse în cunoscuta statistică a românilor din Ardeal la 1760, publicată de Vasile Ciobanu în «Anuarul Institutului de Istorie Națională», Cluj, 1924—1925.

11. Este vorba de Protocolul protopopiatului de la Bobilna.

12. M = monument istoric.

13. Bibliografie: Eugenia Greceanu și Ioana Cristache Panait, *Biserici românești din raionul Alba-Iulia*, în «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 4—6, p. 316. Pe viitor se va cita «Mitropolia Ardealului».

14. *Ibidem*, p. 318.

15. *Ibidem*, p. 323.

fondul Vasile Roșu. Biserica zidită odată cu palatele nu e o construcție monumentală, dar e suficientă pentru Arad, ca dimensiuni și arhitectură. Are două turnuri, trei nave și coruri deasupra navelor laterale. Pictura murală se ține bine. Acela a iconostasului s-a reparat anul acesta (1932) prin pictorul Balla din Arad. S-au efectuat modificări la accesul în turnuri (scările) și s-a făcut un nou altar cu icoana Sfintei Tereza (S. R., XIX, 1932, nr. 21—22, p. 91).

Ațel (Sibiu). Biserica ortodoxă clădită în 1792, reparată pe la 1852 (S. R. II, 1866, p. 120).

Avram Iancu (Alba). În Protocolul din 1761 se afirmă că pe teritoriul așezării sînt patru biserici, iar în altă parte a aceluiași text se spune că sînt șapte (S. R. IV, 1872, p. 91).

Avrig (Sibiu). Monumentul funerar al lui Gheorghe Lazăr (M). Construit din marmură roșie adusă de la Budapesta; ridicat pe cheltuiala lui Carol Rosetti¹⁶ la 21 mai 1864 în curtea bisericii ortodoxe. Pe cruce s-a săpat epitaful cel vechi compus însuși de Lazăr :

Vietuitorule !
Stai puțințel și citește
După aceea socotește
Trista omului soarte
Nepregetători a moarte
Ce ești tu, eu am fost
Aceasta o învăța de rost
Ce sînt eu acum vei fi
Cînd ceasul-ti son

Georgie Lazăr
Teol. Transil.
N. 1779 — M. 1823

«Inscripția cea nouă» :

Precum Cristos pe Lazăr
Din morți a înviat
Așa tu România
Din somn ai deșteptat

Lui Georgie Lazăr a ridicat acest monument școlarul sau hagiul și ierusalimiotul Carol comite de Rossetti, la anul 1864 (S. R., I, 1865, p. 60).

Axente Sever (Sibiu). Biserica de lemn din 1785 a fost dărîmată în 1826. În 1832 s-a construit biserica ortodoxă (M) din zid acoperită cu țiglă. În 1836 s-a ridicat alături biserica unită, tot din piatră (S. R. II, 1866, p. 142).

Băgaciu (Mureș). A existat un «oratoriu»¹⁷ de pămînt care a fost risipit de sași în 1821. Biserica datează din 1846 (S. R. II, 1866, p. 144)

Baia de Criș (Hunedoara). Biserica, «cu turnu-i în vechiul stil ardelenesc, de lemn, ajunsese într-o stare deplorabilă, amenințînd cu prăbușirea». S-a făcut o colecție de 170.000 lei cu care s-a «reconstruit turnul»; s-a reparat biserica pe din afară și în interior, s-a construit un gard de beton și poartă de fier. Comisia monumentelor istorice n-a putut da con-

16. Scarlat Carol-Rosetti. N. 20 februarie 1802, M. 18 mai 1872. «Om de dăruire și de filantropism patriotic a trimis pe cheltuiala sa tineri la studii, a finanțat un azil în București, a înființat o bibliotecă. Este editorul ziarului «Ecclesia».

17. Sub termenul «oratoriu», des folosit în paginile primei serii a Sionului Românesc trebuie înțeles de bună seamă cite o modestă bisericuță de lemn. Utilizarea termenului se explică prin contextul general al vocabularului latinist întrebuintat de redactorii ziarului. Nici într-un caz nu poate fi vorba de orătorii în sensul atribuit acestui cuvînt în biserica catolică.

curs neavînd subvenții. A fost sfințită la 28 decembrie 1930 (S. R. XVIII, 1931, nr. 1—2, p. 4).

Bărăbanț (Alba). «Biserica de piatră ridicată din temelie de nobilul domn Andrei Boer». În 17 august 1760 a revenit la Ortodoxie (S. R. IV, 1872, p. 78).

Bazna (Sibiu). În locul unei biserici de gradele ridicată în vremea lui Iosif al II-lea s-a clădit în 1831 o biserică de piatră și cărămidă acoperită cu țigle (S. R. II, 1866, p. 143).

Benic (Alba). Biserica a fost clădită în timpul episcopului Sorger¹⁸. La 20 august 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 89).

Berthelot vezi Unirea.

Blertan (Sibiu). Biserica ortodoxă clădită după edictul de toleranță din 1798. «Cam cu grabă și pe sărăcie, însă de zid, pe care a trebuit cu spese multe a o repara și întări ca să stee pînă azi» (1952). În 1852 uniții se pregăteau să-și clădească o biserică (S. R. II, 1866, p. 120).

Bistra (Alba). «Biserica de piatră a fost ridicată de către defunctul protopop unit. Parte din poporeni au trecut la Ortodoxie în 1760» (conform Protocolului din 1761, S. R., IV, 1872, p. 91).

Birzava (Arad). În septembrie 1931 biserica unită «mare și frumoasă» este în construcție (S. R. XVIII, 1931, nr. 19—20, p. 76).

Bocsig (Arad). În 1931 «vasta biserică» unită a fost reparată, fiind sfințită la 11 septembrie 1932 (S. R., XVIII, 1931, nr. 21—22, p. 85 și XIX, nr. 17—18, p. 71).

Băuțarul de Jos (Caraș-Severin). Biserica a fost sfințită la 20 iulie 1929. În acel an exista aci și o biserică veche părăsită (S. R. XVI, 1929, nr. 14—15, p. 570).

Băuțarul de Sus (Caraș-Severin). La 10 decembrie 1939 a fost sfințită noua biserică, construită de «arhitectul diecezan» Purcariu. La Băuțar a servit pe vremuri folcloristul Ion Pop Retegan (S. R. XXVI, 1939, nr. 23—24).

Boiereni (Tg. Lăpuș, Maramureș). Biserica unită a fost zugrăvită în anii 1864—1865. În nava femeilor pictura a fost acoperită cu văruială din ordinul lui Gavril Manu jude-prim, curator, inspector școlar în comitatul Solnoc pe motivul că «pictura a fost executată de un pictor bețiv» (S. R. I, 1865, p. 53).

Brateiu (Sibiu). Parohie veche, prevăzută cu porțiune canonică în 1735. Fiind spre Tîrnave s-a surpat împreună cu vatra bisericii și cu cimitir cu tot. Biserica fiind de lemn s-a mutat pe deal, în sus de sat. După 1760 s-au clădit două biserici de piatră pentru ortodocși și uniți. În 1839 s-a clădit în mijlocul comunei o nouă biserică «din material solid»¹⁹ (S. R. II, 1866, p. 107 și 122).

Bucerdea vinoasă (Alba). Biserica veche a fost reparată de săteni. La 9 aprilie 1760 a revenit la Ortodoxie²⁰ (conform Protocolului din 1761 S. R. IV, 1872, p. 89).

Buzd (Sibiu). Biserica ortodoxă a fost clădită în 1801 «intr-o coastă în afară de sat». În 1852 s-a ridicat biserica de zid, acoperită cu țiglă (S. R. II, 1866, p. 107).

18. St. Metes afirmă că Sorger era «funcționar la episcopia latină din Alba pe la 1760». Cf. *Măndăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Cluj, 1936, p. 62.

19. În Brateiu a funcționat pînă în 1848 o școală de cîntăreți. cf. Horia Teculescu, *Pe Tîrnava-n Jos*, Sighișoara, 1934, p. 86.

20. Biserica a existat pînă în ultimii ani; fiind părăsită, a dispărut în timp.

Cernița (Abrud, Alba). «Biserica a fost clădită de curind» (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 90).

Cetea (Alba). Biserica de piatră ridicată în timpul episcopului Teofil (1692—1697). La 8 mai 1760 a revenit la Ortodoxie²¹ (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, p. 89).

Cîmpeni (Alba). Biserica ridicată în 1760, a trecut la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 91).

Copșa Mică (Sibiu). Biserica ortodoxă este clădită în 1764 «pe o coastă de deal piezișă și de dos, motiv pentru care se risipește». În 1823 a devenit unită. În 1852 se făceau pregătiri pentru construirea unei biserici noi (S. R. II, 1866, p. 108 și 143).

Coroieni (Maramureș). «Biserica ortodoxă de piatră, iar cea unită de curind edificată» (S. R. III, 1867, p. 33).

Coșlariu (Alba). Biserica de lemn ridicată de uniți (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 78).

Craiva (Alba). Biserica construită recent (ante 1760) de către săteni cu elemosină. La 23 aprilie 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 89).

Cricău (Alba). Biserica a fost construită în timpul lui Steinvillie și sfințită de protopopul Dumitru. În 23 mai 1760 a revenit la Ortodoxie, (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 89).

Curciu (Sibiu). În secolul XVII slujba religioasă se făcea alternativ cu credincioșii sași în biserica lor. În anul 1701 s-a construit o biserică de lemn care a durat pînă în anul 1845, cînd s-a clădit biserica unită. Biserica ortodoxă s-a construit în 1807 (S. R. II, 1866, p. 144).

Densuș (Hunedoara). Episcopul Ion Bălan îndeamnă pe credincioși să construiască o nouă biserică, «cea prezentă (M) fiind absolut neîncăpătoare» (S. R. XXV, nr. 17, 1938, p. 85).

Deva. În august 1937 s-a pus piatra fundamentală la biserica unită. (S. R. XXIV, nr. 16, 1937, p. 71).

Dupuș (Sibiu). În 1852 exista aci un «oratoriu» ortodox acoperit cu paie (S. R. II, 1866, p. 120).

Fărcădinul de Sus, vezi Unirea.

Fenes (Zlătna, Alba). Biserica²² (M) este sub patronatul Direcției Montane. În deceniul VII al secolului trecut s-a lucrat la «acoperirea și repararea ei din nou» (S. R. II, 1866, p. 84).

Florești (Bistrița-Năsăud). La 4 septembrie 1865 s-a pus piatra fundamentală a bisericii (S. R. I, 1865, p. 68).

Folt (Hunedoara). Biserica unită s-a construit între anii 1923—1924 de către maistorul Dan Luca din Orăștie, fiind sfințită la 21 septembrie 1924. Relatări despre incidentele confesionale de aci (S. R. X, nr. 18—20, 1923, p. 50; XI, nr. 20—21, 1924, p. 45; XIV, nr. 5—6, 1927, p. 21).

Freula vezi Axente Sever.

Gădălinu (Cluj). În 1858 s-a început edificarea unei biserici de piatră în locul celei vechi de lemn (S. R. II, 1866, p. 109).

Galda de Jos (Alba). Biserica veche²³ (M) de piatră a fost reparată de baronul Adam Kemeny. La 30 august 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 89).

21. Pentru această așezare a se vedea și St. Meteș, *Satul ardelean Cetea și logofătul Ioan Noroce*, Cluj, 1933.

22. Testul se referă la vechea biserică cu hramul Nașterea Maicii Domnului, construită în 1750 potrivit unei inscripții pe masa pristolului, cf. «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 4—6, p. 326.

23. Este vorba de biserica «din Deal» cu hramul Nașterea Maicii Domnului, cf. «Mitropolia Ardealului», numărul citat, p. 327.

Galda de Sus(Alba). Biserică veche²⁴ căreia i s-a reparat altarul și podeaua. La 24 decembrie 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761 (S. R. IV, 1872, p. 89).

Galtiu(Alba). În secolul XVIII, înainte de 1761, s-a ridicat aici o biserică de lemn (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 78).

Giulița vezi Julița.

Hațeg(Hunedoara). «Iconostasul nou cu xilografuri și tablouri» din biserica fostă unită a fost pictat de Virgil Simionescu, același care a pictat și catedrala din Lugoj (S. R. XXII, nr. 14—15, 1935, p. 48).

Ighiu(Alba). Biserica²⁵ (M) este veche, fiind reparată în timpul din urmă (ante 1761). A revenit la Ortodoxie la 12 mai 1760 (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 78).

Ighisul Nou(Sibiu). Biserica veche din scinduri a putrezit și s-a construit alta tot din lemn în 1830 pe temelie de zidărie, fiind acoperită cu țigle. Biserica ortodoxă construită în 1789 a fost pictată în 1785. A devenit unită în 1843. Această biserică fiind clădită pe o coastă piezișă, pământul de lângă ea este întărit cu zid, construindu-se și un taluz²⁶ (S. R. II, 1866, p. 120).

Iscroni—Petroșani (Hunedoara). Biserica din cimitir datează din 1763, fiind părăsită în 1929. În 1925 s-a început construirea unei biserici noi care a fost sfințită la 8 mai 1929 (S. R. XII, nr. 10—13, 1925, p. 47 și XVI, nr. 9, 1929, p. 34).

Julița(Arad). În 1928 episcopul Frențiu cumpără o «modestă bisericuță» pentru credincioșii uniți (S. R. XVIII, nr. 19—20, 1931, p. 76).

Măceu(Hunedoara). Noua biserică a fost sfințită la 20 iunie 1926. (S. R. XIII, nr. 13—14, 1926, p. 47).

Mogoaja(Cluj). «Frunтариul» (timpla) bisericii ortodoxe a fost zugrăvit în anii 1864—1865 (S. R. I, 1865, p. 53).

Maler(Bistrița-Năsăud). La 6 mai 1872 s-a pus piatra fundamentală la Adleff. În sat mai era o biserică veche (S. R. IV, 1972, p. 130).

Medias(Sibiu). Biserica ortodoxă clădită în 1787 cu sprijinul negustorilor brașoveni a ars în 1849, fiind din «grădele și acoperită cu șindrile». Biserica unită (M) a fost clădită în 1926 în cetate pe locul casei lui Martin Hiits, cu cheltuiala episcopului Ioan Bob. Biserica a fost construită de «Melisech paliru, timpla fiind pictată de Csüres»²⁷ (S. R. II, 1866, p. 106).

Meteș(Alba). Biserica (M) a fost zidită de uniți, revenind la Ortodoxie în 1760²⁸ (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 90).

Micești(Alba-Iulia, Alba). Biserica a fost refăcută și restaurată de săteni cu ajutorul oficiului Montanistic de la Zlatna (ante 1761). În 1760, la 20 octombrie a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 78).

24. Această biserică s-a demolat în 1804, cea actuală datînd din 1806. S-au păstrat incastrate în zid cruci din secolul XVIII și clopotul din 1749. Cf. «Mitropolia Ardealului», numărul citat, p. 324.

25. Ioana Cristache Panaît și Eugenia Greceanu, *Alte biserici ortodoxe române din raionul Alba Iulia*, în «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 11—12, p. 718.

26. Cf. H. Teculescu, *op. cit.*, p. 102—104; În Ighis a fost o biserică de lemn «de pe la 1260 (!) după cum dovedește inscripția aflată pe o piatră scoasă din temelie acestei biserici». După 1700 «ortodocșii și-au ridicat un alt lăcaș de închinare». Biserica actuală datează din 1924.

27. A se vedea și G. Togan, *Biserica unită din Medias*, Medias, 1936.

28. Biserica actuală, cu hramul Cuv. Paraschiva a fost construită în 1780. Cf. «Mitropolia Ardealului», XI (1966), nr. 11—12, p. 722.

Mintia (Bistrița-Năsăud). În 1872 biserica era în curs de zidire (S. R. IV, 1872, p. 156).

Misca (Arad). Există aici în 1760 o biserică care a revenit la Ortodoxie, apoi iarăși unită (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 77 și 91).

Moardas (Sibiu). În 1815 în locul unei bisericele de lemn s-a ridicat o biserică de piatră acoperită cu țiglă (S. R. II, 1866, p. 131).

Mogolia vezi Măgoaja.

Moșna (Sibiu). În 1841 s-a început construirea deodată a două biserici alăturate, ortodoxă și unită. În 1852 erau terminate (S. R. II, 1866, p. 130).

Negoiu (Hunedoara). «Pe la mijlocul veacului trecut vicarul Hategului, Moldovan, a mai văzut ruinele unei mănăstiri. Tradiția spune că aceasta a fost pustiiată din porunca familiei Csermeny, nobili de Răchitova». În 1925 biserica satului era «absolut ruinată». Se hotărăște construirea alteia noi (S. R. XII, nr. 14—16, 1925, p. 52 și XXV, nr. 21—22, 1938, p. 114).

Noul Săsesc (Sibiu). «Biserica (M) de piatră, clădită în 1784, fiind cea mai veche de acest fel din scaunul Mediașului». În 1839 biserica a devenit unită (S. R. II, 1866, p. 108).

Oieșdea (Alba). Biserica făcută din lemnul provenit de la cetatea Alba-Iulia (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 78).

Paroșeni—**Petroșani** (Hunedoara). În 1923 biserica a fost înnoită și pictată (S. R., X, nr. 21—24, 1923, p. 55).

Peșteana (Hunedoara). În 1925 s-a început zidirea unei noi biserici. «Spesele le suportă poporul prin repartitie». Secția din Cluj a Comisiei monumentelor istorice, cu adresa nr. 539 din 15 iunie 1925 a decis oprirea dărâmrilor bisericii vechi din Peșteana (M) ca fiind «unul dintre cele mai rare monumente românești din secolul XII²⁹ ridicată în stil roman». S-a decis trimiterea la fața locului a unui arhitect în vederea lucrărilor de restaurare și lungirea bisericii, care s-a dovedit neîncăpătoare. Februarie 1926: biserica reparată cu concursul Comisiei monumentelor istorice după proiectul ing. arh. R. Wagner de la Hunedoara. Biserica a fost sfințită la 2 octombrie 1927 (S. R. XII, nr. 10—13, 1925, p. 47; XIII, nr. 3—4, 1926, p. 10 și XIV, nr. 18—20, 1927, p. 61).

Petiș (Sibiu). În 1801 s-a clădit biserica, fiind reparată în 1852 (S. R. II, 1866, p. 131).

Petroman (Timiș). Biserica unită reparată în 1922 (S. R. XI, nr. 22, 1922, p. 55).

Petros (Hunedoara). Biserica a fost clădită din temelie în 1928 (S. R. XV, nr. 22—24, 1928, p. 87).

Petroșani (Hunedoara). Biserica a fost pictată în 1923 (S. R. X, nr. 21—24, 1923, p. 55).

Picliș (Alba-Iulia, Alba). Biserica a fost recent clădită (ante 1761) În 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 78).

Plosca-Mănăstire—**Teliuc** (Hunedoara). «Biserica veche, mai veche ca cetatea Hunedoarei (?). «Cu timpul mănăstirea a rămas pustie și s-a ruinat. După război ea a fost din temelie restaurată prin bunii noștri credincioși I. Ișfan, I. Opiș și P. Vinolea care a primit în schimb dreptul

29. Biserica a fost datată în secolul XIV, cf. Vasile Drăguț, *Vechi monumente hunedorene*, București, 1968, p. 20—21. Lucrările din anii 1925—1927 pot fi considerate ca unul din exemplele negative cele mai pregnante de felul cum poate fi urât un monument istoric. Ceea ce s-a lucrat în acei ani la Peșteana nu poate fi numit sub nici un motiv restaurare.

la exploatarea pădurii bisericești». «Partea tehnică a lucrărilor a avut-o dl. R. Wagner inginer al Comisiunii monumentelor istorice în Hunedoara, care a restaurat și mănăstirea Prislop». Biserica a fost sfințită la 21 septembrie 1930³⁰ (S. R. XVII, nr. 17—18, 1939, p. 67).

Polana (Hunedoara). Biserica distrusă în 1922 (S. R. XI, nr. 20—21, 1922, p. 45).

Poleni (Hunedoara). Biserica unită construită în 1937 (S. R. XXV, nr. 17, 1938, p. 17).

Pomi (Satu-Mare). Biserica sfințită în 1865 (S. R. II, 1866 p. 30).

Pricaz (Hunedoara). În biserică s-a așezat între 4—9 decembrie 1939 un iconostas lucrat de pictorul A. Zeiler din Blaj. Lucrarea a costat 60.000 lei (S. R. XXVII, nr. 2, 1940, p. 9).

Proștea Mare vezi Tirnava.

Proștea Mică vezi Tirnăvioara.

Racovița (Timiș). Biserica unită renovată radical în 1923. «La 20 iulie 1931 a fost sfințită biserica nou construită». S-a hotărât a deveni loc de pelerinaj. «Biserica mare... artistică din punct de vedere arhitectonic» (S. R. X, nr. 21—24, 1923, p. 54 și XVIII, nr. 15—16, 1931, p. 60 și 62).

Rapoltul Mare (Hunedoara). Biserica unită construită «pe la 1910», era în 1922 neisprăvită la exterior (S. R. XI, nr. 20—21, 1922, p. 47).

Richiș (Sibiu). Biserica ortodoxă s-a construit «pe la 1852» (S. R. II, 1866, p. 120).

Romoșel (Hunedoara). În biserică există un scaun pe care e scris «1684» (S. R. XII, nr. 14—16, 1925, p. 51).

Roșia Montană (Alba). Biserica (M)³¹ a fost făcută de Várodi Petru și alții, fiind sfințită de protopop în numele episcopului Pataki (1715—1724), (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 90).

Săliște (Ciuriba, Cluj). «Biserica (M) veche de lemn, construită în jurul anului 1400 (!), (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 77).

Saroșu-Săsesc vezi Saroșu pe Tirnave.

Saroșu pe Tirnave (Sibiu). În 1812 preotul unit a adus o bisericuță de lemn din Giacăș și a instalat-o în curtea casei sale, biserica veche a satului rămânând ortodoxă (S. R. II, 1866, p. 107).

Săsarm (Bistrița-Năsăud). Biserica unită ridicată în anul 1866 de protopopul Ioan Pop din bani adunați prin colectă publică (S. R. IV, 1872, p. 155).

Sesarm vezi Săsarm.

Sîntimbru (Alba). Biserica a fost ridicată de uniți (ante 1761), (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 78).

Șemlac (Arad). La 24 august 1865 a fost sfințită biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului (S. R. I, 1865, p. 68; XVIII, 1931, nr. 19—20, p. 76).

Sibiu. Biserica unită clădită în 1776 (S. R. II, 1866, p. 154).

Sîregu Biserica zidită în anii 1865—1867, fiind lungă de 12 metri, largă de 4 metri, înălțimea turnului fiind de 17 m. Altarul a fost pictat de preotul canonic de la Gherla Mihail Șerban. În altar este o piatră cu următoarea inscripție: «S-a edificat de poporul român local D(emetriu) G(raur) — protopopul inițiator — I(ioan) M(ureșianu) P(etru) M(ureșianu) L(eonte) R(usu) V(asiliu) L(aurențiu) Z(ottich) — meșterul bisericii — M(i-

30. Pentru amănunte privind istoricul acestei mănăstiri a se vedea: Șt. Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936 p. 101—103.

31. E vorba de biserica cu hramul Adormirea Maicii Domnului.

heil S(iorban) — pictorul — 1866». Sfințirea s-a făcut la 5 mai 1869 (S. R. IV, 1872, p. 156).

Spini (Hunedoara). Biserica a fost reparată radical, lucrarea terminându-se la 27 septembrie 1922 când s-a montat clopotul (S. R. XI, nr. 20—21, 1922, p. 48).

Stelu (Hunedoara). Biserica s-a construit în 1925 (S. R. XII, nr. 14—16, 1925, p. 51).

Sard (Alba). Biserica a fost zidită și reclădită ante 1761. În luna mai 1760 a revenit la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 78).

Seica Mare (Sibiu). Sub Maria Tereza s-a ridicat o biserică de lemn. S-a clădit apoi o altă biserică pe temelii de piatră cu zidărie de cărămidă între stâlpi de lemn. În 1847 s-a construit biserica unită (S. R. II, 1866, p. 142).

Seica Mică (Sibiu). Sub Iosif al II-lea s-a dobândit loc de biserică. Aceasta a fost făcută din cărămidă între stâlpi de lemn, pe fundații de lemn (tălpi) și acoperită cu paie. Biserica unită s-a clădit între anii 1848—1852 (S. R. II, 1866, p. 143).

Șimleul Sălajului vezi Șimleul Silvaniei.

Șimleul Silvaniei (Sălaj). La 8 iulie 1866 biserica de lemn (vergele lipite cu lut) a fost distrusă de furtună (S. R. II, 1866, p. 264).

Șoala vezi Șoala.

Șoala (Sibiu). O biserică de lemn este cunoscută din anul 1798. O altă de piatră este construită între anii 1802—1807. În 1842 a devenit unită, în același an fiind dărimată biserica veche din cimitir, s-a construit în sat o «biserică măreață» (S. R. II, 1866, p. 141).

Tăuți (Alba). «Biserica de piatră a fost ridicată nu de mult» (ante 1761), de către săteni. În 1760 revine la Ortodoxie (conform Protocolului din 1761, S. R., 1872, p. 90).

Telna (Alba). Biserica este veche (ante 1761). La 9 aprilie 1760 a revenit la Ortodoxie, (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 39).

Tirnavă (Sibiu). În 1807 s-a construit biserica unită. Ridicată din gradele între stâlpi dar «nefiind făcută de maestru de treabă s-au apucat a doua oară și au mai întărit împreunările lemnurilor și așa au acoperit-o cu șindriile, dar nici așa nu a stat, ci s-au apucat de i-au zidit pereții de cărămidă fără fundament de piatră, tot între foștii stâlpi, însă fiind cărămidă slabă, de pământ, s-a risipit, apoi a patra oară în fața pământului au clădit fundamentul de piatră și au reparat pereții pe din afară ca să nu cadă, i-au proptit cu petioare (?) de piatră de ei lipite și au acoperit-o cu țigle». «Prostia păgubește pe om și-i stoarce osteneală în deșert» (S. R. II, 1866, p. 143).

Tirnăvioara (Sibiu). În 1807 exista o biserică de gradele pe stîlp acoperită cu șindrilă. În 1852 se începea construirea unei noi biserici. (S. R. II, 1866, p. 143).

Turdaș (Hunedoara). Biserica unită a fost reparată în 1922 (S. R. XI, nr. 22, 1922, p. 52).

Unirea (Hunedoara). Biserica unită din Fărcădinul de Jos a fost sfințită la 26 octombrie 1929, iar cea din Sărcădinul de Sus la 27 octombrie același an (S. R. XVI, nr. 20—21, p. 83).

Valchid (Sibiu). După 1798 — anul publicării edictului de toleranță — locuitorii au transformat o casă țărănească, folosită pînă atunci ca școală în biserică, înlocuind hornul cu clopotniță. În 1830 biserica a devenit unită (S. R. II, 1866, p. 107).

Valea Albă (Alba). Pe teritoriul satului, în așezarea La Munte s-a ridicat o biserică (ante 1761) (conform Protocolului din 1761, S. R., IV, 1872, p. 91).

Valea Viilor (Sibiu). «Biserica ortodoxă clădită în 1799 sub o ripă, pe un loc ridicat, în afara satului. A fost clădită din zid, dar fără fundament, după aceea cu măiestrie i-au pus fundament ca să o apere de risipire». Pe la 1852 se pregăteau să clădească o biserică în locul cel mai frumos al satului (S. R. II, 1866, p. 131).

Văloara (Hunedoara). În anii 1925—1926 biserica unită a fost reparată și învelită din nou (S. R. XIII nr. 3—4, 1926, p. 10).

Velt (Sibiu). În 1798 s-a ridicat un «oratoriu» ce exista încă în 1852. Biserica unită s-a construit din scinduri și a durat până la 1807, când s-a zidit o alta de piatră. În 1837 s-a zidit o nouă biserică, pe fundații bune, acoperită cu țiglă (S. R. II, 1866, p. 144).

Vidra vezi Avram Iancu.

Vireag vezi Florești.

Vilcelele Rele (Hunedoara). În 1926 bisericuța veche în ruină. Biserica nouă a fost sfințită la 13 octombrie 1929 (S. R. XIII, nr. 13—14, 1925, p. 47; XVI nr. 20—21, 1929, p. 83).

Vorumloc vezi Valea Viilor.

Vulcan (Petroșani, Hunedoara). Biserica clădită în 1906 a fost pictată în 1923, când s-a ridicat și iconostasul. În 1924 a fost acoperită cu eternit cu ajutorul societății «Petroșani» (S. R. X, nr. 21—24, 1923, p. 55 și XI, nr. 14—16, 1924, p. 31).

Zlatna (Alba). O biserică (M) unită la 1760³² (conform Protocolului din 1761, S. R. IV, 1872, p. 91).

32. A se vedea: Eug. Greceanu și I. Cristache-Panait, *Contribuții la datarea etapelor de construcții ale bisericii ortodoxe Adormirea Maicii Domnului din Zlatna*, în «Monumente Istorice», Studii și lucrări de restaurare, 2 (1967), p. 165.

ÎN CINSTEA ANIVERSĂRII REPUBLICII

Poporul român sărbătorește la 30 Decembrie, cu inima plină de bucurie, împlinirea a 24 de ani de la proclamarea Republicii, remarcabilă victorie în îndelungata sa luptă pentru libertate, democrație și progres social. Făurirea Republicii a însemnat realizarea năzuințelor fierbinți ale poporului nostru de a fi singurul stăpîn pe destinele sale, de a se afirma în deplinătatea capacităților creatoare în rîndul popoarelor libere ale lumii.

Proclamarea Republicii s-a înscris firesc pe coordonatele insurecției naționale de la 23 august 1944, moment inaugural al unei epoci glorioase, bogate în transformări innoitoare și mari înfăptuiri.

De-a lungul veacurilor, în pofida grelelor încercări prin care a trecut, poporul nostru și-a păstrat și-a afirmat atribuțiile esențiale ale personalității sale, a asigurat prin muncă, hărnicie și talent, dezvoltarea vieții materiale și spirituale în această parte a lumii, și-a apărât ființa națională, împotriva dominației străine. Din generație în generație, au fost transmise ca o moștenire sacră și îmbogățite valorile de civilizație și cultură în care s-a întruchipat geniul creator al poporului nostru. Forța hotărîtoare a progresului istoric, masele populare au făurit minunatele tradiții patriotice și revoluționare, au menținut nestinsă flacăra dragostei de patrie, au luptat cu abnegație pentru a așeza țara în drepturile ei firești.

Condițiile care au dus la formarea națiunii române, creșterea conștiinței de sine a poporului, luptele pentru emancipare pe toate planurile pentru constituirea statului național independent, unitar, au dominat procesul complex al făuririi României moderne. În acest climat și-a avut geneza ideea unui stat în care puterea să emane de la popor, să fie exercitată de el însuși, potrivit propriilor sale interese. Patrioții luminați ai vremii legau de înfăptuirea acestui deziderat, cristalizat în conceptul de guvernămînt republican, asigurarea unui regim de stat democratic, care să favorizeze exercitarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor, progresul rapid și multilateral al țării, afirmarea națiunii române în condiții de egalitate în concertul european și mondial. Astfel revendicarea republicii a fost înscrisă, într-o formă adecvată contextului politic al epocii, încă în programul revoluției de la 1848, întrunind adeziunea maselor largi. «Republi-

ca — spunea cel mai fervent susținător al ei, Nicolae Bălcescu — este un stat în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap, avînd în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția».

Idealul republicii avea să fie împlinit la un nivel superior celui gîndit de înaintași, de către masele largi populare în frunte cu clasa muncitoare, în condițiile create prin actul de la 23 August 1944, moment crucial în istoria contemporană a României care a dus la eliberarea țării de sub jugul fascist, a deschis larg poporului român calea spre realizarea deplinei independențe naționale, a aspirațiilor sale de democrație și progres social. Evenimentele care s-au succedat cu repeziciune au pus însă în lumină neconcordanța dintre conținutul real al puterii politice și forma de organizare a statului — monarhia. Înlăturarea regalității devenise nu numai imperios necesară, dar și obiectiv posibilă.

Proclamarea Republicii la 30 decembrie 1947 a intervenit în felul acesta «la timpul său», cum declara dr. Petru Groza în ședința Consiliului de Miniștri din aceea zi de neuitat.

Vestea înlăturării monarhiei și proclamării Republicii a stîrnit o explozie de entuziasm în popor. Pretutindeni la orașe și sate, pe străzi și în piețe publice, în instituții și întreprinderi, masele și-au arătat bucuria prin manifestații care au îmbrăcat caracterul unor mari serbări populare. Prin nenumărate moțiuni și telegrame, muncitorii, țărani, intelectuali, armata, și-au exprimat devotamentul față de Republică, hotărîrea nestrămutată de a-și consacra toate forțele înfloririi ei.

Proclamarea Republicii a constituit un moment de cea mai mare însemnătate în desfășurarea revoluției populare — momentul care a marcat încheierea procesului de cucerire a întregii puteri politice de către clasa muncitoare, aliată cu țărănimea și cu celelalte pături ale oamenilor muncii, instaurarea deplinei suveranități a poporului. Prin Republică, națiunea română a dobîndit cea mai democratică formă de guvernămînt din întreaga sa istorie, un puternic instrument al construirii vieții noi, pășind în grandioasa etapă a edificării socialismului.

Viața a dovedit din plin superioritatea și nelimitatele valențe de progres ale noii forme de organizare statală, instituită cu douăzeci și patru de ani în urmă.

Bîruițele din perioada care a trecut de la proclamarea Republicii arată că România a progresat în acești ani cu o întreagă epocă — epoca celor mai adînci și mai fecunde prefaceri din istoria patriei noastre, care au schimbat din temelii configurația social-economică și viața întregii națiuni. Au fost înlăturate din arena vieții social-politice clasele exploatatoare, întronizîndu-se egalitatea socială și dreptatea pentru toți cetățenii. Prin victoria și consolidarea relațiilor socia-

liste în toată economia națională aceasta s-a transformat într-un organism unitar, ale cărui pulsații viguroase își au sursa în proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție, în conducerea planificată a proceselor economice.

Aceste realități sînt consfințite în Constituția țării, adoptată acum cinci ani de forumul mandatarilor voinței naționale, care într-un paragraf lapidar proclamă: «Întreaga putere în Republica Socialistă România aparține poporului, liber și stăpîn pe soarta sa». Noua denumire a țării consacrată de Constituție — Republica Socialistă România — sintetizează, ca într-un apogeu al împlinirii istorice, uriașele transformări economice, politice, sociale, exprimă stadiul calitativ superior în care se află societatea noastră.

Deținînd în mîinile sale puterea politică, mijloacele de producție și întreaga avuție socială, poporul român dispune de tot ceea ce este necesar pentru a-și defini și conduce în mod nemijlocit propriile destine, a fructifica în folosul său toate bogățiile materiale și spirituale ale națiunii. În acestea se exprimă esența democratismului orînduirii noastre socialiste, superioritatea sa asupra oricărui alt tip de democrație.

Proclamarea Republicii a creat premisele pentru afirmarea suverană a României în politica internațională, pentru sporirea contribuției sale la circulația valorilor materiale și spirituale pe plan mondial, pentru participarea ei mereu mai activă la soluționarea — în interesul păcii și progresului social — a problemelor nodale ale contemporaneității.

De-a lungul ultimilor ani în procesul unei activități laborioase pătrunse de un înalt simț al responsabilității, s-au conturat și s-au demonstrat viabilitatea principiilor care călăuzesc politica externă a Statului nostru: alianța, prietenia și colaborarea frățească cu țările sistemului mondial socialist — ca element central al acestei politici, colaborarea cu toate țările lumii, indiferent de orînduirea lor socială; solidaritatea cu noile State care și-au cîștigat independența; lupta pentru unirea într-un front larg a tuturor forțelor care militează pentru libertate, democrație, pace și progres social; respectarea dreptului inalienabil al tuturor popoarelor de a-și hotărî de sine stătător căile dezvoltării sociale și politice; dezvoltarea între state a unor relații întemeiate pe respectul reciproc al suveranității și independenței, pe neamestecul în treburile interne și egalitate — toate acestea în scopul asigurării păcii și securității internaționale.

Sărbătorind a douăzeci și patra aniversare a proclamării Republicii, poporul român este stăpînit de o legitimă mîndrie care-l impulsionează să muncească neîncetat cu și mai multă hotărîre pentru înflorirea patriei, pentru progres, pace și bună înțelegere în toată lumea.

Alături de întreaga națiune, liberă și stăpînă pe destinele sale, înființată Bisericii Ortodoxe Române, clerul și credincioșii din țara noastră, întâmpină cu nețărmurită bucurie aniversarea proclamării Republicii, urîndu-i «să trăiască, să crească și să înflorească».

Călăuzită permanent de Sfîntul Sinod, în frunte cu Prea Fericitul Patriarh Justinian, și de ierarhii ei, Biserica Ortodoxă Română lucrează neîncetat pentru împlinirea mesajului divin: slujirea omului, a binelui și a păcii. În cei douăzeci și patru de ani de viață ai Republicii, Biserica noastră împreună cu celelalte culte religioase, a sprijinit cu dragoste eforturile poporului pentru zidirea orînduirii celei noi, vestind totodată pretutindeni dorința sa neabătută de a trăi în pace.

Stăpîniți de același nestăvilit entuziasm, alături de întregul popor, clerul și credincioșii ortodocși români aduc priinos de recunoștință Conducătorilor țării care, cu multă înțelepciune călăuzesc destinele noastre pe calea progresului, fericirii și păcii.

Cu sentimente de aleasă prețuire pentru mărețele înfăptuiri dobîndite, slujitorii altarelor și credincioșii își înalță cugetul la Dumnezeu rugîndu-L să păstreze în dragostea Sa oblăduitoare frumoasa noastră patrie și pe fiii ei.

C R O N I C Ă B I S E R I C E A S C Ă

PREA FERICITUL PATRIARH JUSTINIAN ÎN EPISCOPIILE CLUJULUI ȘI ORADIEI

Dînd urmare poftirii ce i-au adresat Prea Sfinții Episcopi Teofil al Clujului și Vasile al Oradiei, cum și din dorința de a cunoaște mai îndeaproape desfășurarea vieții bisericești în eparhiile din cuprinsul Patriarhiei, Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a vizitat între 12 și 18 august episcopiile Clujului și Oradiei. În această călătorie a fost însoțit de P. C. Părinți Ioan Găgiu, directorul Administrației patriarhale, Sabin Verzan, Mihai Marinescu și Octavian Popescu, consilieri patriarhali, N. Cazacu, secretar patriarhal și P. Cuv. Arhidiacon Nicanor Motorga.

În drum cu mașinile spre Cluj a fost făcut un prim popas la Sibiu, de unde însoțitorilor Prea Fericii Sale s-a atașat Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului. La 13 august a avut loc o consfătuire cu protopopii și preoții Episcopiei Clujului cărora Prea Fericitul Părinte Patriarh li s-a adresat printr-un amplu cuvînt de îndrumare. În aceeași zi, Întîistătătorul Bisericii Ortodoxe Române a făcut scurte vizite episcopilor protestanți din oraș: Nagy Iuliu, Kiss Elek și Arghay Gheorghe.

Ziua următoare a fost rezervată întîlnirii cu cadrele de conducere ale Episcopiei Clujului, după care s-a plecat spre Sighet.

Duminică 15 august, Prea Fericea Sa a tîrnosit biserica din parohia Rozavlea, după care a oficiat sf. liturghie alături de ceilalți ierarhi și împreună cu un sobor de preoți și diaconi. Adresîndu-se celor de față, Conducătorul Bisericii noastre a insistat asupra păstrării cu scumpătate a dreptei credințe și i-a îndemnat să rămîna pururea uniți în legea ortodoxă. Totodată i-a sfătuit să sprijine cu ce au mai bun la propășirea țării și la dezvoltarea multilaterală a ei, la apărarea păcii.

După masa oficială servit la reședința episcopală din Cluj în 16 august împreună cu consilierii, membrii Adunării Eparhiale, protopopii și reprezentanții cultelor religioase din oraș, Prea Fericea Sa și însoțitorii s-au îndreptat spre Oradea. O zi mai tîrziu a avut loc aici o consfătuire de lucru cu cadrele de conducere ale eparhiei, protopopii și reprezentanții clerului bihorean. În fața lor Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a făcut o expunere însoțită de îndemnuri și povătuiri pentru mai buna organizare a activității bisericești.

Cuvintele Întîistătătorului Bisericii au fost ascultate cu multă dragoste de toți cei prezenți, care s-au declarat ferm hotărîți să corespundă prin activitatea lor exigențelor vremii atît în calitate de clerici ortodocși, cît și ca cetățeni loiali patriei și Conducătorilor ei.

În aceeași zi, Prea Sfințitul Episcop Vasile al Oradiei a oferit un dejun oficial la care au participat ierarhi, membrii Adunării Eparhiale, consilieri, protopopi și reprezentanții celorlalte culte religioase. După întîlnirea cu Episcopul reformmat Papp Laszlo, Prea Fericirea Sa a oficiat serviciul vecerniei în biserica Sfîntul Nicolae. Cu acest prilej a rostit o predică bogată în învățăminte și sfaturi adresate atît preoților cît și credincioșilor.

Înceindu-se programul, la 18 august Prea Fericirea Sa și însoțitorii au părăsit Episcopia Oradiei îndreptîndu-se spre București, cu scurte popasuri făcute la Brad, Sibiu și Rîmnicu Vîlcea unde Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Ardealului și Prea Sfințitul Episcop Iosif al Rîmnicului și Argeșului și-au oferit ospetia.

Cercetarea centrelor eparhiale a Clujului și Oradiei de către Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian, contactele ce le-a avut cu ierarhii, preoții și credincioșii de aici, întîlnirile cu reprezentanții celorlalte culte religioase, se înscriu ca un eveniment de seamă în viața Bisericii Ortodoxe Române.

VIZITA ÎN FINLANDA A UNEI DELEGAȚII APARTINÎND
BISERICILOR ORTODOXĂ ROMÂNĂ, EVANGHELICĂ C. A.
ȘI EVANGHELICĂ S. P. DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Încă de mai mulți ani, Biserica Ortodoxă Română se află în bune raporturi cu Bisericile din Finlanda, în primul rînd cu Biserica Ortodoxă Finlandeză, al cărei Întîistătător, Înalt Prea Sfințitul Paavali, Arhiepiscop al Careliei și a toată Finlanda, a vizitat în două rînduri Biserica Ortodoxă Română și țara noastră. În lumina acestor bune raporturi frățești și ca urmare a unui schimb de scrisori s-au acceptat invitațiile Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Paavali și Excelenței Sale Marti Simojoki, Arhiepiscopul Bisericii Luterane din Finlanda, ca o delegație a Bisericii Ortodoxe Române și a Bisericilor Luterane din România să viziteze Finlanda între 13 și 19 septembrie.

Delegația ortodoxă a fost formată din Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului, Prea Sfințitul Episcop-vicar Irineu Suceveanul, P. C. Părinte Ilie Georgescu și dl. Remus Rus de la Serviciul Relațiilor Externe al Patriarhiei Române. Din partea Bisericilor luterane au intrat în componența acestei delegații ecumeniste Rev. prof. dr. Hermann Binder, Vicarul

Episcopiei Evanghelice Luterane C. A. din România și Rev. Paul Szedressy din partea Bisericii Evanghelice Sinodal-presbiteriană din România.

Orașul Helsinki a constituit prima etapă a acestei vizite, reprezentanții ortodocși români fiind oaspeții Prea Sfințitului Episcop Ioan Rinne.

În ziua de 14 septembrie, praznicul Înălțării Sfintei Cruci, s-a săvârșit în frumoasa catedrală ortodoxă din Helsinki sf. liturghie în sobor de arhierei ortodocși români și finlandezi. La sfârșitul serviciului religios Prea Sfințitul Episcop Teoctist al Aradului, conducătorul delegației, a oferit Prea Sfințitului Episcop Ioan de Helsinki o serie de daruri liturgice din partea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Programul din capitala Finlandei și împrejurimi, desfășurat în zilele de 14—17 septembrie, a cuprins vizitarea unor numeroase obiective religioase ortodoxe și protestante, secția de artă feudală a Muzeului național și unele așezăminte sociale. Membrii delegației religioase din România s-au întâlnit cu Excelența Sa Hälä, Ministrul educației și cu dl. Teuvo Aura, primarul orașului Helsinki.

În seara zilei de 15 septembrie, Excelența Sa Arhiepiscopul Marti Simojoki, Primatul luteran al Finlandei, a oferit o recepție în onoarea delegației ecumenice la care au fost prezente personalități ale vieții culturale și religioase finlandeze. La recepție a participat și Însărcinatul cu afaceri al Republicii Socialiste România în Finlanda.

În continuarea vizitei în împrejurimile orașului Helsinki s-au vizitat centrele religioase evanghelice de la Porvoo-Borgo și Sohja cu vestitele lor catedrale din evul mediu, ridicate în stilul clasic finlandez. În Porvoo își are reședința episcopul luteran de limbă suedeză din Finlanda, iar în Sohja s-au conservat frumoase fresce din secolele al XV-lea și al XVI-lea de curind restaurate.

Peste tot oaspeții români s-au bucurat de o atenție deosebită din partea gazdelor. S-a putut constata cu acest prilej simpatia și prețuirea de care se bucură poporul și țara noastră. În ziua de 17 septembrie, Ambasada R. S. România din Helsinki a oferit un cocktail personalităților vieții religioase și culturale finlandeze cu care delegații români au venit în contact.

Ultimele două zile delegații români au fost oaspeții Înalt Prea Sfințitului Arhiepiscop Paavali la reședința sa din orașul Kuopio, centrul religios al ortodoxiei finlandeze.

Înaltul ierarh finlandez, care mărturisește o profundă admirație și simpatie pentru Biserica Ortodoxă Română și poporul nostru, a căutat să facă cât mai plăcută șederea scurtă a oaspeților români, atît prin programul artistic românesc executat de corul catedralei și credincioși finlandezi, cît și

prin vizitele efectuate în oraşul Kuopio la centre culturale, la sediul Arhiepiscopiei, la Seminarul ortodox şi în împrejurimi. Momentul culminant l-a constituit oferirea darurilor Prea Fericitului Patriarh Justinian şi decorarea oaspeţilor români cu cea mai înaltă distincţie a Bisericii Ortodoxe din Finlanda, «Ordinul Mielul Sfint».

Delegaţia ecumenică din România a părăsit Finlanda în dimineaţa de 20 septembrie, îndreptându-se pe calea aerului spre patrie. Vizita în Finlanda a reprezentanţilor Bisericii Ortodoxe Române şi ai Bisericilor Evanghelice C. A. şi Evanghelică S. P. din România a contribuit la mai bună cunoaştere ecumenică şi la adâncirea relaţiilor de prietenie care apropie poporul român care-şi construieşte o nouă viaţă de iscusitul şi tenacele popor finlandez (*Pr. Ilie Georgescu*).

CONGRES INTERNAȚIONAL DE STUDII BIZANTINE LA BUCUREȘTI

Potrivit hotărârii luate la încheierea celui de-al XIII-lea Congres Internațional de Studii Bizantine de la Oxford din 1966, perfectată în reuniunea Comitetului Asociației Internaționale de Studii Bizantine de la Veneția (septembrie 1968), cel de-al XIV-lea Congres Internațional de Studii Bizantine s-a ținut la București între 6 și 12 septembrie 1971. În felul acesta se recunoștea și omagia marea tradiție a bizantinologiei românești care a cunoscut o foarte mare dezvoltare între cele două războaie mondiale. E locul de amintit aici că primul congres de acest fel s-a ținut tot la București, inițiat de marele istoric Nicolae Iorga.

Congresul al XIV-lea la care ne referim s-a bucurat de o largă participare (564 persoane), printre bizantinologii prezenți fiind numeroși teologi din țară și străinătate.

Temele puse în discuție, pe marginea cărora s-au prezentat referate și s-au purtat discuții, au fost: 1. Societatea și viața intelectuală în veacul al XIV-lea; 2. Frontiere și regiuni de frontieră din secolul al VII-lea până în secolul al XII-lea; 3. Arta profană în Bizanț și 4. Bizanțul și Țările Române.

Pe lângă aceste teme, au fost organizate șase secții de specialitate: 1. codicologie, paleografie, diplomatică; 2. papirologie, epigrafie, geografie istorică; 3. numismatică și sigilografie; 4. arheologie și artă; 5. muzicologie; 6. istoria științelor.

Expunerile prezentate au atins pe lângă aspectele cerute de tematica dinainte fixată, o serie de probleme teologice sau legate de viața religioasă a Bizanțului. Astfel prof. John Meyendorff de la Seminarul teologic ortodox din New York (S.U.A.) a vorbit despre «Societate și cultură în sec. XIV.

Probleme religioase», Hélène Grigoriadou (Franța) despre «Imaginea rugăciunii împărătești dintr-o frescă din sec. XIV din Castoria», Tania Velmans (Franța) despre «Structura imnului Acatist și ilustrațiile unui manuscris inedit de la Escorial», H. Hennephof (Olanda) despre «Contribuția omiletice din epoca Paleologilor la cunoașterea istoriei bizantine», Larie-Louise Concasty despre «Ediția operelor Sf. Ioan Hrisostom a lui Montfaucon», J. T. A. Koumoulides (S.U.A.) despre «Mănăstirea Sfântului Pantelimon în orașul Aghia din Tesalia», Maria Holban (România) despre «Călătoria împăratului Ioan al V-lea la Buda (1366) și consecințele sale asupra Banatului», Papoulia Basilike (Grecia) despre «Tensiunea teologică din sec. XIV în legătură cu principiile de integrare ale epocii», P. Nagel (R. D. Germană) despre «Scrieri bilingve grecești și copte ale Vechiului Testament», prof. Ion Barnea (România) despre «Începuturile culturii bizantine la Dunărea de Jos», Dem. Seremetis (Grecia) despre «Câteva considerații asupra primirii Hexabibliei în Principatele Române (secolele XVII—XIX)», părintele prof. Ioan G. Coman de la Institutul teologic din București despre «Prosopopeea sufletului și a trupului la Mihail Koniates și viața intelectuală în sec. XIV», Kl. Konstantinova (Bulgaria) despre «Reflectarea luptei între isihăști și adversarii lor în literatura polemică de traducere a slavilor din Balcani», Gr. Tănăsescu (România) despre «Determinarea înțelesului kalokagathiei la scriitorii bizantini ai sec. XIV», A. Poliakovskaia (U.R.S.S.) despre «Encomioanele lui Nicolae Cabasila ca izvoare istorice», R. Stichel (Berlinul occidental) despre «Miniaturile inițiale la psaltiri ale sec. XIV ca mărturii ale simțului de moarte bizantin», prof. C. Bonis de la Facultatea de teologie din Atena (Grecia) despre «Aspecte privitoare la Sf. Chiril și Metodiu în legătură cu bazilica Sf. Dumitru din Salonic», Larisa Agapie (România) despre «Gloria Sf. Ioan cel Nou din Suceava și problema originilor muzicii psaltice de la Putna», Sebastian Barbu Bucur (România) despre «Muzica bizantină pe teritoriul României înaintea sec. XVI», D. Conomos (Anglia) despre «Trăsături modale în cântul liturgic bizantin târziu», Clara Lombardi Giordano (Italia) despre «Kontakion și cîntecele bizantine, modelul oratorului și al polifoniei», N. Moldoveanu (România) despre «Manuscrisele de muzică de psalmi bizantine în România», Ann Pennigton (Anglia) despre «Mărturii ale manuscriselor cu însemnări privind interpretarea liturgică în Moldova sec. XVI», B. Vito di Salvó (Italia) despre «Tradiția muzicală liturgică orală de la Grotta Ferrata», părintele prof. dr. Milan Šesan de la Institutul teologic din Sibiu despre «Isihasmul și limba laică în biserică», T. Teoteoi (România) despre «Manuscrise grecești privitoare la cearta isihastă care se găsesc la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste Româ-

nیا», Gordana Babici (Iugoslavia) despre «Acatistul Fecioarei pictat în pronaosul de la Cozia», prof. Pande Olteanu (România) despre «Originalul lucrării Scara tradusă de Varlaam», Maria Mantuvalu (Grecia) despre «Comentarii la lucrările Sf. Grigorie Teologul», prof. Johannes Irmscher (R. D. Germană) despre «Situația corpului Părinților Bisericii de la Berlin».

Întregul Congres s-a organizat sub înaltul patronaj al Președintelui Consiliului de Stat, dl. Nicolae Ceaușescu, care prin mesajul trimis participanților a spus, printre altele: «...Domeniul dumneavoastră de activitate... este cercetarea trecutului acestei părți a lumii asupra căreia și-a exercitat influența străvechea cultură și civilizație bizantină. Studiul capitolului istoriei universale de care vă ocupați pune în evidență interdependența și legăturile strânse care au existat de-a lungul secolelor între popoarele care trăiesc pe aceste meleaguri; viața a ridicat întotdeauna în fața lor cu imperiozitate necesitatea de a conviețui pașnic, de a se cunoaște și conlucra strâns pentru afirmarea ființei lor naționale, pentru apărarea intereselor vitale împotriva dominației străine... Dumneavoastră, ca oameni de știință, competenți cunoscători ai istoriei, care înțelegeți cerințele dezvoltării sociale, puteți da o contribuție de seamă, prin lucrările și întreaga dumneavoastră activitate social-politică, la cauza cunoașterii, apropierii și colaborării atât între popoarele ce s-au împărțit de-a lungul timpurilor din tezaurul civilizației și culturii bizantine, cât și între toate popoarele lumii. Dezvoltarea conlucrării largi, atât pe tărîmul cunoașterii științifice, al creației spirituale, în sfera vieții materiale, a economiei și tehnicii moderne, cât și în lupta internațională pentru progres social și pace, este o cauză nobilă în slujba căreia savanții de pretutindeni sînt chemați să militeze cu ardoare, slujind prin aceasta idealurile cele mai nobile ale umanității, cauza libertății și fericirii omului pe pămînt...».

D-l Nicolae Ceaușescu, Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, a oferit o recepție în onoarea participanților la Congres relevînd cu acest prilej faptul că întrunirea bizantinologilor «ilustrează preocupările și eforturile oamenilor de știință de a investiga cît mai profund civilizația Bizanțului, cu scopul nu numai de a o cunoaște mai bine, ci și de a-i valorifica experiența în perspectiva marilor probleme care confruntă omenirea contemporană...».

Este incontestabil că din toate punctele de vedere Congresul de la București va marca o nouă etapă în colaborarea internațională în marele domeniu al studiilor bizantine.

INTRUNIREA COMISIEI «CREDINȚĂ ȘI CONSTITUȚIE»

Comisia «Credință și Constituție» din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor și-a ținut sesiunea trienală în clădirea colegiului iezuit din Heverlee (o suburbie a orașului Louvain — Belgia), între 2—12 august 1971. Cu binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian au participat la ea Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului, membru al Comisiei pentru «Credință și Constituție» și prof. dr. Nicolae Chițescu de la Institutul teologic din București, membru al acestei Comisii și al Comitetului ei de lucru, alături de alți 135 membri, invitați, reprezentanții unor organizații bisericești internaționale, personalul tehnic al Centrului ecumenic de la Geneva și traducătoarele, totalul depășind numărul de 200 de persoane. Un comitet de patronaj, format din conducătorii Bisericilor Romano-Catolice, Protestante și Ortodoxe din Belgia, în frunte cu cardinalul-primat L. J. Suenens și un comitet executiv, au asigurat buna primire și onorurile acestei întruniri internaționale și interbisericești.

Sesiunea s-a deschis luni 2 august la ora 13, printr-un serviciu religios în cadrul căruia a predicat profesorul André Pieters, președintele Bisericii Protestante din Belgia. Ședința de deschidere, prezidată de profesorul american J. Robert Nelson, președintele Comitetului de lucru al comisiei, a fost onorată de trei cuvîntări-program: aceea a secretarului general al Consiliului Ecumenic al Bisericilor dr. Eugène Carson Blake, care a expus principiile restructurării Consiliului Ecumenic, ce urmează a se definitiva treptat la viitoarele întruniri ale Comisiei «Credință și Constituție» (din 1974) și a Consiliului Ecumenic al Bisericilor (1975), aceea a cardinalului Suenens, care a îndemnat la inițiative curajoase, care să depășească impasul în care se găsește Mișcarea ecumenică privind manifestarea unității Bisericii și dr. Max Kohlmstam, sociolog de seamă, care a interpretat tema «Unitatea Bisericii și unitatea omenirii».

S-a procedat apoi la alegerea președintelui Comisiei «Credință și Constituție» în persoana preotului profesor John Meyendorff de la Institutul teologic ortodox din New York. Au fost alese comitetele de numiri, de structuri și constituție etc., după care participanții au fost repartizați pe secții și comitete, cu scopul de a studia temele și subtemele sesiunii.

Tema principală a sesiunii fiind «Unitatea Bisericii și unitatea omenirii», a fost analizată în cele cinci secții în felul următor: *Secția I*: Unitatea Bisericii și lupta pentru dreptatea socială; *Secția II-a*: Unitatea Bisericii și celelalte credințe; *Secția III-a*: Unitatea Bisericii și lupta împotriva rasismului; *Secția IV-a*: Unitatea Bisericii și handicapații în societate; *Secția V-a*: Unitatea Bisericii și deosebirile de cultură. În legătură cu tema principală s-au discutat în comi-

tete următoarele teme, pregătite dinainte în documentele primite din timp de participanți : *Comitetul I* : Autoritatea Bibliei ; *Comitetul II* : Cultul în vremea noastră. Catolicitatea și apostolicitatea ; *Comitetul III* : Botez, Confirmare și Euharistie. Preoția. Intercomuniunea ; *Comitetul IV* : Mărturie comună și prozelitism. Sinodul de la Calcedon. Conciliaritatea ; *Comitetul V* : Convorbiri și negocieri pentru crearea de uniuni bisericești.

În ziua de 3 august directorul Comisiei, dr. Lukas Vischer, a citit raportul Secretariatului Comisiei, iar profesorul John Meyendorff referatul asupra temei principale ; ele au fost urmate de două coreferate : acela al profesorului Miguez-Bonino din Argentina și al dr. John Gatu din Kenia.

Discuțiile în plenare aveau să se reia în zilele de 11 și 12 august. Între 4 și 10 august, inclusiv, s-a lucrat în secții și pe comitete. Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și prof. Nicolae Chițescu au participat la lucrările secției I și respectiv la cele ale comitetului al II-lea și al IV-lea. Ambii delegați ai Bisericii Ortodoxe Române au intervenit în discuții, atât în plenare cât și în secția și comitetul din care au făcut parte pentru a descrie realitățile sociale de la noi și spre a arăta punctele de vedere ale Bisericii Ortodoxe Române în problemele discutate. Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a participat la redactarea raportului comitetului său, obținând includerea, printre temele ce urmează a fi studiate în intervalul următorilor trei ani, mai multor subiecte printre care acela al primatului papal ; de asemenea, a prezentat în fața secției I referatul «Biserica și dreptatea socială» și a prezidat cultul comitetului II în dimineața zilei de 10 august, interpretând textul din I Corinteni III, 3—17.

Prof. N. Chițescu a intervenit în discuțiile secției I și în cele ale comitetului al IV-lea, mai ales, cerind îmbunătățirea textului asupra prozelitismului ; de asemenea, a intervenit în cursul plenarelor, printre altele, în problema intercomuniunii.

În răstimpul dintre 4 și 10 august au avut loc două «mese rotunde». La prima în seara zilei de 8 august, au conferențiat prof. Sava Agurides din Atena, D-na Margarethe Brown (S.U.A.) și prof. Samuel Rayan (India) ; tema a fost : «Telul Mișcării ecumenice». La cea de a doua, în seara de 10 august, au vorbit, tot asupra temei principale, prof. Joseph Ratzinger (romano-catolic din R.F. a Germaniei), prof. Paul Verghese (India) și prof. Paul Deschner (S.U.A.).

În zilele de 11 și 12 august s-au ținut ședințe plenare. S-a discutat mult asupra raportului de numiri. Până la urmă conducerea Comisiei a rămas în următoarea compoziție : prof. John Meyendorff, președinte, C. Howard (anglicană din Anglia), Dom E. Lanne (romano-catolic din Franța), J. Mbiti (anglican din Uganda) și E. Macpil (metodist din Filipine). vicepreședinți ; Comitetul de lucru, prezidat de J. Robert Nel-

son (profesor în S.U.A.), este compus din 3 africani, 3 asiatici, 1 australian, 7 europeni, 1 din Orientul Mijlociu, 3 din America Latină, 5 din America de Nord, 2 din Anglia. Cei 25 de membri actuali vor putea fi completați cu încă alți 5.

S-au discutat apoi : raportul Comitetului de structuri, rapoartele celor 5 comitete ale sesiunii, precum și raportul final, intitulat «Privire de ansamblu asupra programului Comisiei pentru Credință și Constituție».

În după-amiaza zilelor de 4 și 7 august au avut loc două recepții ale Universității flamande și valonă din Louvain ; în seara de 5 august a avut loc spectacolul «Unitatea omenirii — sunet și lumină», iar duminică 8 august au avut loc mai multe excursii ale membrilor Comisiei. Delegații români s-au deplasat la mănăstirea benedictină Chevetogne. În fine în seara zilei de 12 august sesiunea s-a sfârșit printr-o «masă cultică», foarte frugală, dar îndestulată cu citiri biblice în mai multe limbi și cu îndemnuri adecvate la unitate.

Adunarea de la Louvain a constituit un pas înainte pe calea apropierei și colaborării Bisericilor. Biserica Ortodoxă în general a fost în centrul atenției, atât prin importanța care s-a dat ideii de conciliaritate, care formează specificul conducerii ortodoxe, cât și prin alegerea unui președinte ortodox. Delegații Bisericii Ortodoxe Române s-au bucurat de o atenție deosebită din partea centrului iezuit din Heverlee, ca și din partea conducătorilor Bisericii romano-catolice belgiene. Astfel Înalt Prea Sfințitul Nicolae a fost invitat la un dîneu special oferit de Cardinalul-primat Suenens, împreună cu alți cîțiva membri ortodocși ai Comisiei. Amfitrionul a avut cuvinte elogioase la adresa Prea Fericitului Patriarh Justinian și a activității sale. Mulți dintre străinii prezenți au manifestat o simpatie deosebită față de țara noastră și înfăptuirile ei prestigioase.

Prin activitatea ce desfășoară, Comisia pentru «Credință și Constituție» a accentuat tot mai mult legătura preocupărilor Bisericii cu ale lumii contemporane, fapt care confirmă justetea «apostolatului social» al Prea Fericitului Patriarh Justinian (*Prof. dr. Nicolae Chițescu*).

«RESPONSABILITATEA NOASTRĂ COMUNĂ
PENTRU O LUME MAI BUNĂ»

Aceasta este tema pe care a analizat-o sub multiple aspecte cea de a IV-a Adunare generală a Conferinței Creștine pentru Pace ținută la Praga între 30 septembrie și 3 octombrie. Au participat delegați veniți din 43 țări aparținînd Europei, Americii, Africii și Asiei, apoi invitați, observatori, ziariști. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitul Episcop-

vicar Nestor Severineanul, P. C. Părinți prof. dr. N. I. Nicolaescu, Ilie Georgescu și asistent Dumitru Popescu, d-nii Ioan Săbăduș și Remus Rus. Din partea Bisericii reformate au participat la lucrările Adunării generale pastorii Gheorghe Fabian — Satu Mare și Gh. Vidits — Șimleul Silvaniei.

Ordinea de zi a inclus la început prezentarea mai multor referate: Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Leningradului despre «Responsabilitatea noastră comună pentru o lume mai bună», pastorul Herbert Mochalski (R. F. a Germaniei) despre «Situația internațională văzută de Conferința Creștină pentru Pace», pastorul Richard Andriamanjato (Madagascar) despre «Problemele dezvoltării și responsabilității creștine» și în fine locțiitorul de secretar general Janusz Makowski despre activitatea Conferinței Creștine pentru Pace de la precedentă Adunare generală. În completare, pastorul dr. Ralph David Abernathy (S.U.A.), colaboratorul și continuatorul lui Martin Luther King, a făcut o expunere pe tema majoră a Adunării.

La «masa rotundă» ce s-a desfășurat în a doua zi de lucrări au fost prezentate dări de seamă cu subiectele: «Indochina pentru indochinezi», «Pace în Orientul Apropiat», «Securitate europeană», «Dreptate pentru America Latină», Despre frontul de eliberare» și «Lupta împotriva rasismului».

Referatele și dările de seamă au fost urmate de discuții în ședințele plenare și în cele cinci grupe de studiu: grupa teologică, grupa pentru problemele internaționale, grupa economie și politică, grupa tineretului și grupa privitoare la rasism. Concluziile dezbaterilor din grupele de lucru au fost aduse la cunoștința plenului prin câte un raport detaliat.

Mai departe au fost prezentate rapoarte ale unor comitete (de structuri, de presă și al finanțelor), s-a adoptat noul statut al Conferinței Creștine pentru Pace, s-au ales organismele de conducere și președintele Conferinței. Președinte a fost ales Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicodim al Leningradului. Reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe Române au fost aleși în Comitetul de continuare a lucrului (Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului și preot Ilie Georgescu) și în Comitetul de lucru (Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului).

La sfârșit au fost adoptate documentele Adunării: mesajul către Bisericiile și creștinii din lumea întreagă, rezoluții privind securitatea europeană, Orientul Apropiat, Vietnamul, Pakistanul răsăritean, rasismul și Africa de Sud. Mesajul începe cu următoarele cuvinte: «Noi care ne-am întrunit din 49 țări, de confesiuni diferite, veniți la Praga, oraș bogat în tradiții ecumenice, de la 30 septembrie la 3 octombrie 1971, pentru a asista la cea de a IV-a Adunare generală creștină pentru pace, salutăm pe toți creștinii și toate Bisericiile din

lume, ca și organizațiile creștine internaționale, cu cuvintele lui Iisus Hristos înviat: «Pacea să fie cu voi» (Ioan XX, 19). Noi, vechi și proaspeți partizani ai mișcării, ne-am întrunit la invitația Conferinței Creștine pentru Pace și dorim să ne exprimăm convingerea că ucenicii lui Hristos Domnul păcii, se simt obligați în zilele noastre mai mult decât înainte, de credința lor creștină, să lucreze pentru pacea a toată lumea și pentru dreptate socială, pentru ca toți înșii să poată duce o viață demnă de om. Acest apel la responsabilitate este adresat tuturor creștinilor fără a se ține cont de diferențele care există între ei sau de sistemele politice și sociale, fără deosebire de țările și continentele în care ei trăiesc...».

Pe parcursul zilelor cât s-au desfășurat lucrările Adunării, s-au organizat servicii religioase, au fost oferite recepții, au fost prezentate filme documentare, s-au dat conferințe de presă.

În ziua imediat următoare încheierii programului, s-au convocat în ședințe de constituire Comitetul de continuare a lucrului și Comitetul de lucru. Potrivit prevederilor statutare au fost aleși vicepreședinții Conferinței Creștine pentru Pace (R. Andriamanjato-Madagascar, S. Arce-Martinez-Cuba, Bartha Tibor-Ungaria, H. Mochalski-R. F. a Germaniei, H. Hellstern-Elveția, A. K. Thampy-India și I. Makowski), secretarul general (Toth Karoly-Ungaria) și membrii Secretariatului internațional (printre care preot Ilie Georgescu-România).

A IV-a Adunare generală creștină pentru pace a constituit o puternică afirmare a dorinței creștinilor din întreaga lume de a-și aduce contribuția la înstăpânirea păcii, la înfăptuirea dreptății, la coexistență și respect reciproc, la apănarea tuturor divergențelor existente pe calea tratativelor.

PREGĂTIRI PENTRU SFINTUL ȘI MARELE SINOD AL BISERICII ORTODOXE

Comisia interortodoxă pentru pregătirea Sfintului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe s-a întrunit la 16 iulie desfășurându-și lucrările pînă la 28 iulie. Ședințele s-au ținut în clădirea Centrului ortodox al Patriarhiei ecumenice de la Chambésy, lângă Geneva. Au luat parte delegați ai tuturor Bisericilor Ortodoxe. Biserica Ortodoxă Română a fost reprezentată de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iustin al Moldovei și Sucevei și de Prea Sfințitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal.

Comisia a luat în cercetare rapoartele încredințate spre studiere Bisericilor locale privind: 1. Izvoarele Revelației, 2. Mai marea participare a credincioșilor la cultul public și în general la viața Bisericii, 3. Adaptarea normelor de postî-

re la exigențele vremii noastre, 4. Impedimentele la căsătorie, 5. Problema calendarului și 6. Iconomia în Biserica Ortodoxă.

Totodată s-a procedat la revizuirea catalogului de teme pentru viitorul sinod întocmit la cea dintii Conferință panortodoxă ținută în insula Rhodos în 1961, întrucât s-a apreciat că e «prea extins și insuficient structurat».

În fine s-a preconizat convocarea în iulie 1972 a celei dintii conferințe panortodoxe presinodale când se va încheia prima etapă de pregătire a sinodului.

Pentru cunoașterea mai apropiată a modului în care se face pregătirea Sfintului și Marelui Sinod al Bisericii Ortodoxe este util, credem, să dăm un rezumat al cuvântării roșite la prima ședință a recentei întruniri de la Chambésy de către Înalt Prea Sfântul Mitropolit Hrisostom al Mirelor, delegatul Patriarhiei ecumenice. El a început prin a atrage atenția asupra «probabilei primejdii de a vedea lucrarea noastră devenind o construcție mai mult omenească decît duhovnicească, un sistem birocratic mai mult decît contemplativ, îndreptat spre interior, spre adevăr, viața și slujba Bisericii. Focul Duhului Sfânt, a spus vorbitorul, trebuie să sufle în faza actuală a lucrărilor noastre, în acest mers înainte lung și greu al Bisericii Ortodoxe, ca să putem păstra această operă nealterată în adevăratul ei context pneumatologic și eclesiologic».

Referindu-se la lista temelor sinodului întocmită de cea dintii Conferință panortodoxă (Rhodos, 1961), Mitropolitul Hrisostom a spus: «Studierea acesteia în întregime, deși prea mare și insuficient structurată, constituie un pas remarcabil în pregătirea sinodului».

Apoi întrebîndu-se în ce măsură există o conștiință sinodală printre credincioși și dacă n-ar trebui mai mult promovată, a continuat: «Se vorbește adesea de slaba dezvoltare a conștiinței sinodale printre ortodocși și se spune că, fără dezvoltarea echilibrată a acestui factor în raport cu munca ce se întreprinde, ideea sinodului este primejduită, chiar catolicitatea Bisericii. Este sigur că această conștiință sinodală în Biserica reprezintă condiția sine qua non a colegialității ei și că fără o infrastructură conștientă la credincioși noțiunea sinodului, noțiunea prezenței și suflul înnoitor al Paracletului în Biserică, în sinod și prin el, nu poate să se întărească. Acest lucru nimeni nu-l poate nega. De asemenea nimeni nu poate nega că orice încetinire a pregătirii aduce prejudicii sinodului, aduce prejudicii încrederii pe care o nutresc credincioșii în această instituție inspirată de Dumnezeu și apostolică a Bisericii.

«Totuși, o dorință febrilă și inoportună de a accelera lucrurile, o grabă nepsihologică în fazele de pregătire sino-

dală, luarea unor inițiative improvizate cu singura prezumție că Sfântul Duh există spre a umple golurile și a repara lipsurile, toate aceste lucruri nu reprezintă oare elemente defavorabile formării printre credincioși a unei conștiințe sinodale exacte și adevărate și nu sînt ele aducătoare de prejudicii încă mai mari noțiunii și realității sinodale în Biserică?

Dilema existentă azi în Ortodoxie este următoarea: Ce se urmărește? Să se ațite flacăra conștiinței sinodale printre credincioșii ortodocși prin gesturi și manifestări entuziaste și spectaculoase, fără o pregătire treptată și coordonată, cu riscul de a vedea această flacăra stingîndu-se imediat după aceea? [E tocmai ceea ce s-a întîmplat într-o situație absolut asemănătoare, ca de exemplu într-o oarecare măsură în Biserica Romano-Catolică imediat după conciliul Vatican II și aceasta în ciuda rezultatelor pozitive pe care le-a avut în viața și teologia acestei Biserici]. Sau, dimpotrivă, evitînd extremele și exagerările superficialului și spectaculosului, n-ar exista mai degrabă interesul de a se oferi posibilitatea unui studiu aprofundat, unei înfruntări în etapa problemelor care preocupă Biserica și sinodul ei, păstrînd totodată aprinsă în inimi dorința și așteptarea iradierii finale și pnevmatofore a sinodului? A da credincioșilor prilejul urmăririi pas cu pas a pregătirii, întărindu-le certitudinea că Paracletul dăinuiește în Biserică și suflă în ea precum voiește?

Dilema evident există. Or, Bisericile Ortodoxe au optat pentru cea de-a doua metodă, adică metoda pregătirii Sfîntului și Marelui Sinod în etape și cu grijă. E tocmai metoda pe care o urmează acum.

Făcînd autocritica «fondului și lucrării deja împlinite, timpului necesar și metodei întrebuintate», vorbitorul a precizat: «Dacă voi fi întrebat: lucrul deja început este în faza lui actuală sinodal ori nu? voi răspunde fără rezerve că, desigur el nu este «sinodul» — aceasta e clar — dar infrastructura sinodală indispensabilă, singura capabilă să asigure la nivel antropologic trăsăturile unui adevărat sinod Sfîntului și Marelui nostru Sinod este dată. Căci trebuie să mărturisim sincer că, fără pregătire, succesul nu este asigurat nici unei lucrări omenеști ceea ce, natural, se aplică și Bisericii. Sîntem aderenții hotărîți ai formulei: să facem bine lucrul pe care trebuie să-l facem. Dacă nu devenim acum colaboratorii Duhului, în faza actuală a lucrului sinodal, nu vom putea deveni templele Sale, purtătorii Săi și tabernacolele Sale miine, cînd va sosi faza ultimă și definitivă a prezenței Sale printre noi în cursul Sfîntului și Marelui nostru Sinod.

Cît privește durata lucrului pe care îl întreprindem acum, trebuie să mărturisim sincer că este prea lungă, că atît Bisericile cît și cadrele lor încetinesc prea mult pregătirile

presinodale; căci noi depășim peste măsură termenele semestriale prevăzute la cea de a patra Conferință panortodoxă atunci când ar trebui să le scurtăm, fără ca lucrul presinodal să se îndepărteze de hotărârile panortodoxe».

În continuare Mitropolitul Mirelor s-a întrebat dacă n-ar fi preferabil ca studiul fiecărei teme să se facă de o echipă de teologi aparținând mai multor Biserici și nu de o Biserică locală singură, căci în felul acesta documentele ar exprima «mai reprezentativ spiritul întregii Ortodoxii».

Cu privire la programarea activității Comisiei, vorbitorul a conchis: «Noi trebuie: a) să coborîm pînă în fondul temelor, nu numai în ce privește selectarea ci și în elaborarea lor; b) să accelerăm ritmul muncii noastre potrivit unei agende corespunzînd exigențelor timpului nostru; c) să studiem și să elaborăm temele nu exprimînd concepții și situații subiective sau proprii unei singure Biserici, ci venind în întîmpinarea pozițiilor comune și interesului comun al întregii Ortodoxii; d) să devenim productivi, edificatori, dreți, obiectivi în judecățile noastre asupra elaborării temelor și să ne pronunțăm de fiecare dată cînd este necesar, în temere de Dumnezeu, cu privire la suficiența sau insuficiența studiilor deja făcute, căci peste tot trebuie să avem în vedere următorul lucru: tot ce va ieși din mîinile noastre spre a se trimite Sfîntului și Marelui Sinod prin mijlocirea Conferințelor panortodoxe presinodale, va fi documentul esențial pe care se va baza hotărîrea Bisericii, pecetluit prin Duhul Sfînt în Sfîntul și Marele Sinod al Bisericii».

În urma deliberărilor n-a fost luată nici o hotărîre cu privire la propunerile făcute. Totuși, membrii Comisiei au subliniat în intervențiile lor nevoia: a) de a se accelera pregătirea Sinodului în termenele prevăzute de cea de a patra Conferință panortodoxă; b) de a găsi modalitatea publicării documentelor pregătitoare pentru ca pleroma Bisericii să fie sensibilizată și pentru ca teologii ortodocși să colaboreze la pregătire.

Membrii Comisiei au fost repartizați în trei grupe de lucru, fiecare ocupîndu-se de două din cele șase teme ale sesiunii; apoi au fost elaborate documentele finale care s-au discutat și definitivat în ședințe plenare. Ele urmează a fi date publicității spre a fi comentate și în felul acesta întregite prin contribuția întregii Ortodoxii.

În decursul lucrărilor sesiunii, duminică 18 iulie s-a săvîrșit o sf. liturghie la care au oficiat Înalt Prea Sfînțiii Mitropoliți Hrisostom al Mirelor, Methodios al Axumului, Nicodim al Leningradului, Pancratie de Stara-Zagora și Ioan de Helsinki. Predica a fost rostită de Mitropolitul Hrisostom al Mirelor care referindu-se la cele șase teme studiate de Comisie a spus:

«Știți că Biserica Ortodoxă se îndreaptă spre Sfântul și Marele Sinod. Acest Sinod, după douăsprezece veacuri de *apraxie* sinodală, lăsînd de-o parte unele experiențe de dimensiuni restrînse și locale, va fi nu numai unul din marile evenimente ale vieții și istoriei Bisericii noastre, dar și o cotitură decisivă pentru viitor; căci urmînd un plan stabilit, cea mai mare parte din problemele arzătoare ale Ortodoxiei vor fi dezbătute în cadrul lui.

Este oare ușoară această acțiune? De fel. Dar hotărîrea a fost luată și etapele prevăzute pentru pregătirea lucrului trebuie depășite, ceea ce s-a și început a se face. Ne găsim acum întruniți în cea dintîi sesiune a Comisiei interortodoxe pregătitoare și lucrăm după un plan precis stabilit de o hotărîre panortodoxă și care cuprinde șase teme selecționate din lista mai întinsă de teme ale Sfîntului și Marelui Sinod; asupra acestor teme ne-am concentrat întregul nostru efort coordonat spre a sluji scopului ce ni l-au fixat Bisericile noastre.

De ce au fost alese aceste șase teme? Nu sînt altele mai urgente, mai presante, cerînd o soluție imediată? Sînt, desigur, și Ortodoxia este conștientă. Atunci de ce au fost alese aceste teme? Permiteți-mi să semnalez obiectivele care vizează lucrările Bisericii prin pregătirea acestor șase teme. Cea dintîi temă privește revelația dumnezeiască. Pentru credincioșii ortodocși adevărul, învățătura despre revelația dumnezeiască nu este pus la îndoială. Totuși Biserica Ortodoxă trebuie să facă simțită prezența Cuvîntului lui Dumnezeu în mijlocul credincioșilor ei ca și convingerea că Dumnezeu, care a grăit în multe rînduri și sub diferite forme, a grăit în cele din urmă prin Fiul; că revelația în Hristos este adevărul întreg; că această prezență a Cuvîntului în viața Bisericii și în viața zilnică a credincioșilor este palpabilă; că Biserica este păzitoarea adevărului și harului care își au izvorul în Cuvîntul și se întind asupra Harului tainelor și învățăturii. Și întreg acest lucru într-o succesiune incomparabilă de persoane și adevăr religios transmis în funcția minunată a Tradiției, în care avem pe Dumnezeu dînd în revelație și pe omul credincios viu căruia i s-a dat prin Biserică și în Biserică. Iată prima noastră temă: o lămurire a învățăturii Bisericii noastre asupra acestui punct crucial și o dobîndire a conștiinței prezenței Cuvîntului lui Dumnezeu în mijlocul credincioșilor ca realitate istorică și trăită.

Tema doua: Participarea mirenilor la viața Bisericii. Nu pentru că problema mirenilor a devenit un loc favorit în celelalte Biserici. Nu pentru că mireanul ca element al instituțiilor în general urcă, aș zice se cațără, revendicîndu-și locul în societate și viață. Ci pentru că noțiunea mireanului în Biserică, și mai ales în Biserica Ortodoxă, este sfințită și

iubită, și pentru că trebuie să i se dea în ea însăși adevăratul loc, nu ca un factor revendicând ceva ce nu are, sau ce a pierdut, ci trebuie repus în locul eclezialogic și teologic normal ca factor constructiv al noțiunii pleromei Bisericii. De aceea se studiază participarea mireanului la viața Bisericii, ca să fie înțeleasă, în sinteza ei incomparabilă, învățătura ortodoxă în care se precizează și se lămurește acel cînd și cum al întrețeserii credincioșilor cu ierarhia și clerul pentru a forma un singur Trup, o singură pleromă a credincioșilor lui Dumnezeu, o preoție împărătească, o singură turmă în care, ontologic, bărbatul și femeia își găsesc locul și evaluarea teologică. Nu este acesta un lucru incomparabil de a concepe și prezenta o asemenea învățătură și nu este sosit momentul de a face din ea o realitate trăită în Biserică?

Tema treia: Postul. Noi ne punem credincioșii în fața unei duble realități: pe de-o parte îi supraîncărcăm cu prescripții și dispoziții, interdicții și penitențe în acest domeniu al postului, reguli ele însele greu de suportat și în numeroase cazuri imposibil de aplicat, iar pe de altă parte îi lăsăm singuri și goi înaintea conștiinței lor, înaintea duhovnicului lor, înaintea Bisericii, înaintea lui Dumnezeu însuși. Iar această criză de conștiință cuprinde milioane de credincioși ortodocși care nu postesc sau care postesc doar în parte.

Trebuie oare lăsată criza fără o soluție și rana deschisă? Biserica Ortodoxă are prudența de a nu tulbura conștiința fiilor ei credincioși, practicanți ai tradițiilor sfințite, pentru care avem toți un nemărginit respect. Totuși ea nu va ezita să revalorifice instituția postului pe un nou temei antropologic și duhovnicesc, pentru ca postul — fără a înceta să fie un mijloc de înfrînare și pregătire duhovnicească — să devină pentru credinciosul de astăzi locul prietenos în care se va întîlni conștient cu Dumnezeuul său în sălașul prin excelență al lui Dumnezeu: trupul său, pregătit corespunzător.

Iată deci că Biserica întîlnește credinciosul pe stradă, spre a nu-i lăsa impresia că e nesocotit de Biserică și că Biserica nu este urmată ori că a pierdut contactul cu fiili ei.

Aceasta e valabil și pentru *tema a patra* referitoare la căsătorie și *a cincea* referitoare la data sărbătoririi Paștilor.

E necesar să se treacă peste pluralitatea formelor ca și peste oarecare neajunsuri care s-au dezvoltat în codul matrimonial al Bisericii noastre și să se explice clar credincioșilor noștri ce este îngăduit și ce nu este îngăduit...

Cît despre această altă strigătoare nepotrivire privind sărbătorirea necomună a Paștilor de către toți creștinii, vă întreb: cine dintre voi n-a simțit și nu simte o sfință rușine constatînd că atunci cînd o parte a creștinilor deplinește răs-tignirea, alta preamărește pe Domnul înviat în cîntări și aclamații voioase de înviere?

Aceste observații se aplică tot atât de bine și celei de a șasea temă asupra iconomiei și «acriviei» (exactității) în Biserica Ortodoxă. Ea nu este o temă scolastică. Ea nu este nici una din acele teme care nu interesează pleroma, nici din acele care ar putea fi considerate secundare. Dimpotrivă. Noi toți știm și noi toți auzim repetându-se deseori fraza «kat'oi-konomian», «potrivit iconomiei». Aceasta se face «potrivit iconomiei», aceasta se îngăduie «potrivit iconomiei», procedăm «potrivit iconomiei»... etc. Ce este în fond această iconomie? Până unde se întinde ea? Când este întrebuințată corect, și când se face abuz de ea. Iar pentru cei din afară: prevalează ideea că Ortodoxia este Biserica care trăiește «potrivit iconomiei», ceea ce pentru mulți echivalează cu *compromisul* bisericesc. Este însă aceasta întru totul corect? De altfel ar fi nejust să se spună și să se creadă aceasta în dauna Ortodoxiei pe motivul că ea s-a arătat conciliantă și împăciuitoare, că a căutat mijloace de soluționare și că a mers adesea pe calea de mijloc de-a lungul veacurilor. Aceasta nu însemnează însă că s-a îndepărtat de acrivie, nici că a nesoțit integritatea adevărului, nici că a strimbat sensul dreptului, nici că a făcut violență ordinii exacte, credinței adevărate și sensului canoanelor».

Lungile extrase pe care le-am redat din cele două cuvântări ale reprezentantului Patriarhiei ecumenice grăiesc despre profunzimea și extensiunea problemelor ce se pun azi în fața Ortodoxiei și care își așteaptă rezolvarea la Sfântul și Marele Sinod pregătit cu atîta grijă în aceste zile.

SUCCESORUL PATRIARHULUI KIRIL AL BULGARIEI

Biserica Ortodoxă Bulgară și-a dobîndit noul ei patriarh în persoana Mitropolitului Maxim de Loveci. Alegerea sa a avut loc duminică 4 iulie la Sofia. Corpului electoral format din 101 membri i-au fost propuse de către Sfîntul Sinod trei persoane: cel ales, Mitropolitul Paisie și Mitropolitul Sofronie. Noul Patriarh a primit 98 voturi unul aparținînd Mitropolitului Paisie și alte două fiind anulate. Au luat parte la votare toți ierarhii eparhioți, trei clerici și patru mireni din fiecare dieceză, excepție făcînd dieceza Sofiei care a avut 6 clerici și 8 mireni. Ceilalți membri ai corpului electoral au fost: cîte un delegat al celor trei mănăstiri stravropighiale, apoi al Academiei duhovnicești «Sf. Climent», al Seminarului teologic, al Curții supreme și președintele Comitetului pentru problemele religioase de pe lîngă Consiliul de Miniștri etc.

Sanctitatea Sa Patriarhul Maxim, în mirenii Marin Naidenov-Minkov s-a născut la 27 octombrie 1914 în Oresak. După încheierea studiilor teologice la Academia duhovni-

cească din Sofia a intrat în monahism și a devenit pentru câțiva ani profesor de seminar. Între 1948 și 1953 a fost reprezentantul Bisericii Ortodoxe Bulgare pe lângă Patriarhia Moscovei. Reîntorcându-se în țară a fost numit secretar al Sfințului Sinod. În 1956 a devenit episcop și apoi în 1960 mitropolit de Lovci. După decesul Patriarhului Kiril în martie acest an, a fost delegat să îndeplinească funcția de locțiitor de patriarh și președinte provizoriu al Sfințului Sinod.

În ziua alegerii noului patriarh a avut loc și întronizarea în cadrul unei ceremonii desfășurată la catedrala «Alexandru Nevski». Au fost reprezentate toate Bisericile Ortodoxe. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a luat parte Prea Fericitul Patriarh Justinian însoțit de Prea Sfinții Episcopi Teofil al Clujului și Teoctist al Aradului, având ca interpret pe P. C. Părinte Al. Munteanu, superiorul parohiei ortodoxe române din Sofia.

DIALOGUL ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI VECHII CATOLICI

Comisia teologică interortodoxă pentru dialogul cu vechii-catolici s-a întrunit la Bonn (Republica Federală a Germaniei) între 22 și 30 iunie, sub președinția Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Iakovos din partea Patriarhiei ecumenice.

La început președintele Comisiei a menționat evoluția rapidă a dialogului ecumenic și a apreciat ca fiind create condițiile pentru începerea discuțiilor directe cu vechii-catolici. În acest sens s-a dat citire unei scrisori din 20 aprilie a Episcopului vechilor-catolici din Elveția, Urs Küry, anunțând numirea sa ca președinte al Comitetului internațional al Uniunii de la Utrecht pentru dialogul între ortodocși și vechii-catolici, a Rev. dr. Werner Küppers ca secretar precum și a celorlalți membrii, deodată cu dorința fixării unei date apropiate pentru întâlnirea acestui Comitet cu Comisia interortodoxă similară.

Comisia a studiat apoi rapoartele deja întocmite de :

1. Prof. Nicolaos Matsoukas de la Facultatea de Teologie din Salonic analizând tratatul fostului Arhiepiscop de Utrecht, Andreas Rinkel, apărut în 1952, asupra «Sfintei Euharistii» ;
2. Pr. Isidor Todoran, profesor la Institutul teologic din Sibiu, prezentând un «ante-proiect de înțelegere sau declarație comună» a ortodocșilor și vechilor-catolici asupra Euharistiei ;
3. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Iakovos asupra învățăturii vechilor-catolici privind unitatea Bisericii ;
4. Prof. Ioannis Kaloghirou de la Facultatea de teologie din Salonic asupra intercomuniunii existente între vechii-catolici și alte Biserici sau denominațiuni ;

5. Prof. Ilie Țonevski de la Academia teologică din Sofia privind Sfintele Taine (minus Euharistia) în Biserica veche-catolică ;

6. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Partenie al Cartaginei asupra modului de a se realiza unitatea între cele două Biserici ;

7. Prea Sfințitul Episcop Filaret al Dimitrovului asupra învățăturii despre Filioque.

8. Prof. Megas Farantos de la Facultatea de teologie din Atena asupra dialogului Bisericii ortodoxe cu neortodocșii, în mod special cu vechii-catolici și consecințele pe care acesta le implică.

Discuțiile purtate pe marginea acestor rapoarte au arătat că, în ciuda unor puncte din învățătura vechilor-catolici care se cer încă aprofundate și lămurite, se poate trece fără întârziere la întâlnirea comisiilor speciale interortodoxă și veche-catolică. În acest sens s-a propus convocarea lor anul viitor sau chiar la o dată mai apropiată dacă se va aprecia oportun de către Patriarhia ecumenică în de comun acord cu celelalte Biserici ortodoxe.

SE ADÎNCEȘTE TOT MAI MULT PRĂPASTIA DINTRE IERARHIE ȘI CLERUL ROMANO-CATOLIC DIN S.U.A.

În ciuda hotărârilor recent adoptate de Adunarea generală a episcopilor romano-catolici din S.U.A. pentru păstrarea și întărirea disciplinei, mai multe incidente petrecute vin să demonstreze că între ierarhia superioară și cler există o prăpastie care se adîncește pe zi ce trece (*Informations catholiques internationales*, Paris, nr. 387, 1 iulie 1971, p. 25—26).

Unul din aceste incidente s-a petrecut la Providence (Rhode Island) unde episcopul auxiliar romano-catolic Bernard Kelly și-a anunțat «demisia din preoție» după ce a declarat că n-are «nici o speranță» ca episcopii să-și schimbe atitudinea. «Episcopii, a spus el într-un interviu acordat agenției de presă N. C. News Service, se ocupă mai mult de lucruri inutile, ca spre pildă faptul de a ști dacă credincioșii pot primi cuminecătura în mînă, decît de marile probleme morale actuale cum ar fi războiul din Vietnam». Apoi într-o declarație trimisă la 350 preoți din eparhia sa de baștină, el a precizat: «Am ajuns la concluzia penibilă că episcopii romano-catolici din S.U.A. luați în grup, sînt hotărîți să mențină Biserica în structurile și formele elaborate de conciliul din Trident».

B. Kelly este al doilea episcop romano-catolic din S.U.A. care își părăsește misiunea. Episcopul Shannon a făcut același lucru acum doi ani, în condiții identice.

Pe de altă parte la Chicago, o asociație a preoților care înglobează o treime a clerului eparhial, a votat o moțiune de neîncredere față de cardinalul Cody și față de cei cinci episcopi auxiliari ai săi. Obținind 133 voturi (contra 126), moțiunea acuză pe cardinal și ajutoarele sale că n-au exprimat opinia preoților cu prilejul conferinței episcopilor. «Este clar, a spus un purtător de cuvânt al asociației, că la această conferință majoritatea episcopilor romano-catolici n-a dovedit responsabilitate față de preoții a căror viață o determină».

La rîndul ei Federația națională a asociațiilor preoților a criticat violent pe episcopul de St. Augustine (Florida) pentru că a dizolvat consiliul său prezbiteral. Episcopul a luat această măsură deoarece consiliul s-a opus cu 8 voturi contra 5 ca să rămînă membru al federației. Inițiativa episcopului Tanner a fost considerată ca un exemplu tipic de abuz de autoritate episcopală. «Este clar, s-a spus, că episcopul nu vrea să aibe drept consilieri decît oameni care spun da; însă această manieră nu corespunde de fel aceleia în care Conciliul Vatican II a conceput consiliile prezbitereale».

IN FINE REABILITAT

Abatele Jean Boulrier, profesor de drept internațional la Paris, este unul din preoții romano-catolici care dintru început s-a alăturat mișcării contemporane de apărare a păcii, fiind printre membrii fondatori ai Consiliului Mondial al Păcii.

La 26 aprilie 1964, cînd împlinea 70 de ani, el a explicat prietenilor, care veniseră să-l felicite, temeiurile atitudinii sale. «Cum am ajuns aici? a pus el întrebarea. Mi se pare că două elemente au fost decisive în această hotărîre a mea. În primul rînd, eram profesor de drept internațional. Cum puteam vorbi studenților mei despre dreptul internațional, despre dreptul păcii și al războiului, despre crima războiului și crima în război, fără a fi fost gata să cobor de la catedră și să lupt în stradă pentru aceste valori pe care le propovăduiam crezînd în ele? Și apoi au fost cîteva întîlniri decisive. În anul 1946 am vizitat Polonia. Timp de cîteva săptămîni... am străbătut de la un capăt la altul această țară în ruine și am văzut-o renăscînd printr-un efort îndîrjit... Am înțeles atunci ce însemnează o democrație populară. Am înțeles cuvintele unui mare biolog, Haldane: «Acela care ar arunca bombe asupra Poloniei ar face gestul brutei care izbește cu piciorul în pîntecele unei femei însărcinate». Cîteva luni mai tîrziu eram la Roma și am fost primit de cardinalul Tisserant. Înainte de audiență, ambasadorul Poloniei mi-a spus: «Pentru că mergi acolo, spune-le că noi dorim înțelegerea». Ceea ce am repetat cardinalului. Îl văd și acum, cu barba în evan-

taî şi cu crucea de aur pe piept. «Da, îmi răspunse el pe un ton liniştit şi foarte hotărît, ştim bine că ei vor înţelegearea. Dar, ce vreţi, vom avea război. Toate aceste guverne vor fi măturate. Atunci de ce să ne înţelegem cu ei?» În acel moment m-am decis în sinea mea să fac totul pentru ca să nu izbucnească acest război de partea căruia trecuse aşa de uşor Eminenţa Sa...».

Abatele Boulrier a militat mereu pentru pace, într-o vreme cînd, aşa cum s-a văzut din mărturisirea sa, mulţi chiar dintre creştini nu-l înţelegeau. Potrivit opiniei sale, în acţiunea de apărare a păcii deosebirile de concepţie religioasă, filozofică sau politică nu mai contează, primejdia războiului ameninţînd întreaga omenire.

Astăzi asemenea concepţie ni se pare extern de familiară. Atunci însă, în perioada «războiului rece» ea comporta în occident suficiente riscuri. Dovada a constituit-o măsura luată de Vatican de a-l exclude pe Jean Boulrier din rîndul preoţilor. Din 1962 cînd a fost luată această măsură nedreaptă însă şi pînă acum, el n-a încetat să nădăjduiască a i se face dreptate. Recent, printr-o hotărîre a Sfîntului Scaun, adusă în acord cu arhiepiscopul din Paris, abatele Boulrier care a împlinit vîrsta de 77 ani a fost reabilitat (vezi rev. Union Pressdienst, Berlin, nr. 6, iunie 1971, p. 12).

TEOLOGIE «DOGMATICĂ» SAU «CONTEXTUALĂ»?

Opoziţia dintre «dogmatic» şi «contextual» trebuie evitată. Aceasta e concluzia la care a ajuns, precum ne informează buletinul «Service oecuménique de presse et d'information» (Geneva, nr. 22 din 2 septembrie 1971, p. 7), colocviul organizat de Institutul ecumenic de la Bossey între 26 august şi 1 septembrie.

La întrebarea: «Teologia trebuie oare să fie hrănită de Biblie şi tradiţia Bisericii, sau de situaţia contextuală a societăţii moderne şi mai ales a societăţii contemporane?», participanţii au răspuns că nu se poate face dogmatică decît plecînd de la şi într-un context de viaţă socială, economică şi politică influenţat de progresul ştiinţific. Pe deasupra nu se poate face teologie contextuală fără referire la izvoarele evanghelice.

Pe tema teologie «dogmatică» sau teologie «contextuală», dezbaterrea a permis schiţarea teologiei de astăzi şi dimensiunile ei noi în raport cu celelalte discipline.

Întîlnirea de la Institutul ecumenic din Bossey s-a înscris într-o serie de colocvii care încearcă să determine locul şi tendinţele diferitelor discipline teologice. În 1972 va fi studiată tema: «Doctrină şi schimbare», iar în 1973 tema: «Cum se face teologie astăzi?»

APARTHEIDUL ESTE FRATELE NAZISMULUI

Patruzeci și cinci conducători bisericești din Africa de Sud s-au întrunit nu de mult la Cape Town spre a denunța politica rasistă a guvernului de la Pretoria. În scrisoarea deschisă redactată cu acest prilej, căreia i-a făcut publicitate periodicul religios «Pro Veritate», se arată că societatea sud-africană este structurată fundamental după principiile naziste. Totodată sînt stabilite unele analogii precum urmează :

«Nazismul exalta naționalismul limitat la un singur popor aparținînd aceleiași rase. Ideologia dominantă în Africa de Sud nu este oare aceeași ?

Sînge și rasă : Legile noastre împotriva căsătoriei și relațiilor extra-conjugale între albi și nealbi nu sînt oare identice cu infamele legi naziste care interziceau asemenea raporturi între arieni și evrei ?

Absolutism : hitlerismul a desființat treptat legalitatea în Germania iar naziștii au închis ori suprimat oamenii fără judecată. Care din aceste lucruri nu se petrec în Africa de Sud ?

Nerrenvolk : Urmînd politicii privitoare la rasa stăpînilor, autoritățile sud-africane nu îngăduie negrilor să dobîndească funcții superioare și există o lege care interzice unui alb să se supună dispozițiilor unui negru (ap. Service oecuménique de presse et d'information, nr. 20 din 22 iulie 1971, p. 6).

Luarea de poziție a conducătorilor religioși sud-africani indică dezacordul profund ce există între concepția lor creștină și rasism.

PREȚIOASĂ ÎNTREGIRE A BIBLIEI LUI ULFILA

Paginile revistei noastre au acordat la timpul său locul cuvenit uneia dintre cele mai prețioase opere creștine, înscrise de altfel în patrimoniul culturii universale și anume Biblia lui Ulfila (nr. 7—9, iulie—septembrie 1970, p. 550—558). Se cuvine însă a menționa și descoperirile sau cercetările mai noi în legătură cu aceasta și care au trezit un interes deosebit. Astfel în luna octombrie 1970, cu prilejul renovării capelei Sfînta Afra din catedrala orașului Speyer (R. F. a Germaniei) s-a aflat îngropată în preajma altarului o casetă ce aparținuse în veacul trecut episcopului locului, Nicolaus von Weis. În casetă s-au găsit relicve de proveniență diferită, între care, de exemplu, cele presupuse ale Sf. Erasm. O atenție specială a atras încă un pergament înfășurat pe o bucată de lemn de 23 cm. Desfăcut s-a constatat că pergamentul reprezintă o foaie în dimensiunile de 21,7 cm × 26,6 cm, manuscris germanic antecarolingian, cu caracterele scierii și limbii os-

trogote, lucrat pe ambele pagini cu cerneală argintie, pe alocuri aurie, pe fond purpuriu. Aceste caracteristici, ca și monogramele celor patru evangheliști în partea de jos a paginii, au dus pe specialiști la constatarea că se găsesc în fața unei foi din Biblia lui Ulfila. Mai precis, prețiosul document e un fragment din Codex Argenteus datînd din vremea împăratului Teodosie cel Mare, adică în jurul anului 500, compus în nordul Italiei. După cum se știe, codexul respectiv se găsește la Uppsala. De reamintit aceea că el păstrează numai 187 foi. Pînă în veacul al XVI-lea s-a aflat la mănăstirea benedictină Werden, al cărei superior, Lindger, îl achiziționase probabil în Italia prin veacul al IX-lea. Intră apoi ca dar în posesia lui Rudolf II și este depus în biblioteca acestuia de la Praga. În urma devastării acesteia în timpul războiului de treizeci de ani ajunge la Stockholm, ca mai apoi printr-o serie de peripeții să fie regăsit în Olanda, de unde îl cumpără în anul 1655 Gabriel de la Gardie, cancelarul reginei Cristina a Suediei. Respectivul demnitar fiind și cancelar al Universității suedeze din Uppsala, conștient de valoarea manuscrisului, îl donează acesteia în anul 1669 (cf. dr. Franz Haffner, *Fragment den Ulfilas Bibel in Speyer*, în: «Anzeiger für die katholische Geistlichkeit», 1 iulie 1971, p. 231—233).

Istoria foi volante nu e așa de clară bineînțeles ca aceea a manuscrisului. Totuși deși s-a păstrat în condiții neprielnice, la umezeală, materialul prezentînd în consecință și mai multe deteriorări, e totuși în stare mulțumitoare, putîndu-se citi cu ușurință. Conținutul e cel al sfîrșitului Evangheliei Sf. Marcu, cap. XVI, v. 12—18. Or, acesta e tocmai continuarea Codexului Argenteus, care se întrerupe la aceeași evanghelie, cap. XVI, v. 12. Descoperirea fragmentului în cauză este binevenită pentru completarea codexului atît de valoros. Pentru moment el se păstrează la Speyer în vederea pregătirii unei ediții a textului gotic și a studiilor necesare.

VESTIGII ALE UNUI VECHI AȘEZĂMÎNT BIBLIC

Expedițiile arheologice ce și-au propus a stabili dacă la Nazaret, pe vremea Mîntuitorului a existat un sat în zona ce părea un cimitir, au sfîrșit recent prin găsirea acestui obiectiv. El se întindea în apropierea actualei biserici, cuprinzînd mai multe grote, unele simple, naturale, altele amenajate cu zid de protecție sau cu anticamere. Săpăturile au mai permis descoperirea sub biserica «cruciaților» și lîngă biserica bizantină anterioară a unei mănăstiri cu pardoseală de mozaic. Cercetînd mozaicul s-au găsit 82 elemente arhitectonice ale unui edificiu preexistent chiar construcției bizantine, care pre-

zintă caracteristicile unui ansamblu sinagogal, cu elemente de uz creștin : cruci, inscripții ș.a. Pardoseala acestui edificiu ducea la grota ce era utilizată ca baptisteriu iudeo-creștin, anterior bisericii. Cea mai mare parte a inscripțiilor se referă la Maica Domnului și sînt anterioare sinodului de la Efes. Ele sînt de o mare importanță pentru stabilirea autenticității sanctuarului și comunității căreia aparținea.

MĂRTURII ALE ÎNCEPUTURILOR CREȘTINISMULUI

Marile centre ale lumii antice au păstrat cu scumpătate urmele legate de mărturia credinței pe care au dat-o cei dinții sfinți ai Bisericii. Unele din acestea însă s-au șters, datorită transformărilor urbanistice intervenite în cursul veacurilor. Totuși obiective dispărute, în bună parte au putut fi identificate prin cercetările ulterioare. E cazul printre altele, al cetății Roma, bogată în vestigii ale trecutului. Aici se găsește locul muceniciei Sfîntului Apostol Petru care, deși atestat documentar, n-a putut fi totuși identificat cu precizie. Săpăturile făcute recent la sudul bazilicii Sfîntului Petru, cu prilejul construirii unei săli de audiențe, au permis recunoașterea temeliiilor cercului lui Caius și Neron unde se spune că a fost crucificat Apostolul între anii 64 și 67. După cum se știe, Sfîntul Apostol Petru a fost înhumat îndată în fața imensului edificiu într-un modest mormînt. O necropolă romană s-a dezvoltat apoi în jurul cercului care în fapt fusese abandonat după moartea lui Neron. Aceasta era separată de circ prin cunoscuta Via Aurelia.

Cu ocazia săpăturilor au mai fost descoperite două capele funerare pictate, un mormînt roman din veacul I și cinci sarcofage de marmură, aparținătoare unei epoci ulterioare. Se așteaptă ca cercetările întreprinse să arunce o nouă lumină asupra datelor de pînă acum în legătură cu mormintele Sfinților Petru și Pavel.

CERCETĂRI ARHEOLOGICE PENTRU DESCOPERIREA CASEI SFÎNTULUI APOSTOL PETRU

Încă din 1905 s-au început serioase cercetări pentru descoperirea la Capernaum în Galileea a casei Sfîntului Apostol Petru numită de Evanghelia după Marcu «casa lui Simon și Andrei» (I, 29), unde Mîntuitorul a tîmăduit pe soacra lui Petru și pe un paralytic, unde a cuvîntat în fața Apostolilor, unde a petrecut o noapte etc.... Cercetările au continuat în 1921 și au fost reluate în 1968. S-a constatat astfel că în prima ju-

mătate a secolului al cincilea s-a înălțat pe locul unde se afla această casă o biserică octogonală. Venerarea acordată locuinței lui Petru o atestă numeroasele grafiti descoperite (124 în greacă, 18 în siriacă, 15 în ebraică) și diferite materiale de construcție. S-a găsit de asemenea un vas și fragmente de lămpi în stil irodian datînd din primul secol.

Săpăturile au scos la iveală, pe deasupra, o biserică iudeo-creștină. S-a stabilit că împrejurul și în interiorul casei lui Petru au trăit locuitori pînă în momentul clădirii basilicii. Arhitectul a voit să păstreze intact un prag vechi pe care l-a protejat printr-un mic pod. Sala numită «casa lui Petru» măsoară 6,5 pe 7 metri (după ziarul «Le Monde», nr. 8200 din 26 mai 1971, p. 12).

NOTE ȘI COMENTARII

CONTRIBUȚII ALE TEOLOGIEI ORTODOXE ROMÂNE

Se vorbește astăzi despre diferite teologii atât în cadrul Bisericii celei una, sfântă, sobornicească și apostolică, cât și în cadrul marilor confesiuni creștine. Deși asemănătoare între ele, teologiile Bisericilor particulare expunând puncte de doctrină care le sînt proprii, aduc totuși unele contribuții care și dacă nu poartă amprenta originalității — în teologie originalitatea nu se identifică cu inovația — oferă oricum contribuții specifice de reală valoare. În acest context putem spune că există o teologie românească, aparținătoare mării familii Ortodoxe, a cărei prezență se face din ce în ce mai mult simțită, nu numai pe planul cercetărilor de specialitate, ci și al contactelor ecumenice.

Recent pastorul danez Alf Johansen a publicat un amplu studiu dedicat «Contribuțiilor românești la teologia ecumenică» (în «Journal of ecumenical studies», Philadelphia vol. III, nr. 1, iarna 1971, p. 66—89), în care se referă tocmai la ceea ce numeam teologie ortodoxă română și o caracterizează ca «deținînd o poziție de centru între teologia conservatoare greacă și cea liberală reprezentată prin școala din Paris» (p. 89). Autorul face ample referiri la studiile teologilor ortodocși români, la periodicele pe care Biserica noastră le are «mai multe decît oricare altă Biserică Ortodoxă» și la posibilitatea de a oferi «o contribuție mai cuprinzătoare la teologia ecumenică decît celelalte Biserici Ortodoxe» (is... in a position to make a more comprehensive contribution to ecumenical theology than the other Orthodox churches, p. 67).

La drept vorbind, poziția specifică a teologiei românești față de celelalte teologii ortodoxe nu constă în elemente noi adause tezaurului de doctrină, viață și cult al creștinătății răsăritene, cît în păstrarea cu multă fidelitate a moștenirii primite de la Hristos Mîntuitorul prin Apostoli și urmașii lor, îmbinată cu deschiderea firească spre problemele vieții, spre năzuințele contemporaneității și în mod special spre căutările creștinismului de azi și de totdeauna, spre tendințele ecumeniste actuale. Teologii Bisericii Ortodoxe Române participă la marile întruniri interortodoxe, intercreștine sau interreligioase din ultima vreme au exprimat puncte de vedere care, fără a trăda întru nimic pozițiile autentic ortodoxe, le-au prezentat totuși într-o formă care și dacă cîteodată unora li se păreau rigide, s-au dovedit totuși roditoare. E vorba mai ales de dialogul cu Biserica Romano-Catolică pe care fără a-l

respinge, l-au apreciat ca nefiind încă suficient pregătit. Nu se poate însă spune că au cedat în fața teologiei Bisericii protestante, a Bisericii vechi-catolice sau chiar anglicane, deși convorbirile purtate cu reprezentanții acestora din urmă au înaintat foarte mult, conferința de la București din 1935 aducând o contribuție substanțială. Dialogul presupune, cel puțin în fazele inițiale, expunerea clară și fără echivocuri a punctelor de vedere proprii spre mai bună cunoaștere și comprehensiune reciprocă. Confesionalismul îngust și sincretismul confuz nu se întilnesc în atitudinea teologilor ortodocși români, ci doar onestitate și dezbateră sinceră a tuturor problemelor. «Cu experiența pe care a căpătat-o... teologia ortodoxă română oferă tuturor Bisericii o colaborare sinceră cu condiția ca ele să lase deoparte și pentru totdeauna grijile lumesti care le-au preocupat atenția veacuri de-a rândul, precum și ambițiile proprii de afirmare și de dominație mondială. Topirea tuturor acestor ambiții centrifuge în alambicul dragostei adevărate față de Dumnezeu și față de oameni și slujirea lui Dumnezeu prin venirea în întâmpinarea rezolvării problemelor cruciale care frământă astăzi lumea, într-un mod cât mai corespunzător nevoilor vitale ale oamenilor de pretutindeni, iată scopul pe care-l urmărește teologia românească...» (Mitropolit Nicolae al Banatului, *Teologia în slujba vieții*, în «Studii Teologice», seria II, an. XX, nr. 5—6, mai—iunie 1968, p. 340).

Atunci însă când terenul a fost pregătit și chestiunile dificile elucidate, teologia ortodoxă română n-a ezitat și nu ezită să se pronunțe cu hotărîre pentru rezolvarea unor diferende cum sînt cele care țin încă despărțite familiile Bisericilor ortodoxe și vechi orientale.

Este clar că relațiile ecumeniste dintre Biserici ocupă un rol primordial în preocuparea noastră. De aceea revenind la notele esențiale și de bază ale teologiei ortodoxe române, pe lângă cele deja arătate, ne-am mai referi la îmbinarea ei permanentă cu evlavlia de toate zilele, cu viața creștină a credincioșilor și, în primul rînd, cu viața Bisericii. Teologia noastră nu are de scop pierderea în abstracții teoretice și căutări sterile ci în slujirea vieții, în slujirea Bisericii. Așa se face că nu s-a înregistrat nicidecum un divorț, chiar temporal, între teologie și Biserică, teologia acționînd potrivit și în consens cu învățătura Bisericii, cu directivele ei. Dacă ar afirma cineva că aceasta ar frîna avîntul teologilor, ar fi dezis de fapte cum și de necesitatea ca cercetările teologice să se orienteze, în cazul că doresc, a fi folositoare, după normele și nevoile Bisericii.

În felul acesta, potrivit constatării pastorului Alf Johansen consemnată într-un alt studiu al său, «teologia ortodoxă

românească reprezintă o bază bună și sănătoasă pentru conversațiile ecumenice... între Bisericele din Răsărit și Apus» (Theological study in the Rumanian Orthodox Church, London, 1961, p. 8—9) și, am adăuga noi, între Bisericele Ortodoxe înseși, în cadrul pregătirilor tot mai intense ce se desfășoară cu febrilitate pentru convocarea Sfintului și Marelui Sinod al Ortodoxiei.

NOI TERMENI ECUMENIȘTI

Arătasem cu alt prilej (vezi rev. «Mitropolia Banatului», an. XVII, nr. 7—9, iulie—septembrie 1967, p. 576—577), preferința pe care o arată teologii angajați în cercetările ecumeniste de a vehicula o terminologie care, și dacă folosește cuvinte sau noțiuni deja în uz, dă acestora o accepțiune diferită decît cea de pînă acum. Lista întocmită atunci trebuie însă a fi mereu completată pentru a o ține în pas cu dezvoltările actuale. Unul din termenii noi este acela de «identitate» pus în legătură cu Biserica. Se vorbește astfel mereu despre «identitatea Bisericii» atît în studiile de specialitate cît și în dezbaterile reuniunilor ecumeniste.

Ce vrea să spună cuvîntul identitate? Lăsînd de-o parte înțelesul lui uzual, în accepțiunea teologilor ecumeniști el indică faptul că Biserica trebuie să se manifeste totdeauna ca atare, adică să-și exprime caracterul propriu. Astfel sesiunea Comisiei «Credință și Constituție» ținută la Louvain (Belgia) între 2—13 august 1971, și-a înscris în planul de studii tema «Identitatea Bisericii și comunitatea omului» (The Identity of the Church and the Community of Men), temă care se referă la unicitatea naturii și misiunii Bisericii, aceasta avînd obligația «să-și mențină autenticitatea eclezială». Altfel zis, deși îndatorată să-și asume responsabilitatea de a contribui la promovarea năzuințelor sociale ale umanității (pacea, dreptatea, libertatea...) ținînd seama de feluritele stadii pe care le străbate societatea, e necesar ca Biserica să nu-și piardă «identitatea» proprie. Așadar Biserica trebuie să se prezinte cu cartea de vizită ce-i aparține, să se lase recunoscută ca Biserică în orice timp și împrejurare s-ar afla.

E de la sine înțeles că o asemenea accepțiune împrumutată termenului identitate se află în strînsă relație cu ideea de unitate, deoarece numai Biserica una poate fi caracterizată astfel. În acest caz însă identitatea exprimă atît caracterul specific al Bisericii cît și permanența, chiar neschimbabilitatea ei, Biserica de azi aflîndu-se pe aceeași linie de doctrină, viață și cult cu Biserica de totdeauna. De aceea în cadrul aceleiași aminate sesiuni a Comisiei «Credință și Constituție», unul din oratorii care au dezvoltat tema «Unitatea Bisericii și unitatea umanității» (Paul Verghese din India-Kerala), vorbea despre

faptul că «în Biserică ca și în lume unitatea este constituită din trei elemente: identitatea, deschiderea spre cei dinafară sau relația și structura», identitatea manifestându-se orizontal și în timp.

Prin urmare Biserica deține caracterul identității pentru că nu se confundă cu altceva decât cu sine însăși, cu Biserica așa cum a existat ea de la început și până azi, cu Biserica cea «una, sfântă, sobornicească și apostolească». Înțeles astfel cuvântul «identitate», deși neutilizat până acum, poate fi acceptat și introdus în terminologia teologică fără vreo pagubă oarecare. Și totuși, mulți dintre participanții la întrunirea de la Louvain, printre ei majoritatea ortodocșilor, s-au arătat deosebit de reticenți. Aceasta nu atât din pricina unui conservatorism lipsit de receptivitate față de nou, cât mai ales din pricina faptului că adepții termenului identitate l-au suprapus celui de unitate, pretinzând că la urma urmelor Biserica n-a fost nicicând una (deosebiri au existat chiar în rîndul Apostolilor, ceea ce a determinat pe Mîntuitorul Hristos să se roage înaintea pătimirii Sale ca «toți să fie una», spre a nu mai pomeni de disensiunile apărute dintru început în comunitățile creștine cum a fost cea din Corint) și nu mai puțin din pricina faptului că în general obișnuitele note caracteristice atribuite Bisericii (unicitatea, sfîntenia, sobornicitatea și catolicitatea) sînt considerate mai puțin «revelatorii» decât proaspăta «identitate».

În ce ne privește n-am avea nimic împotriva identității concepute așa cum am arătat. Atît doar că ținem să avertizăm asupra unei anume tendințe de a fi subminată terminologia tradițională de dragul alteia adoptată ad-hoc.

E ceea ce se întîmplă, am mai adăuga, și cu un alt termen vechi pus în circulație recent de Mișcarea ecumenică și căruia i se conferă un înțeles deosebit de cel tradițional: «conciliaritatea». Prin conciliaritate, ca notă distinctivă a Bisericii, înțelegem caracterul sinodal al Bisericii, conducerea ei sinodală. Pe deasupra, în cazul Bisericii Ortodoxe, redarea cuvîntului conciliaritate prin «sobornicitate», evocă printre altele faptul că la baza învățăturii ei stau hotărîrile sinoadelor (soboarelor) ecumenice. Chiar dacă noțiunea «sobornicitate» are un înțeles mult mai profund decât cel la care ne referim, strînsa legătură în care se află cu sinoadele ecumenice nu poate fi totuși ocolită. Iată însă că aceeași sesiune a Comisiei «Credință și Constituție» de la Louvain definește conciliaritatea ca fiind «adunarea creștinilor — pe plan local, regional sau universal — pentru a se ruga în comun, a delibera și a aduce hotărîri, avînd credința că Duhul Sfînt poate folosi atari adunări în scopul împăcării, reînnoirii și reformării Bisericii ducînd-o spre plenitudinea dragostei» (raportul comitetului IV). Cu asemenea înțeles «conciliaritatea» este aplicată «consiliilor» bisericești locale, naționale, regionale, «familii-

lor confesionale mondiale», inclusiv — sau poate în primul rând — Consiliului Ecumenic al Bisericilor. Chiar dacă se face distincție între «sensul deplin» și «autentic ecumenic» al conciliarității și un altul «limitat» totuși, se spune, organizații de genul celor amintite «oferă un cadru în interiorul căruia adevărata conciliaritate se poate dezvolta».

Ne bucură faptul că protestanții care activează în Mișcarea ecumenică, nu mai puțin romano-catolicii, redescoperă valoarea și apreciază necesitatea «conciliarității». Chiar dacă modul în care o înțeleg și apreciază este deocamdată limitat, încercăm să vedem în cele ce se întâmplă sub ochii noștri, semnul reîntoarcerii la ceva ce noi ortodocșii am păstrat cu scumpătate. Și totuși parcă am fi mai bucuroși dacă termeni intrați de mult în uz, cărora Biserica le-a conferit un sens bine determinat, ar fi păstrați cu întreg șirul de consecințe teoretice și practice care decurg din respectarea lor.

OPORTUNITATEA PRECIZĂRII UNOR TERMENI TEOLOGICI

În ansamblul preocupărilor teologice actuale, am putea spune cu osebire cele ecumenice, fiecare dintre elementele întregii slujiri lăsate de Domnul Iisus Hristos Bisericii Sale ca neprețuită moștenire (de păstor, preot și învățător), comportă analize dintre cele mai serioase. Dacă însă în stadiul pregătirii unui dialog ecumenic, indiferent de confesiunile care-l angajează, pentru problemele de ordin canonic sau liturgic legate mai ales de raza acțiunii primelor două slujiri menționate, s-ar întrezări o oarecare rezolvare, aceasta n-ar putea fi considerată valabilă în afara acordului dogmatic ce se raportează constant la adevărul revelat. Or, fidelitatea față de acesta este proprie slujirii învățătoarești a Bisericii. Ei îi revine misiunea de-a proclama, de-a vesti adică dreapta credință.

Ceea ce am dori să facem aci nu e însă nici apologia Ortodoxiei și nici a modului în care Biserica ce poartă acest nume și-a propus s-o propovăduiască, întrucât pentru totul dau deja mărturie veacurile de trăire creștină autentică, în duhul Scripturii și Predaniei sfinte; ci lămurirea sumară a unor aspecte, în fond simple, dar poate și esențiale. Această lămurire deci nu privește atât propovăduirea dreptei credințe creștine, cât dreapta propovăduire a credinței creștine, altfel spus chipul corect în care Biserica își exercită misiunea de predicare a cuvântului dumnezeiesc.

Bineînțeles că nu e nevoie a recurge la definiții, cuvinte ca: misiune, propovăduire, credință, adevăr, grăind de la sine. Interesează însă sfera noțiunii generale în care ele gravitează în accepțiunea diferitelor confesiuni creștine. Iar în cursul istoriei bisericești două au fost adesea sferele princi-

pale în care misiunea evanghelică a uneia sau alteia dintre confesiunile creștine a tins să se încadreze, potrivit însăși caracteristicilor eclesiologice proprii. E vorba pe de-o parte de cea a mărturiei, pe de alta de cea a prozelitismului. Deși distincte, aceste sfere de multe ori nu au fost distinse, în cel mai bun caz considerându-se activitatea confesională proprie ca adevărata mărturie și calificându-se drept prozelitism, cea desfășurată în același fel, dar de o altă confesiune sau Biserică. Faptul desigur că nu a favorizat cele mai bune raporturi între Biserici, de unde și necesitatea revizuirii teoretice a terminologiei menționate și totodată conformării practice la o accepțiune justă unanim recunoscută.

Trebuie subliniat însă faptul că sensul genuin și permanent valabil al misiunii creștine converge spre acela al mărturiei despre Iisus Hristos (cf. Ioan XIX, 35). Sfinții Apostoli a căror propovăduire a mers pînă la «marginile lumii» au fost martorii lui Iisus Hristos după cum, însuși i-a numit (Fapte I, 8), iar credincioșii care au primit cuvîntul adevărului au în ei mărturia (Apocalipsa XII, 17). Pentru a fi autentică, această mărturie cere angajarea întregii ființe, așadar nu numai o recunoaștere în cuvînt a lui Iisus Hristos ca Dumnezeu, ci o confirmare a acestei convingeri prin conformarea întru totul Evangheliei Sale¹, în concret prin neîncetata săvîrșire a binelui (Matei V, 16). Iată cum credința însăși însoțită de faptele cele bune, un tot ce realizează condițiile mîntuirii, reprezintă proba concludentă pe care un creștin o dă înaintea semenilor despre convingerea sa.

Orice artificiu adaus acestei mărturii o face falsă, dîndu-i caracteristicile prozelitismului, în a cărui cumpănă nu intră atît angajamentul personal în fața lui Dumnezeu, cît dorința de-a convinge pe alții despre acesta, acțiune pe care Mîntuitorul însuși o înfîierează în mustrea fariseilor (Matei XXIII, 15). Oare «convertirea» cu orice preț a semenului poate constitui adevărata cale pentru membrii Bisericii de-a îndeplini misiunea divinului Învățător de propovăduire a Evangheliei Sale? În vremea noastră, a contactelor ecumenice, prozelitismul e considerat nu numai ca o formulă ce nu-și găsește rostul, ci mai mult încă, nici justificarea. El este calificat ca o corupție, ca o caricatură a mărturiei creștine, ca ceva rătăcit în predicarea credinței și interzis pe planul responsabilității etice². Totuși el mai persistă încă, în mod spe-

1. N. Brox, *Temoignage*, în: «Encyclopedie de la foi», t. IV, Paris, 1967, p. 285—294; M. Prat, *Temoignage*, în «Vocabulaire de théologie biblique», Paris, 1926, p. 1035—1039; S. Ditrich, *Temoignage*, în «Vocabulaire biblique», Neuchâtel-Paris, 1954, p. 285—286; F. Kamphaus și Th. Ohm, *Mission*, în «Encyclopedie de la foi», t. III Paris, 1967, p. 92 sq.

2. Cf. René Coste, *Théologie de la liberté religieuse*, Gembloux, 1969, p. 252 sq.

cial exercitându-se sub forma uniatismului sau sectarismului³. De neajunsurile prozelitismului, revista noastră s-a ocupat într-o măsură ce dispensează a mai insista⁴. Conștiința despre acestea a dus Bisericele creștine la statornicirea unor norme, a căror observare se impune în vederea creării unui climat de apropiere adevărată. Chiar dacă ele s-ar limita la generalități, au totuși menirea de-a stăvili orice tentativă a unei comunități de-a prejudicia întru ceva o altă comunitate. În acest sens se poate aminti «Raportul asupra mărturiei creștine, prozelitismului și libertății religioase», adoptat de cea de-a IV-a Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor, care între altele spune că prozelitismul «denotă o neîncredere în Duhul Sfânt, o lipsă de respect pentru natura omului, o uitare a adevăratului caracter al Evangheliei»⁵, apoi textul asupra «Mărturiei comune și prozelitismului», redactat de comisia mixtă a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Bisericii Romano-Catolice, la Zagorsk în 1969⁶. Se poate constata în general că teologii sînt de acord a socoti că însuși faptul de-a nu abuza de dreptul pe care o Biserică îl are de a-și face cunoscută învățătura sa în fața celorlalte, este o mărturie și o practicare a unui adevărat ecumenism⁷. Această mai ales că s-ar putea să stăruie întrebarea dacă renunțarea la o misiune de felul prozelitismului nu duce implicit la o stagnare în viața Bisericii, dublată de perspectiva unui regres spiritual. Oricine însă poate aprecia faptul că nu înseamnă misiune creștină, mărturie sau propovăduirea cuvîntului dumnezeiesc, semănarea diviziunii între Biserici și membrii acestora, iar în sufletul însuși al credinciosului, a îndoielii în veracitatea unei moșteniri păstrate cu scumpătate.

În acest context am ține să adăugăm cu privire la Biserica Ortodoxă faptul că deși iese de sub acuza practicării prozelitismului, nu e scutită de reproșul de-a nu face misiune, și de a se mulțumi doar a crede că prezența sa în lume este suficientă⁸. Tocmai pentru acest reproș ea este îndreptățită să precizeze conceptul despre adevărata misiune a Bisericii. Ea și-a împlinit mereu și cu credincioșie lucrarea misio-

3. Diacon Ion Bria, *Un obstacol în calea ecumenismului — prozelitismul confesional*, în «Biserica Ortodoxă Română», LXXXVIII (1970), nr. 9—10, p. 1053 sq.

4. † Nicolae, Mitropolitul Banatului, *Neajunsurile prozelitismului*, în «Mitropolia Banatului», XIX (1969), nr. 4—6, p. 183—185.

5. Nouvelle-Delhi, 1961, *Conseil oecuménique des Eglises*, Neuchâtel, 1962, p. 146; R. Coste, *op. cit.*, p. 256.

6. I. Bria, *op. cit.*, p. 1062.

7. Cf. R. Coste, *op. cit.*, p. 256.

8. Bernard Lambert, *Le problème oecuménique*, t. I, Paris, 1962, p. 246—249.

nară. Propovăduirea crucii în cursul veacurilor ea nu a însoțit-o de o altă «sabie» în afară de cea a cuvîntului lui Dumnezeu. Trebuie apoi luată în considerare corespondența dintre noțiunea de misiune și cea de mărturie pentru a vedea că Biserica Ortodoxă în afara unei misiuni exercitate efectiv în diferite colțuri ale lumii și în duh creștin, a dat și dă mărturie despre dreapta credință prin păstrarea cu sfințenie a întregului patrimoniu religios moștenit, reflectat în viața cultică, la rîndu-i împletită cu întreaga trăire a membrilor ei.

Ca o consolare la cele arătate se vrea oportunitatea înțelegerii misiunii creștine nu într-un sens negativ, stabilind adică drept obiectiv al acesteia «terenul» altor credințe, ci în sensul ei pozitiv autentic, de mărturie dată prin slujirea înaltelor idealuri creștine și ale marilor aspirații ale lumii contemporane. Biserica Ortodoxă Română împlinește această adevărată misiune prin însăși fidelitatea față de «dialogul slujirii»⁹.

Arhim. TIMOTEI SEVICIU

SCHIMBĂRI DE POZIȚIE ÎN CE PRIVEȘTE ADMINISTRAREA BOTEZULUI

Deși în epoca începuturilor creștinismului botezul l-au primit, cum era firesc, mai ales credincioșii maturi care s-au hotărît să devină membri ai Bisericii, totuși sfînta taină se administra și aparținătorilor mai mici ai faimliilor ce îmbrățișeau noua religie. Sînt prea cunoscute cazurile acelor întregi «case» despre care ne vorbește Noul Testament spre a mai insista asupra lor (Fapte X, 12; XVI, 15; XVI, 31—33, I Corinteni I, 16). Pornind de la premisa necesității botezului, primii creștini l-au extins asupra tuturor, vîrstnici și nevîrstnici. Pe timpul Sf. Apostol Pavel unii au luat chiar obiceiul de a se boteza în locul celor ce muriseră spre a-i face și pe aceștia părtași roadelor sale izbăvitoare (I Corinteni XV, 29). Au fost însă și dintre aceia care atunci încă se întrebau ce folos ar putea aduce pruncilor taina botezului dacă primind-o adesea mureau înainte de a ajunge la vîrsta cînd s-o priceapă (Augustin, *Despre libera voință* III, 23), ori alții care preferau să întîrzie botezarea celor mici fie din pricina îndatoririlor impuse de această sfîntă taină cu neputință de înțeles

9. P. F. Patriarh Justinian, *Apostolat social*, t. IX, București, 1968, p. 300; I. Bria, *op. cit.*, p. 1062.

din partea copiilor, fie pentru că, de fapt, copiii botezați, devenind adulți, se întâmpla să dezică promisiunea exprimată în numele lor de către aceia care îi prezentau la botez. Era deci o problemă de conștiință despre care ne dă mărturie nu numai un Tertulian (*Despre botez*, 18), ci și viața unor vestiți Sfinți Părinți (Grigorie Teologul, Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur, Ambrozie...) care și-au amînat primirea botezului pînă spre maturitate.

Practica Bisericii însă, devenită generală, a rămas constant favorabilă pedobaptismului, fără ca o hotărîre sinodală să-l fi impus. Problema a fost readusă în discuție de Reformă. Deși inițiatorii ei recomandau în continuare botezarea pruncilor, totuși opiniile privind păcatul și mîntuirea prin credință vor deschide calea părăsirii lui treptate. S-a menținut în Bisericile anglicană, luterană, chiar și calvină, nu însă ca normă obligatorie.

Recent s-a iscat din nou o vie discuție în jurul pedobaptismului care, după ce a făcut ocolul unor Biserici evanghelice și reformatate, a poposit mai insistent în chiar Biserica Romano-Catolică. Informații privind Bisericile evanghelice din Republica Federală a Germaniei și din Republica Democrată Germană (cf. rev. «Junge Kirche», Bremen, nr. 4, 5 și 9, aprilie, mai și noiembrie 1969, p. 189—210, 276—279, 675—676), din Biserica reformată a Franței (rev. «Le Christianisme an XX-e siècle», Paris, nr. 46, 26 decembrie 1968, p. 725), ca să ne referim doar la acestea, arată în ce măsură există o preocupare legată de îmbinarea practicii vechi cu necesitatea de a face față tendințelor noi îndreptate spre satisfacerea acelor care opiniază pentru amînarea botezului ori săvîrșirea lui «în etape» (vezi Edmund Schlink, *Die Lehre von der Taufe*, Kassel, 1969 și recenzia lui Ioan Ștruc în rev. «Ortodoxia», an XXI, nr. 4, octombrie—decembrie 1969, p. 594—598; Willi Marxsen, *Darf man kleine Kinder taufen?*, Gütersloh, 1969 și recenzia lui G. Forck în «Theologische Literaturzeitung», Leipzig, nr. 8, august 1970, p. 612—613).

Interesant este că din motive pastorale romano-catolicii înșiși se întreabă cum e mai bine să se procedeze: administrînd botezul imediat după naștere ori amînîndu-l pînă cînd neofitul ajunge să devină conștient de semnificația și responsabilitatea ce decurge din primirea sfintei taine? Concomitent cu discutarea problemei din punct de vedere teoretic, s-a trecut și la fapte: mai mulți preoți dintr-o serie de eparhii romano-catolice au decis să modifice practica veche în sensul că la nașterea pruncilor îi înscriu în evidențele parohiei,

îndeplinesc un ritual sumar în fața părinților care își prezintă odraslele și a nașilor, îi declară intrați în Biserică și apoi încep perioada lungă de instruire a familiilor cu scopul de a-și crește copiii potrivit învățaturii creștine; în fine după ce aceștia devin mai mari și suficient de pregătiți spre a înțelege sensul botezului și îndatoririle impuse de primirea tainei, aceasta li se administrează urmînd ritualul obișnuit. Așadar nu botezarea pruncilor dintr-o dată, ci în etape.

Reacțiile la acest nou fel de a proceda au fost extrem de variate, presa bisericească făcîndu-se ecoul lor într-o măsură care îngreuiază încercarea tuturor doritorilor a le înregistra și cataloga (I.-P. Manigne, *Quand faut-il baptiser?*, în rev. «Information catholiques internationales», Paris, nr. 380 din 15 martie 1971, p. 26—33).

Este însă evident că pedobaptismul ridică astăzi Bisericii occidentale o problemă spinoasă dar inevitabilă, aceea a eficacității actelor rituale, eficacitate ce nu este asigurată în afara descoperirii vii și conștiente a credinței.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

ÎNȚILNIRE A IERARHILOR DIN MITROPOLIILE
ARDEALULUI ȘI BANATULUI

Vineri 10 septembrie s-au întâlnit la Timișoara Înalt Prea Sfințitii Mitropoliți Nicolae Mladin al Ardealului și Nicolae Corneanu al Banatului, Prea Sfințitii Episcopi Teofil Herineanu al Clujului și Vasile Coman al Oradiei. Prea Sfințitul Episcop Teoctist Arăpaș al Aradului, aflat în străinătate spre a împlini o încredințare primită din partea conducerii Bisericii Ortodoxe Române, a fost reprezentat de P. C. Părinte Petru Sălăgeanu, consilier administrativ-bisericesc al eparhiei Aradului. Au mai fost de față P. On. Părinte dr. Ioan Petreună și P. C. Diacon Gruia Ignea, consilier administrativ-bisericesc, respectiv secretar la eparhia Timișoarei și Caransebeșului.

La ședința care s-a desfășurat sub președinția Înalt Prea Sfințitului Nicolae Corneanu în calitate de gazdă, participanții au discutat despre vizita pe care Prea Fericitul Părinte Patriarh Justinian a întreprins-o în diecezele Clujului și Oradiei. Informările Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae Mladin, ale Prea Sfințitelor Episcopi Teofil și Vasile s-au referit la itinerariul Întăistătorului Bisericii, la îndrumările date ierarhilor, preoților și credincioșilor, la întâlnirile avute cu reprezentanții clerici și mireni ai celor două eparhii, cu reprezentanții altor culte religioase, precum și la modul în care ortodocșii români din Ardeal și-au exprimat hotărârea de a păstra unitatea bisericească, de a contribui solidari la prosperarea continuă a patriei noastre, de a-și aduce aportul la cauza progresului și păcii în lume.

Ordinea de zi a mai cuprins trecerea în revistă a modului cum s-au îndeplinit recomandările Prea Fericitului Patriarh Justinian privind anumite probleme ale Bisericii noastre, la preîntâmpinarea oricăror acțiuni prozelitiste și unele chestiuni curente legate de școlile de cântăreți bisericești și seminariile teologice din Cluj și Caransebeș, cursul semina-rial special de la Curtea de Argeș și Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.

Spre a da expresie simțămintelor lor, participanții au decis trimiterea de telegrame omagiale Prea Fericitului Părinte

Patriarh Justinian și d-lui prof. Dumitru Dogaru, președintele Departamentului Cultelor. Cea dintîi glăsuiește: «Întruniți spre a discuta probleme de interes comun, noi, ierarhii mitropoliilor Ardealului și Banatului ne îndreptăm cu recunoștință gîndul spre Întîistătătorul Bisericii pentru neobositele strădanii ce depune în vederea propășirii sfîntului nostru așezămînt și pentru continua integrare a preoților și credincioșilor în efortul general de ridicare a patriei pe noi culmi de bunăstare și progres. În mod special ei au evocat recenta vizită a Prea Fericirii Voastre în eparhiile noastre și binecuvîntatele ei roade. Avînd prezente în conștiință luminoasele povățuiri împărtășite cu acest prilej ca și în atîtea alte rînduri, Vă făgăduim să facem și de acum înainte tot ce ține de noi pentru întărirea unității bisericești a ortodocșilor români, pentru sprijinirea muncii însuflețite a poporului în vederea propășirii patriei noastre pe calea vieții celei noi».

În telegrama adresată D-lui Profesor D. Dogaru, Președintele Departamentului Cultelor, se spune: «Ierarhii din mitropoliile Ardealului și Banatului întruniți la Timișoara astăzi 10 septembrie, pentru a discuta probleme de interes comun și despre întărirea unității Bisericii Ortodoxe Române asigură conducerea de Stat în frunte cu domnul președinte al Consiliului de Stat Nicolae Ceaușescu și pe Domnia Voastră personal de întregul lor devotament și de sprijinul neprecupețit ce sînt hotărîți a-l da și în continuare, împreună cu preoții și credincioșii lor, dezvoltării multilaterale a patriei noastre, cauzei progresului și păcii în lumea întreagă».

După dejunul oferit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae Corneanu, au fost vizitate catedrala mitropolitană din Timișoara, colecția muzeală și atelierul de luminări ale Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului.

BINECUVÎNTAREA BISERICII DIN BECICHERECUL MIC

Cu stăruința P. C. Părinte Petru Olea și sprijinul credincioșilor, biserica din parohia Becicherecul Mic, protopopiatul Timișoara, a fost recent renovată pe dinăuntru și pe dinafară. Pentru a binecuvînta lucrările efectuate și pentru a da ostenitorilor satisfacția meritată, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae s-a deplasat aici duminică 18 iulie însoțit fiind de P. On. Părinte Gheorghe Geția, inspector eparhial, de P. On. Protodiacon Ioan Botău de la catedrala mitropolitană și de dl. dr. Gheorghe Oprea, deputat eparhial.

În fața bisericii a fost întîmpinat de soborul preoților, precum și de credincioșii parohiei. După cuvîntul de întîmpinare rostit în numele conducerii protopopiatului de P. On. Părinte Tiberiu Farca și răspunsul Ierarhului, s-a săvîrșit ritualul prescris constînd din înconjurarea bisericii și binecu-

vîntarea cu apă sfințită și sf. mir. În cadrul sf. liturghii ce a urmat, împodobită cu cîntările executate parte de o formație corală a comitetului parohial, parte de credincioși în comun, a fost hirotonit întru preot și hirotesit întru duhovnic pe seama parohiei Nevrincea, protopopiatul Lugoj, absolventul Cursului seminarial special de la Curtea de Argeș Ioan Mero-niuc, s-a făcut împărțășirea celor pregătiți dinainte prin taina Sf. Spovedanii, iar la momentul potrivit pomenirea foștilor preoți — printre care vestitul scriitor Dimitrie Țichindeal († 1818) — și a enoriașilor decedați. Tălmăcind evanghelia duminicală, Înalt Prea Sfinția Sa a adresat celor de față un cuvînt de învățătură. La sfîrșit P. C. Părinte Petru Olea a prezentat situația parohiei iar Ierarhul a lăudat vrednicia credincioșilor apreciînd, printre altele, bunele relații în care se află cu frații lor ortodocși sîrbi și romano-catolici din localitate, munca pe care o depun împreună ca buni cetățeni pentru ridicarea patriei pe noi trepte de progres și bunăstare. Terminîndu-se dumnezeiasca slujbă, tuturor celor prezenți le-a fost împărțită anafura.

La casa parohială, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a luat masa cu soborul preoților, cu invitați și membri ai consiliului parohial. În timpul dejunului, au rostit cuvîntări preoții Dobromir Stoici ortodox sîrb și Schmidt romano-catolic din Becicherecul Mic, P. C. Părinte Petru Olea și dl. dr. Gheorghe Oprea deputat eparhial. Tutoor le-a răspons Înalt Prea Sfinția Sa.

Înainte de a se îndrepta spre Timișoara, invitat de P. C. Părinte Dobromir Stoici, Înalt Prea Sfinția Sa a vizitat biserica ortodoxă sîrbă din localitate. Aici preotul paroh a săvîrșit un scurt serviciu religios după care cerînd arhieriasca binecuvîntare a exprimat recunoștința sa și a credincioșilor pe care îi păstorește pentru atenția ce li s-a acordat. Binecuvîntîndu-i și mulțumind pentru primire, Ierarhul a evidențiat bunele legături existente între credincioșii ortodocși români și ortodocși sîrbi, dintre naționalitățile conlocuitoare din patria noastră.

Descinderea ierarhului, binecuvîntarea bisericii, sf. liturghie și cele împreunate cu ea, inclusiv hirotonia unui candidat de preoție, au însemnat pentru parohia Becicherecul Mic un important moment duhovnicesc.

HRAMUL PARACLISULUI TIMIȘENI

Prăznuirea hramului paraclisului Timișeni a avut loc duminică 29 august (Tăierea capului Sfîntului Ioan Botezătorul).

Vecernia praznicului, litia și utrenia au fost săvîrșite de un sobor de preoți. În cadrul acestor servicii a predicat Prot. Ioan Blaj despre «Jurămîntul lui Irod».

În zorii zilei praznicului s-a oficiat slujba sfințirii apei, apoi Taina Sfintului Maslu. La orele 9,30 au sosit: Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Banatului și Prea Sfințitul Victorin Ursache, ierarhul credincioșilor ortodocși de origine română din Statele Unite ale Americii și Canada, fiind însoțiți de P. On. Părinte dr. Ioan Petreuța, consilier eparhial. Erau prezenți și deputații eparhiali dr. Gheorghe Oprea și Sorin Moldovan.

Soborul preoților și credincioșii au ieșit întru întâmpinarea Ierarhilor. După sărutarea Sfintei Evanghelii și a Sfintei Cruci, Prot. Ioan Blaj a rostit o scurtă cuvântare prin care a scos în evidență rostul duhovnicesc al așezământului Timișeni, a exprimat bucuria credincioșilor de a avea în mijlocul lor pe Înalții Ierarhi și de a primi din partea acestora arhieresti binecuvântări. A răspuns Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae mulțumind pentru emoționanta primire și exprimând bucuria de a se putea ruga Tatălui Ceresc în această zi de mare praznic, împreună cu Prea Sfințitul Victorin și cu toți credincioșii prezenți.

Înalții Ierarhi au fost conduși la capela așezământului. Sfânta liturghie arhierască s-a săvârșit de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, Prea Sfințitul Episcop Victorin și un sobor de preoți. La timpul potrivit a fost hirotosit ipodiacon absolventul cursului seminarial special de la Curtea de Argeș Nicolae Ciobanu, iar absolventul Școlii de cântăreți bisericești și Seminarului teologic de la Caransebeș Ioan Irimescu a fost hirotont diacon. Răspunsurile liturgice au fost date în comun de toți credincioșii. Cuvîntul de învățătură a fost rostit de Prea Sfințitul Episcop Victorin care, după ce a scos în evidență importanța spirituală deosebită a praznicului, și-a exprimat bucuria pe care o simte, a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae pentru prilejul oferit de a participa la această prăznuire și a transmis urările preoților și credincioșilor ortodocși de origine română din îndepărtata Americă, mulți dintre aceștia originari din părțile Banatului. În cadrul sfintei liturghii s-au cuminecat credincioși pregătiți dinainte prin primirea Tainei Sfintei Mărturisiri. La sfîrșitul serviciului liturgic s-a făcut sfințirea prinoaselor precum și panahida pentru ctitorii așezământului. Înainte de împărțirea anafurei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a mulțumit Prea Sfințitului Episcop Victorin pentru cuvîntul de învățătură și pentru împreuna slujire, rugîndu-l să ducă toate gîndurile bune fraților ortodocși de origine română din America, iar credincioșilor prezenți le-a făcut urări de sănătate și fericire, îndemnîndu-i să perpetueze în viața lor și a familiilor lor atmosfera de înaltă trăire duhovnicească a praznicului. Înalt Prea Sfinția Sa a adresat cuvînt de mulțumire și oaspeților din Republica Federală a Germaniei.

S-a vizitat apoi biserica nouă a aşezămîntului aflată în fază de finisare.

Praznicul s-a încheiat cu o agapă la care au luat parte înalţii Ierarhi, oaspeţii străini, preoţii şi credincioşii care au ostenit pentru buna desfăşurare a programului de sărbătorire.

INTRĂRI ÎN CLER

Urmind chemării ce au simţit atunci cînd s-au hotărît să studieze teologia, proaspeţii absolvenţi ai Cursului seminarial special de la Curtea de Argeş, ai Şcolii de cîntăreţi bisericeşti şi Seminarului teologic de la Caransebeş, ori ai Institutului teologic de la Sibiu au cerut să li se împărtăşească darul Preoţiei. Astfel Consiliul eparhial a decis să numească la parohiile vacante, iar Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae a binevoit să hirotonească pe următorii :

Vasile Munteanu hirotonit preot la catedrala mitropolitană în 15 iulie pentru parohia Sacoşul Mare, protopopiatul Lugoj ;

Petru Gărau hirotonit diacon la catedrala mitropolitană în 15 iulie şi tot acolo preot în 16 iulie pentru parohia Nerău, protopopiatul Timişoara ;

Nicolae Boboia hirotonit diacon la catedrala mitropolitană în 16 iulie şi tot acolo preot în 17 iulie pentru parohia Bichigi, protopopiatul Lugoj ;

Dumitru Sabo hirotonit diacon la catedrala mitropolitană în 17 iulie şi tot acolo preot în 19 iulie pentru parohia Comiat, protopopiatul Timişoara ;

Ioan Meroniuc hirotonit preot la 18 iulie pentru parohia Nevrincea, protopopiatul Lugoj ;

Silviu Vasilie hirotonit preot la catedrala mitropolitană în 22 iulie pentru parohia Sînpetru, protopopiatul Timişoara ;

Vasile Stoian hirotonit preot la catedrala mitropolitană în 23 iulie pentru parohia Mitnicul Mic, protopopiatul Lugoj ;

Nicolae Ciobanu hirotoneşte citeţ şi ipodiacon la 29 august, hirotonit diacon la 5 septembrie şi preot la 8 septembrie pentru parohia Iertof, protopopiatul Oraviţa ;

Ioan Irimescu hirotonit diacon la 29 august şi preot la 5 septembrie pentru parohia Susani, protopopiatul Lugoj ;

Ioan Ursulescu hirotonit diacon la 8 septembrie şi preot la 10 septembrie, pentru parohia Pătaş, protopopiatul Oraviţa ;

Ioan Cădariu hirotonit diacon la 26 septembrie şi preot la 17 octombrie pentru parohia Delineşti, protopopiatul Caransebeş ;

Marin Vlăduţ hirotonit diacon la 17 octombrie şi preot în 20 octombrie la catedrala mitropolitană pentru parohia Băteşti, protopopiatul Lugoj ;

Constantin Cocioba hirotonit diacon în 20 octombrie și preot în 21 octombrie, la catedrala mitropolitană, pentru parohia Hisiaș, protopopiatul Lugoj;

Nou-hirotoniții preoți au făcut obișnuita practică liturgică la catedrala mitropolitană când Înalt Prea Sfințitul Mitropolit le-a împărțit și sfaturile de cuviință. Apoi s-au prezentat înaintea Consiliului eparhial convocat în ședință de lucru, unde la fel li s-a dat îndrumarea de a fi vrednici slujitori ai altarului și în același timp buni cetățeni ai patriei. În fine protopopii le-au făcut instalarea în parohie, act solemn cu care și-au început activitatea pastorală la parohiile unde a fost numit fiecare.

OASPEȚI DIN STRĂINĂTATE LA TIMIȘOARA

În ultimele luni numeroși oaspeți din străinătate au vizitat pe Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și Centrul eparhial. Contactele ce au avut loc cu acest prilej sînt expresia legăturilor pe care Biserica Ortodoxă Română le întreține cu credincioșii ortodocși de origine română de pretutindeni, cu reprezentanții altor Biserici Ortodoxe și în general cu toate confesiunile creștine. Vom aminti astfel în ordine cronologică:

Profesorul Keit Hitchins de la Universitatea din Illinois (S.U.A.) între 8 și 14 august, timp în care a consultat arhiva mitropolitană în vederea publicării unor studii privind trecutul Bisericii noastre și a vizitat o serie de monumente istorice din cuprinsul eparhiei;

Prea Sfințitul Episcop Victorin din S.U.A. între 28 și 30 august. Însoțit de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vizitat colecția muzeală și atelierul de luminări, mănăstirea Săraca, au slujit împreună sf. liturghie la paraclisul Timișeni și vecernia în parohia Pădureni;

Dl. Teodor Miclău și soția sa Cornelia Miclău originari din România (Cleveland-S.U.A.) în 30 august;

Ludwig Damian student în Teologie din Heidelberg (R. F. a Germaniei) și Ingmar af Hällström din Turku (Finlanda), amîndoi cunoscători de limba română, care au participat la Cursurile de vară de la Sinaia, în 31 august;

Un grup de preoți ortodocși români și ortodocși sîrbi din R. S. F. Iugoslavia condus de P. On. Părinte Aurel Uroș, vicar ortodox român, în ziua de 20 septembrie;

Dl. dr. Ioan Cocioba, medic în New York (S.U.A.), originar din România, în 23 septembrie.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și colaboratorii săi le-au dat informații cu privire la activitatea Bisericii Ortodoxe Române, a vieții religioase din eparhia Timișoarei și Caransebeșului. Totodată le-au oferit posibilitatea să cunoas-

că realitățile din țara noastră, realizările obținute în perioada de după 23 august 1944 și le-au vorbit despre activitatea cultelor îndreptată spre sprijinirea năzuințelor de progres și pace ale poporului român. La rîndul lor oaspeții au dat o înaltă apreciere celor văzute și constatate.

CONFERINȚELE PREOȚEȘTI DIN LUNA SEPTEMBRIE

În Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului conferințele preoțești orînduite de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române pentru luna septembrie 1971 s-au desfășurat la sediile protopopiatelor Timișoara, Caransebeș, Reșița, Lugoj, Oravița și Deta în zilele de 16, 20, 21, 22, 23 și 24, conform programului stabilit. Ele au fost prezidate de delegații înalt Prea Sfîntitului Mitropolit Nicolae: P. On. Părinți consilieri administrativi dr. Ioan Petreuța, Ion B. Mureșianu, Constantin Comșulea, P. On. Părinte Gheorghe Geția inspector eparhial și C. Diacon Gruia Ignea secretar eparhial, tema dezbătută fiind «Biserica Ortodoxă Română și problema instaurării unor condiții internaționale de colaborare și securitate».

Precedate de serviciul religios împreună cu predică, conferințele au fost deschise de delegații chiriarhali care au adus binecuvîntarea Întîistătorului Bisericii ortodoxe bănățene asupra lucrărilor, expunînd apoi succint poziția țării noastre în problemele majore ale contemporaneității ce se bucură de deosebită apreciere din partea opiniei publice internaționale, atitudinea Bisericii Ortodoxe Române, aportul pe care l-a adus în acest sens cum și atașamentul față de politica internă și externă a Statului nostru.

Referatele alese de comisiile protopopești instituite în atare scop, au fost susținute de P. C. Părinți: Rusalîn Trica (protopopiatul Caransebeș), Nicolae Sfirca (protopopiatul Deta), Vasile Micșa (protopopiatul Lugoj), Ilie Crivacucea (protopopiatul Oravița), Gheorghe Cornean (protopopiatul Reșița) și Sabin Bololoi (protopopiatul Timișoara). Referenții au stăruit asupra inițiativelor și acțiunilor de pace și colaborare ale României cu toate popoarele, asupra atitudinilor în legătură cu dezarmarea, organizarea unei conferințe generale pentru discutarea ei în vederea găsirii căilor practice și a măsurilor concrete care să-i asigure soluționarea. Au fost reliefate în continuare poziția țării noastre în probleme economice și sociale, afirmarea dreptului inalienabil al fiecărui popor de a-și alege singur calea dezvoltării sociale și politice, relațiile de cooperare economică cu respectarea independenței și suveranității naționale, extinderea relațiilor cu toate țările în vederea promovării și largirii cooperării internaționale, sprijinirea luptei popoarelor împotriva diferitelor forme de asuprire, pentru dezvoltarea lor pe calea indepen-

dentei naționale și progresului. S-a subliniat de asemenea menirea pe care o are O.N.U. în promovarea principiilor dreptului internațional, a suveranității și independenței naționale, a deplinei egalități în drepturi, neamestecul în treburile interne ale statelor, a nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța, principii și poziții magistral expuse de Președintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România, dl. Nicolae Ceaușescu, la sesiunea jubiliară din anul trecut a înaltului for internațional, expresie a voinței țării noastre de a contribui la pacea și securitatea de pe glob.

În același context au fost expuse punctele de vedere privind securitatea Europei, ținerea unei conferințe generale în problemele ce divizează continentul, lichidarea blocurilor și organizațiilor militare, înlocuirea lor cu sisteme de securitate colectivă, eliminarea forței din raporturile dintre state și soluționarea litigiilor pe cale pașnică.

Concretizarea principiilor ce pot garanta pacea, împreună-lucrarea și progresul, inițiativele și pozițiile conducerii Statului nostru slujesc în cel mai înalt grad aspirațiile omnirii. De aceea, au spus vorbitorii, Biserica Ortodoxă Română înțelept condusă de Prea Fericitul Patriarh Justinian, s-a atașat din început și fără rezerve politicii interne și externe promovate de țara noastră aducându-și în acest sens aportul prin participările, pozițiile și manifestările ei. Astfel, limitându-le la ultimii trei ani, s-au bucurat de multă apreciere cele 16 participări ale Bisericii Ortodoxe Române în cadrul Conferinței Bisericilor Europene, Consiliului Ecumenic al Bisericilor, Conferinței creștine pentru Pace și la alte conferințe mondiale religioase ce au avut loc în diferite orașe ale globului, la care înființătorul și delegați ai Bisericii Ortodoxe Române au adus o prețioasă contribuție în problema păcii și în alte probleme importante ale contemporaneității.

Și cu această ocazie, preoții au dovedit că sînt conștienți de necesitatea și utilitatea conferințelor pentru buna cunoaștere a problemelor ce frământă umanitatea zilelor noastre și pentru o cît mai eficientă activitate pe tărîm bisericesc și social. Numeroasele participări la discuții au elucidat și adîncit diferitele aspecte ale temei prezentate de referenți, confirmîndu-se o dată mai mult că activitatea ce o depun este închinată slujirii lui Dumnezeu, poporului și omului credincios de pretutindeni, mărturisindu-și totodată atașamentul față de Conducerea țării și hotărîrea de a-și da alături de credincioșii pe care-i păstoresc, întreaga contribuție pentru continua înflorire a patriei. ✽

P. On. Părinți protopopi Dîmitrie Grama-Caransebeș, Ioan Olariu-Deta, Toma Bujor-Lugoj, Liviu Liuba-Oravița, Victor Cazacu-Reșița și Ioan Blaj-Timișoara, au sintetizat activitatea din protopopiate și contribuțiile aduse de slujitorii

altarului, acestor cauze, cu asigurarea că ele vor fi înmulțite în parohii prin rîvna spre mai mult și mai bine a păstorilor și păstoritilor.

P. On. Părinți președinți, după referirile asupra modului în care a fost tratată tema și asupra desfășurării conferințelor, au adus completări utile. În concluzii au subliniat că politica internă și externă a Statului nostru corespunde intereselor poporului, Biserica Ortodoxă Română alăturîndu-i-se cu convingere ca una ce a fost totdeauna alături de aspirațiile și preocupările de pace și progres ale poporului român. Ea sprijină neprecupețit acțiunile puse în slujba creării unor condiții de colaborare și securitate în Europa și în lumea întreagă, iar prin relațiile sale ecumenice interne și externe, contribuie la înfrățirea popoarelor pe calea păcii, la dezvoltarea legăturilor dintre țări. Credincioasă tradiției sale multiseculare, preoțimea ortodoxă bănățeană va servi cu însuflețire aceste înalte comandamente ale vremii noastre.

În partea a doua a conferințelor s-au purtat discuții folositoare pe marginea predicilor rostite în cadrul serviciului religios, s-au prezentat rapoarte de activitate și s-au dat îndrumări pentru îndeplinirea cu conștiinciozitate a tuturor obligațiilor spre a fi pildă de hărnicie în îndeplinirea îndatoririlor sociale și patriotice.

După terminarea lucrărilor conferințelor, conducerea oficiilor protopopești a oferit preoților o gustare, prilej cu care s-au discutat diferite aspecte din viața parohiilor.

DESCHIDEREA NOULUI AN ȘCOLAR LA ȘCOALA DE CÎNTĂREȚI BISERICEȘTI ȘI SEMINARUL TEOLOGIC DIN CARANSEBEȘ

La 1 octombrie, în prezența Prea Sfințitului Episcop Teoctist al Aradului, a avut loc deschiderea noului an școlar la Școala de cîntăreți bisericești și Seminarul teologic din Caransebeș. După sfînta liturghie oficiată în capela Școlii de un sobor format din P. C. Părinți profesori, împreună cu slujba sfințirii apei, Prea Sfințitul Episcop Teoctist însoțit de P. On. Părinte Ion B. Mureșianu consilier administrativ al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului delegatul Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și de corpul profesoral, a participat la sîrbarea ce s-a desfășurat în sala de festivități a școlii unde a fost întîmpinat de corul elevilor cu frumoasa melodie a imnului arhieresc.

În cadrul programului compus din cîntări și recitări cu caracter religios și patriotic, P. C. Părinte director Ioan Teodorovici a rostit cuvîntul inaugural în care a subliniat rostul Seminarului în viața bisericească, rolul lui educativ, îndatorirea elevilor de a munci cu rîvnă pentru a răspunde chemării și a adus mulțumiri Prea Fericitului Părinte Patriarh

Justinian, Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfințitului Episcop Teoctist al Aradului, Prea Sfințitului Episcop Vasile al Oradiei pentru permanenta grijă arătată școlii ce pregătește viitorii slujitori ai altarului cum și Onoratului Departament al Cultelor pentru sollicitudinea acordată.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist în cuvîntul rostit a mulțumit Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae aflat în străinătate unde reprezenta Biserica Ortodoxă Română la o întîlnire a Bisericilor privind problemele ce fărîmîntă contemporaneitatea, pentru invitația de a lua parte la acest important eveniment. Adresîndu-se profesorilor și elevilor, a dat părințești sfaturi și îndemnul să nu precupețească nici osteneală, nici timp, în efortul de agonisire a celor trebuincioase disciplinei slujiri a Bisericii, poporului și nobilelor aspirații de înfrățire și pace ale omenirii, pildă fiindu-le munca plină de abnegație și uriașele înfăptuiri din patria noastră. Prea Sfinția Sa le-a urat succese deosebite în ostenelele anului școlar care începe, socotindu-le dovezi ale interesului continuu ce li se arată și a încrederii ce li se acordă.

Cu acest prilej au fost trimise telegrame Prea Fericitului Patriarh Justinian, Onoratului Departament al Cultelor și Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae exprimîndu-se sentimentele de respectuoase mulțumiri pentru grija de totdeauna arătată școlii, hotărîrea de a obține tot mai multe succese și atașamentul neclintit față de Conducerea de Stat.

După încheierea festivității, Chiriarhul și corpul profesoral au servit masa împreună cu elevii.

JUBILEUL REȘITEI INDUSTRIALE

La 17 septembrie Reșița a sărbătorit două veacuri de creație industrială, de glorioasă tradiție muncitorească. Festivitățile organizate cu acest prilej au fost onorate de Conducătorii țării în frunte cu Dl. președinte al Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu și Dl. Președinte al Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer. Pentru contribuția deosebită adusă la industrializarea țării și la construirea unei vieți noi, îmbelșugate și prospere s-au acordat înalte ordine Combinatului siderurgic, Uzinei constructoare de mașini și unui mare număr de muncitori, ingineri și cadre de conducere.

Jubileul «cetății de foc» a fost întîmpinat cu mult interes, el oferind posibilitatea unei retrospective revelatoare a urcușului prin secole a acestei vetre industriale, o trecere în revistă a principalelor momente ce jalonează drumul lung și sinuos spre afirmare, perspectivele ce i le oferă vremea noastră.

Prin truda și destoinicia țăranilor din împrejurimile Reșiței, a meșterilor localnici și a celor aduși din diverse alte locuri, au început să fie valorificate bogățiile munților Carașului odată cu înființarea uzinelor metalurgice în anul 1771. Fumul ce se înălța din primul furnal la 3 iulie 1771, vestea victoria omului în lupta pentru subordonarea naturii și transformarea bogățiilor ei spre folosul său și al societății.

A fost însă doar un început ce s-a făcut atunci, căci au urmat numeroase alte succese. Primele încercări de cocsificare a cărbunelui datează aici încă de la începutul secolului al XIX-lea. În 1851 la Reșița se produc primele șine de cale ferată iar în 1872 prima locomotivă. În anul 1868 Reșița se situează între primele uzine din Europa care au trecut la fabricarea oțelului Bessemer, iar după abia un deceniu, în istoria siderurgiei europene se consemnează contribuția specialiștilor reșițeni adusă la perfecționarea căptușirii bazei a cuptoarelor Siemens-Martin.

Efortul, energia și capacitatea creatoare a metalurgiștilor reșițeni s-au materializat în contribuția pe care uzinele lor au adus-o la dezvoltarea economică în Europa Centrală și de sud-est. Prin contribuția activă a Reșiței au fost construite încă la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea importante căi ferate și poduri nu numai în Transilvania, Muntenia și Oltenia, dar și în țări ca Austria, Ungaria, Jugoslavia și Cehoslovacia.

Asemenea celorlalte orașe ale țării, în anii de după eliberare, i s-a deschis și Reșiței noi perspective. Fostele ateliere s-au transformat în mari uzine dotate cu mașini și utilaje de înaltă productivitate, realizate în bună parte de specialiștii locali, s-au ridicat furnale-gigant, un complex de turnătorii de fontă și oțel, fabrici de motoare electrice și motoare Diesel. Reșiței i-au fost încredințate sarcini de deosebită răspundere în opera de industrializare. Muncitorimea reșițeană a cărei viață s-a schimbat din temelii, s-a situat la înălțimea acestor răspunderi punând în slujba înfloririi patriei atît măiestria cîștigată de-a lungul generațiilor, cît și devotamentul ei.

Jubileului Reșiței industriale i s-au alăturat și credincioșii ortodocși români din părțile Carașului, mulți dintre ei muncind în marile uzine ce se dezvoltă continuu, toți împărțându-se din roadele activității pe care o desfășoară.

TRECEREA LA CELE VEȘNICE A UNOR PREOȚI

În ultimele luni au trecut la cele veșnice cîțiva din confrății noștri slujitori ai altarului. Consemnîndu-le numele și evocîndu-le activitatea ne exprimăm nu numai profundul regret pentru pierderea lor, ci și dorința de a le perpetua me-

moră. Astfel, la 6 iulie a decedat *preotul Petru Bogdan* de la parohia Timișoara IV. Născut la 7 aprilie 1912 în comuna Pesac, județul Timiș, studiază liceul C. D. Loga din Timișoara, frecventează cursurile fostei Academii teologice din Arad și apoi își ia licența în teologie. Hirotonit în 1937 funcționează puțin timp în parohia Grăniceri, jud. Arad, apoi 10 ani la parohia Arad-Centru și din 1952 până la moarte în parohia Timișoara IV. În tot decursul activității s-a distins ca un păstor de suflete dăruit integral misiunii sale și ca un harnic mînuitor al condeiului. A publicat numeroase studii, eseuri și predici presărate în revistele bisericești, precum și un volum de predici intitulat «Viața în Hristos». De la el au rămas și cîteva poezii apărute în revistele literare locale, mărturie a unui suflet delicat și sensibil. Pentru neobosita activitate depusă a fost răsplătit cu distincții bisericești și i s-a încredințat pentru o vreme funcțiunea de protopop.

La înmormîntarea care a avut loc în ziua de 8 iulie au ținut să participe numeroși preoți, credincioși și consăteni. I-au adus un ultim omagiu relevîndu-i meritele Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, iar din partea protopopiatului P. On. Părinte Ioan Blaj.

Preotul Lazăr Stoia de la parohia Sînmihaiul Român, protopopiatul Timișoara, a trecut la cele veșnice în 18 iulie avînd vîrsta de 64 ani. S-a născut la 4 iunie 1907 în comuna Dud, jud. Arad. După absolvirea cu succes a liceului și a fostei Academii teologice din Arad este hirotonit preot în 1934 pentru parohia Măderat, jud. Arad. După numai un an trece la parohia Sînmihaiul Român unde a slujit pînă la moarte. Aici și-a împlinit misiunea cu conștiinciozitate purtînd grijă de îndrumarea credincioșilor, împodobind biserica parohiei cu pictură nouă și obținînd alte realizări gospodărești care i-au atras aprecierea superiorilor.

La 20 iulie după ce s-a oficiat sf. liturghie și slujba înmormîntării a fost condus pe ultimul drum de preoți și credincioși. Despre meritele sale a vorbit P. On. Părinte Constantin Comșulea, consilier eparhial, care a exprimat totodată simțămintele de durere ale celor ce l-au cunoscut și îndrăgit.

Preotul pensionar Aurel Brancu din Utvin, protopiatul Timișoara, a încetat din viață la 9 august în vîrstă de 77 ani, nu mult timp după ce s-a retras din activitate (1969). Hirotonia a primit-o în 1918 ca urmare a studiilor isprăvite la fosta Academie teologică din Arad. Din acest an a slujit la parohia Covășint, jud. Arad pînă în 1923 cînd trece la Utvin.

În cei 46 ani de activitate preoțească s-a impus ca un preot model cîștigînd dragostea enoriașilor și stima superiorilor. Serviciul la altar l-a împlinit cu multă pietate, cuvîntul Evangheliei l-a propovăduit cu zel, credincioșii i-a povățuit cu înțelepciune.

La înmormântarea ce s-a săvârșit în 11 august i-au scos în evidență chipul de adevărat preot protopopul Ioan Blaj și parohul locului Silviu Rotariu.

Preotul Petru Olde din Lugoj a trecut la cele veșnice în ziua de 20 august. S-a născut înainte cu 89 de ani. Studiile și le-a făcut la liceul din Lugoj, apoi la fosta Academie teologică din Caransebeș. De asemenea a absolvit Seminarul pedagogic din Cluj. Hirotonit preot, s-a dedicat învățămîntului. Iubitor al trecutului Bisericii Ortodoxe Române și al poporului nostru, a întreprins numeroase studii, rodul cercetărilor sale concretizându-se în articolele publicate de-a lungul unei lungi serii de ani. Autoritatea bisericească i-a apreciat meritele distinguîndu-l în câteva rînduri, ultima dată prin hirotesia într-un iconom stavrofor.

Sf. liturghie și slujba înmormîntării au săvîrșit-o la 21 august preoții Bujor Toma, protopop, dr. Aurel Mihăescu, Virgil Turcan, Isidor Socacju și Nicolae Ciurescu. În numele Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae a vorbit P. On. Părinte Bujor Toma exprimînd părerea de rău pentru moartea venerabilului preot.

Preotul Dimitrie Nicoară de la parohia Margina, protopopiatul Lugoj, a decedat la 7 septembrie în vîrstă de numai 57 ani. În mormîntarea s-a făcut la Timișoara în 8 septembrie de față fiind Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, preoți, cunoscuți și un grup de credincioși din Margina.

Adormitul în Domnul s-a născut la 25 mai 1914. A terminat liceul "C. Brediceanu" din Lugoj și fosta Academie teologică din Caransebeș. Hirotonit în 1937, a slujit ca preot la Bărbănt, Bătești și Margina, remarcîndu-se prin zel, pricepere și atașament exemplar față de misiunea sa. Înzestrat cu multe calități sufletești și-a împlinit datoria conștiincios și cu modestie, ceea ce i-a atras dragostea enoriașilor, nu mai puțin aprecierea superioarelor.

EPISCOPIA ARADULUI

INCUNUNAREA STRĂDANIILOR CREDINCIOȘILOR

DIN FILIA RÎPAȘ

În apropierea orașului Orăștie, pe o vale ce se abate cu 3 km de la șoseaua națională Deva-București, este așezat cătunul Rîpaș în care-și duc viața 26 familii de credincioși ortodocși. Pe coline dinspre o tainic de frumoasă pădure străjuiește biserica de peste 110 ani. Ea este închinată praznicului «Adormirea Maicii Domnului». Reclamînd reparații, credincioșii sub îndrumarea vrednicului preot Virgil Barbu din parohia Spini de care aparține filia Rîpaș, și-au luat sarcina

de a împlini toate cele de trebuință pentru a ducе la bun sfârșit lucrările plănuite, între care și pictarea bisericii.

Cu mare bucurie au invitat credincioșii pe Prea Sfințitul Episcop Teoctist spre a le binecuvînta rodul strădanilor și a așeza sfinte moaște la altarul bisericii care, cu toată vechimea ei, nu fusese încă tirnosită de arhieru. Acest act a fost programat pentru ziua de 21 mai, sărbătoarea «Sfinților împărați Constantin și Elena».

Prea Sfințitul Episcop Teoctist a sosit în filia Ripaș fiind însoțit de P. C. Pr. prof. dr. Milan Șesan de la Institutul teologic universitar din Sibiu și de P. C. Ic. stavr. Cornel Oros preot la catedrala din Arad. La biserică ierarhul a fost salutată de protopopul Devei Ic. Stavr. Teofil Chiffa în numele credincioșilor, al preoților din sobor: Leonida Lazăr pensionar, Tiberiu Ștefanie din Mărtinești, Ioan Rus din Turdas, parohul locului Virgil Barbu, precum și de arhidiacon T. Băbuția și diacon M. Farca din Arad.

Slujindu-se cu solemnitate toate cele rînduite pentru tirnosirea bisericii și apoi sfînta liturghie, cu participarea activă a credincioșilor evlavioși ai filiei și la oaspeților lor la acest praznic ales, la momentul potrivit P. C. Părinte dr. M. Șesan a predicat despre unitatea de credință a credincioșilor ortodocși români manifestată de la începutul formării sale la poporul român creștin.

După încheierea sfîntelor slujbe preotul paroh V. Barbu și-a prezentat raportul în care a făcut istoricul bisericii și al lucrărilor care au prilejuit bucuria slujirii în ea a ierarhului cu atîta dragoste așteptat; apoi a subliniat contribuția Sfintei Episcopii la acoperirea cheltuielilor pentru terminarea lucrărilor și a dat glas recunoștinței tuturor pentru bunăvoința ce le-a fost arătată de Prea Sfinția Sa în această zi.

Prea Sfințitul Episcop Teoctist luînd cuvîntul a vorbit celor prezenți despre urmele prezenței lui Dumnezeu în lume, în legile alcătuirii ei, în frumusețea primăverii, în frumusețea oamenilor, în suflete ca acelea ale credincioșilor care arată atîta dragoste față de Biserică și atîta spirit de colaborare frățească în îndeplinirea unei lucrări comune. Desigur că această colaborare trebuie să se manifeste în toate activitățile de interes obștesc, a spus Prea Sfinția Sa, căci numai lucrînd împreună putem realiza lucruri mari așa cum vedem că se îndeplinesc în patria noastră sub înțeleapta îndrumare a Conducătorilor ei de astăzi.

Prea Sfințitul Episcop a mai vorbit despre vrednicia de astăzi și de demult a credincioșilor din părțile Orăștiei care au cunoscut luptele lui Sofronie de la Cioabă împreună cu Horia precum și despre modul în care și-au exprimat credincioșii români ardeleni credința ridicînd biserici, astăzi monumente istorice, ca cele din Gurasada, Crișcior, Prislop, Strei.

Singeorgiu, Densuș și altele. Urmași ai aceloră sint și cei de azi, a spus Prea Sfinția Sa, care-și exprimă credința lor prin lucrări ca cele pe care le-am sfințit acum și a căror realizare a solicitat jertfe care-i cinstesc pe cei ce le-au făcut.

După ce a mai dăruit pe credincioși și cu alte întăritoare povețe duhovnicești, Prea Sfinția Sa a adresat felicitări atit preotului cît și credincioșilor pentru tot ceea ce au făcut, binecuvîntîndu-i pe toți cu binecuvîntare arhierească.

Credincioșii din filia Ripaș, care n-au mai apucat un praznic atît de înălțător în biserica lor, au rămas adînc impresionati și recunoscători Prea Sfințitului Episcop Teotist al cărui chip îl vor păstra de-a pururi în amintirea lor.

SFINȚIREA BISERICII DIN PAROHIA SPINI

În apropiere de orașul Orăștie este așezată parohia Spini, protopopiatul Deva. Biserica parohială străjuiește de pe coasta de deal apropiată, așezarea de aproape o sută de familii de locuitori. Avînd o vechime de peste un veac, biserica ajunsese într-o stare care reclama reparații la interior și la exterior. Prin ostenele preotului Virgil Barbu, ajutat de organele parohiale și de credincioși, bisericii i s-au făcut o seamă de îmbunătățiri la exterior și înăuntru, pereții fiind împodobiți cu pictură.

În ziua de duminică 23 mai, Prea Sfințitul Episcop Teotist a binevoit a așeza sfinte moaște în altarul acestei biserici și a sfinți, după rînduială, lucrările făcute, liturghisind apoi în mijlocul unui sobor de preoți și diaconi din care a făcut parte P. C. Prot. Stavr. Teofil Chiffa din Deva, Ic. stavr. Cornel Oros de la catedrala din Arad, preoții pensionari Petru Faur din Simeria și Leonida Lazăr din Turdaș, preoții Simion Ștefănie din Beriu cu fiul său Tiberiu Ștefănie din Mărtinești, Mircea Munteanu din Iscroni, prot. Hațeg, fost paroh în Spini și preotul paroh actual Virgil Barbu. Diaconi au fost I. Filimon de la Sf. Arhiepiscopie din Sibiu, arhidiacon T. Băbuția și diacon M. Farca de la catedrala din Arad.

La sfîrșitul sfintei slujbe preotul Virgil Barbu a prezentat Ierarhului un scurt istoric al parohiei și al bisericii care datează din anul 1860, a înfățișat starea de astăzi a parohiei, pe credincioși și lucrările făcute din dăruirile și munca personală a acestora și cu ajutoare primite de la Sfînta Episcopie. În frumoase cuvinte C. Sa a exprimat bucuria și recunoștința credincioșilor pentru bunăvoința Prea Sfințitului Episcop Teotist de a le fi încununat strădaniile prin tîrnosirea bisericii și sfințirea lucrărilor ce i s-au făcut.

Prea Sfinția Sa, în cuvîntul de învățătură pe care l-a rostit, după ce a apreciat importante lucrări făcute cu atîta însuflețire de credincioși în frunte cu tînărul dar vrednicul lor

preot, a arătat că peste tot, poporul nostru și-a dovedit hărnicia, mai ales în vremuri de încercare ca cele din anul trecut când inundațiile au cauzat atâtea pagube, dar prin înțelepciunea Conducătorilor patriei și dragostea de țară a cetățenilor, ogoarele sînt mai frumoase ca oricînd și clădirile s-au refăcut, adăugîndu-li-se nenumărate altele noi. Așa cum în trecut înaintașii noștri au refăcut de atîtea ori satele și orașele lor după năvăliri străine, însuflețiți fiind de eroi, de voievozi, de ierarhi și alte suflete mari dintre care unii ca Sofronie de la Cioara sînt înscrisi în calendarul Bisericii și în acela al inimii tuturor românilor, tot astfel și astăzi poporul nostru, cu aceeași dragoste și hărnicie își clădește de astă dată în deplină libertate, o viață nouă, prosperă, fericită. «Acele condiții de prosperitate au făcut posibil ca dumneavoastră, împreună cu preotul tînăr pe care-l aveți, să fi putut împlini, deși sînteți destul de puțini la număr, lucrări atît de frumoase», a spus Prea Sfinția Sa.

Învățîndu-i în continuarea cuvîntului ce le-a adresat despre păstrarea unității în credința strămoșească, despre unitatea conștiinței naționale și a patriei întregi, Prea Sfințitul Episcop a îndemnat pe credincioși să devină fiecare un apostol al acestei idei de unitate, de colaborare în muncă, de sprijinire a eforturilor întregului popor de a da patriei un chip frumos și de a construi o viață cît mai prosperă, mai fericită pentru toți cetățenii României.

Pentru ostenele C. Sale și ale credincioșilor săi, Prea Sfinția Sa a acordat preotului Virgil Barbu rangul de sachelar.

PICTURA BISERICESCĂ ÎN FRESCĂ, VECHIE DE DOUĂ VEACURI,
RESTAURATĂ ÎN BISERICA DIN HĂLMAGIU

În anul 1967, cu ocazia unor lucrări interioare la biserica din parohia Hălmagiu, protopopiatul Ineu, în scopul de a se acoperi pereții cu pictură, sub stratul de var și tencuială de pe pereți a fost descoperită o pictură mai veche. Fiind sesizată Direcțiunea Monumentelor Istorice și Departamentul Cultelor, au fost luate, cu colaborarea Comitetului Național pentru Artă și Cultură, măsuri pentru scoaterea la iveală de către pictorul specializat Arution Avachian din București, a acestei picturi în frescă veche de două veacuri.

Lucrarea, împreună cu restaurarea vechii picturi, a durat pînă în al doilea trimestru al anului 1971, pictîndu-se în acest timp spațiile rămase libere pe bolta bisericii și în alte locuri, de către pictorul restaurator Ierom. Firmilian Gh. Ciobanu, ajutat de pictorul Gh. Trăsculescu, amîndoi din București.

După datele aflate în arhiva parohială se știe că biserica din parohia Hălmagiu a fost ridicată în anul 1747, fiind pictată în anul 1768 în frescă și în ulei de către pictorii Radu

Dascălu și Gheorghe originari din Oltenia, comuna Guravăii. Pictorul Radu Dascălu, bine cunoscut în vremea sa, a pictat mai multe biserici în Oltenia și Transilvania, învederându-se și prin aceasta legăturile trainice dintre românii de pe cele două versante ale Carpaților.

În anul 1867, pereții au fost din nou pictați de către pictorul I. Demetrovici, după ce bisericii i s-au adus anumite modificări, înălțându-se pereții cu aproape un metru, lărgindu-se ferestrele și ușile și construindu-se un cafas pentru cor, lucrări care au acoperit o parte din pictura originală.

După recente lucrări care au căutat să armonizeze stilul părților noi de pictură cu cele scoase la iveală de sub tencuială, biserica are un aspect încântător. Culorile vii a căror prospețime și strălucire au fost păstrate ca prin minune, fiind dominate de un albastru cu o vibrație aproape muzicală, apoi figurile vii, realiste, mișcările armonice și expresive ca și decorația îmbrăcăminții vădesc marea măiestrie a pictorului Radu Dascălu, pe care pictorii de astăzi Ierom. Firmilian Ciobanu și Gh. Trăsculescu l-au înțeles atît de bine, încadrîndu-și completările aduse în viziunea de la origine.

În ziua de duminică 11 iulie, înconjurat de un sobor de preoți alcătuit din PP. CC. Pr. Petru Petrîlă din Arad, Prot. E. Borza din Ineu, Pr. Ioan Boscó din Virfurile, Protos. Nichita Coroi, V. Giurgiu, M. Berea, I. Cismaș, pensionari, Petru Bejan parohul locului, A. Mitroi pictor bisericesc, V. Cotocea din Lunșoara și diacon Gh. Bej din Arad, Prea Sfințitul Episcop Teoctist, după ce a citit rugăciunea sfințirii apei, a săvîrșit toate cele rînduite pentru sfințirea lucrărilor la biserică. S-a dat apoi citire actului de sfințire și Prea Sfinția Sa a slujit dumnezeiasca liturghie, răspunsurile fiind date de corul parohial și de credincioși.

NOI PĂSTORI DUHOVNICEȘTI RINDUIȚI LA PAROHII

Este cunoscută grija Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian și a membrilor Sfintului Sinod de a asigura pe seama credincioșilor de la parohii păstori pentru a răspunde nevoilor lor duhovnicești. De aceea școlile teologice se bucură de o atenție deosebită spre a putea pregăti cit mai bine pe viitorii preoți ai Bisericii noastre. Există însă în eparhiile din Transilvania unele parohii de munte care nu au putut fi completate cu preoți cu studii teologice superioare sau seminareale. Spre a se putea cuprinde și credincioșii acestor parohii în purtarea de grijă a Bisericii, a fost înființat în anul 1968 un curs seminarial special de trei ani, funcționînd pe lângă mănăstirea «Curtea de Argeș», cu aprobarea forurilor de Stat competente. Acest curs, avînd elevi mai maturi ca vîrstă și bine selecționați, cu dorința de a deveni preoți, a pregătit, după un program

bine chibzuit, o primă generație de absolvenți care în vara anului 1971 au susținut examenul de absolvire.

Eparhia Aradului are un număr de 15 fii duhovnicești absolvenți ai Cursului seminarial special de la Curtea de Argeș. Dintre aceștia șapte au și fost hirotoniți întru preoți, iar ceilalți se pregătesc spre a primi această sfântă taină pe care au dorit-o atât de mult.

Toate hirotoniile întru diaconi și apoi întru preoți au fost săvârșite de către Prea Sfințitul Episcop Teoctist după cum urmează :

1. Ioan Iuga pe seama parohiei Mada, din protopopiatul Deva, în catedrala din Arad.
2. Valentin Vasii pentru parohia Vălișoara, protopopiatul Hațeg, în catedrala episcopală.
3. Zaharia Iacobescu pentru parohia Grid din protopopiatul Hațeg.
4. Gheorghe Dehelean pe seama parohiei Roșia Nouă din protopopiatul Lipova.
5. Iosif Mircu pentru parohia Troaș din protopopiatul Lipova.
6. Ioan Pascu hirotonit diacon la 20 august, iar preot a doua zi în catedrala episcopală.
7. Ioan Pocșora hirotonit în catedrală pe seama parohiei Ciunțești din protopopiatul Ineu.
8. Nicolae Negoii absolvent al Institutului teologic de grad universitar din Sibiu a fost hirotonit diacon la 11 august și preot la 13 august 1971 în catedrală, pe seama parohiei Petrila-Cimpa din protopopiatul Hațeg.
9. Dumitru Popescu care a terminat cursurile Școlii de cin-tăreți bisericești și Seminarului teologic din Caransebeș, a fost hirotonit în catedrală pe seama parohiei Iercoșeni din protopopiatul Ineu.

Cu părintească dragoste Prea Sfințitul Episcop Teoctist a rînduit ca toți aceștia să urmeze un timp de practică la mănăstirea Hodoș-Bodrog unde părintele stareț Arhim. Timotei Iftimie i-a supravegheat și le-a dat îndrumări la sfintele slujbe ori povește duhovnicești, fiind în acest timp foarte des cercețați de Prea Sfințitul Episcop spre a le da alese învățături pentru înalta lor chemare preoțească. Candidații au continuat apoi practica liturgică, administrativă, duhovnicească și pastorală la catedrala din Arad sub îndrumarea preoților de aici și după însușirea îndemînărilor și practicii necesare au fost trimiși la parohiile unde au să-și îndeplinească misiunea de preoți și păstori duhovnicești.

CONFERINȚELE DE ORIENTARE DIN LUNA MAI

În cea de-a doua conferință de orientare din acest an preoțimea Eparhiei Aradului a dezbătut, potrivit celor rînduite de Sfintul Sinod al Bisericii noastre, următoarea temă : «Spri-

jinirea de către Biserica Ortodoxă Română a strădaniilor actuale pentru progres ale poporului român». Conferințele de orientare și-au desfășurat lucrările la sediile protopopești, după următorul program: protopopiatul Arad — 18 mai, protopopiatele Lipova și Deva — 19 mai, protopopiatul Brad — 20 mai, protopopiatul Hațeg — 22 mai și protopopiatul Ineu — 25 mai.

Tema a fost discutată și aprofundată inițial la Centrul eparhial, Prea Sfințitul Părinte Episcop Teoctist dînd delegaților chiriarhali, încredințați cu prezidarea conferințelor, îndrumări privind concluziile ce urmează a fi trase. Prea Sfinția Sa a prezidat conferințele de la protopopiatele Arad, Brad și Hațeg, delegînd pe P. C. Pr. prof. dr. Milan Șesan de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu la Deva și pe P. C. Pr. Gh. Căvășdan, vicar administrativ și P. C. Pr. Petru Sălăgeanu, consilier administrativ, la Ineu, respectiv Lipova. La conferințele de la protopopiatul Brad, Prea Sfințitul Părinte Episcop Teoctist a avut ca invitat pe P. C. Pr. prof. dr. Milan Șesan, iar la protopopiatul Hațeg pe P. C. Pr. dr. Grigorie T. Marcu de la Institutul teologic de grad universitar din Sibiu.

Prezența la conferințe a părinților profesori de la Institutul teologic din Sibiu a constituit un minunat prilej de înălțare a nivelului acestora, preoții auzind de la ostenitorii în ale Teologiei îndemnuri și învățăminte prețioase.

După îndătinatele slujbe ale Te-Deum-ului încheiate cu meditații potrivite cu tema și după constituirea prezidiilor conferințelor, în baza recomandărilor făcute de comitetele de lectură de la protopopiate, următorii preoți au susținut referatele Pr. Teodor Colțeu — Mîndruloc la protopopiatul Arad, Pr. Liviu Savulov — Zăbrani la protopopiatul Lipova, Pr. Romulus Lupulescu — Orăștioara de Sus la protopopiatul Deva, Pr. Longhin Borza — Ormindea la protopopiatul Brad, Pr. Mircea Munteanu — Iscroni la protopopiatul Hațeg și Pr. Ioan Bosco — Vîrfurile la protopopiatul Ineu.

Beneficiind de o bogată bibliografie, referenții principali au oferit conferințelor tratări bune, acestea polarizînd atenția preoților care, într-un număr impresionant (70), au luat cuvîntul la partea rezervată discuțiilor, aducîndu-și fiecare o contribuție la aprofundarea și înțelegerea temei în cauză.

«De-a lungul istoriei lor, toate popoarele s-au străduit pentru progres, a spus Pr. Liviu Pop (Ribîța, protopopiatul Brad); această străduință s-a văzut și la poporul nostru, dar năzuința și realizarea unui progres multilateral a fost posibilă numai după 23 august 1944. Biserica Ortodoxă Română care totdeauna a fost alături de popor, îl sprijinește și azi în aspirațiile sale spre progres, aducîndu-și o contribuție valoroasă la înaintarea spre lumină a societății românești». Pr. Gheorghe Lițiu — Semlac, protopopiatul Arad, a dat în cuvîntul

P. C. Sale exemple de atașament al Bisericii de pe aceste meleaguri pentru cauza progresului și binelui întregii națiuni. «Văzînd doar pe fiii neamului și Bisericii arădene sprijinind poporul după puterile lor, a spus P. C. Sa, și noi cei de azi să ne arătăm vrednici de asemenea tradiții, luînd parte activă la opera uriașă de înfăptuire menită să asigure poporului nostru o viață cît mai bună și fericită». Pr. Victor Corpadea (Lupeni, protopopiatul Hațeg) s-a angajat că și în viitor va sprijini aspirațiile poporului din care a odrăslit și pe care înțelege să-l slujească cu tot sufletul. Asemenea angajamente și-au mai asumat și preoții Ioan Hămăruș (Nădăștia de Sus, protopopiatul Hațeg), Anton Rudeanu (Hunedoara II, protopopiatul Deta), Ioan Stanciu (Blăjeni, protopopiatul Brad), Pr. Dimitrie Duzman (Chișineu Criș, protopopiatul Arad), Pr. Alexandru Sinitean (Pojoga, protopopiatul Deva) și Pr. Tiberiu Dîrlea (Galșa, protopopiatul Lipova).

Adresîndu-se preoților din protopopiatul Deva P. C. Pr. dr. Milan Șesan a arătat ce folos mare dobîndește Biserica noastră sprijinind poporul și Statul român în aspirațiile lor spre progres. «Fiind o Biserică națională, Biserica Ortodoxă Română își însușește pe deplin năzuințele poporului, contribuind la unitatea lui, în trecut și în prezent, prin păstrarea unității ei de credință și cult. Progres înseamnă slujire, adică «slujire lui Dumnezeu și slujire oamenilor», a spus P. C. Sa. «Biserica și clerul ortodox român crescînd și viețuind alături de popor, i-a cunoscut toate bucuriile, necazurile și aspirațiile sale, legîndu-se de el pentru totdeauna» (la protopopiatul Brad).

Subliniind caracterul de bilanț al conferinței, P. C. Pr. dr. Grigorie T. Marcu (la protopopiatul Hațeg) a remarcat sprijinul pe care îl dă Biserica noastră, în contemporaneitate, poporului român pornit pe calea unei vieți noi. «La bilanțul poporului și țării, Biserica se prezintă cu aportul ei din trecut dar mai ales din prezent, cu contribuția ce și-a adus-o pentru buna reușită a unei întregi serii de acțiuni menite să salte societatea românească pe drumul progresului».

În concluziile puse conferinței cu preoții din protopopiatul Hațeg, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a accentuat latura de «slujire» a misiunii preoțești, arătînd că «preotul este chemat să răspundă problemelor tot mai multe ce ni le pune viața, împlinindu-și chemarea cu toată conștiinciozitatea, muncind fără preget pentru consolidarea Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române și pentru ținerea credincioșilor strîns legați de Biserica strămoșească, slujind țării, națiunii întregi. În patria noastră sînt create condiții de așa natură, a spus Prea Sfinția Sa (la protopopiatul Brad), încît numai cine nu voiește să muncească nu realizează ceva bun pentru el și pentru societate. Avem deci o datorie sfîntă ca din amvon să facem un loc de unde să radieze dragostea de Biserică, de oameni, de patrie,

de frumos. Îndeplinirea chemării noastre pe măsura măreției vremurilor ce trăim să ne fie tuturor permanent vie în suflet și inimă, realizând o armonie perfectă între învățătura Bisericii pe care o propovăduim și faptele noastre...». Răsplata străduințelor depuse de Biserică în slujba progresului poporului român o vedem în prețuirea ce ni se acordă de către Ocîrmuitorii destinelor patriei. Tema conferinței ne îndeamnă să fim slujitori ai păcii și progresului și să mergem pe drumul împlinirilor împreună cu poporul și slujind poporul. Îndeplinindu-ne misiunea cu care ne-a încredințat Biserica, vom sluji lui Dumnezeu și neamului, arătînd credincioșilor calea cea dreaptă și adevărată, pentru a fi buni creștini și cetățeni ai patriei dragi» (la protopopiatul Arad).

Indemnurile Prea Sfințitului Episcop Teoctist au găsit un ecou puternic în sufletele preoților care întorși în parohii, în mijlocul credincioșilor, cu dreptarul dobîndit de la Ierarh, își vor putea împlini cu mai mult folos misiunea la care au fost chemați, de a sluji binelui, dreptății și progresului.

În partea a doua a conferințelor s-a făcut o succintă trecere în revistă a ultimelor evenimente mai importante, iar apoi prezentarea și analizarea unor rapoarte de activitate ale preoților.

CONSFĂTUIRI PE TEME PASTORALE

După cum se știe, preoții tineri urmează o perioadă de practică, înainte și după hirotonie, sub îndrumarea preoților cu experiență și sub controlul Prea Sfințitului Episcop Teoctist personal. În acest timp ei se obișnuiesc cu practica liturgică prescrisă spre a sluji uniform, li se dau îndrumări omiletice, de ordin administrativ, duhovnicesc și pastoral. Cu toate acestea activitatea în parohii le pune uneori probleme pentru rezolvarea cărora ei mai au nevoie de sprijin și povățuiri.

Spre a veni în ajutorul unor astfel de preoți tineri sau care au în parohiile lor diverse probleme care cer rezolvări mai deosebite, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a rînduit să se țină cu ei consfătuiri la sediile protopopești sau la Mănăstirea Bodrog. Programele acestor consfătuiri constau din slujbe săvîrșite de preoți anume rînduiți și apoi discutarea slujirii din punct de vedere al corectitudinii și al uniformității pentru întreaga Biserică, dîndu-se lămuririle necesare din partea Ierarhului sau a delegaților săi; tratarea din punct de vedere principial și practic al unor probleme care s-a constatat că mai trebuie a fi lămurite; seminarii cu discutarea unor teme propuse de preoți sau din partea delegaților săi.

Astfel de consfătuiri s-au ținut la protopopiatele Ineu, Deva și Hateg în zilele de 10, 11 și 13 iulie, cu cite douăzeci de preoți și la Mănăstirea Hodoș-Bodrog cu nou-hirotoniți aflați acolo la practica liturgică.

La aceste teme a vorbit preoților Prea Sfințitul Episcop Teoctist, Ic. Stavr. Gh. Căvășdan, vicar eparhial și Ic. Stavr. dr. Petru Dehelean, preoți din Arad, foști profesori de teologie.

Preoții participanți la aceste consfătuiri au declarat că ele au fost foarte folositoare și au propus repetarea lor din timp în timp.

POMENIREA UNOR IERARHI DIN TRECUTUL EPARHIEI

În ziua de 1 septembrie, începutul anului bisericesc și pomenirea Cuviosului Simion Stîlpcul, se prăznuiește hramul Mănăstirii din Arad-Gai închinată acestui cuvios părinte. Mănăstirea avînd un rol însemnat în istoria Eparhiei Aradului, în anul acesta Prea Sfințitul Episcop Teoctist a rînduit săvîrșirea slujbelor premergătoare prăznuirii. În ziua de hram a liturghisit însuși Prea Sfinția Sa înconjurat de soborul alcătuit din preoți: Ic. Stavr. Ioan Popa, consilier eparhial, Ic. Stavr. Ioan Nădăban de la parohia Arad-Centru, Ioan Iuga și Ioan Popescu preoți nou hirotoniți pentru parohii din protopopiatul Deva și Ineu, apoi arhidiacon T. Băbuția și diacon Mircea Farca de la catedrala episcopală.

La sfîrșitul sfintei liturghii s-a oficiat de către Prea Sfințitul Episcop slujba parastasului pentru ierarhii care au păstorit Eparhia Aradului și dintre care șapte își au osemintele păstrate sub lespezile bisericii.

În cuvîntul adresat credincioșilor veniți din Arad-Centru, din Arad-Gai și din alte parohii învecinate să dea cinstire praznicului tradițional al mănăstirii, Prea Sfințitul Episcop Teoctist a făcut o incursiune în istoricul așezămîntului mănăstiresc și în biografia ctitorului ei, episcop Sinesie, care a păstorit în fruntea Eparhiei Aradului acum două veacuri și mai bine. Prea Sfinția Sa a subliniat că episcopul Sinesie a depus mari osteneți spre a-și apăra credincioșii de încercările ce s-au făcut de a-i trece sub ascultarea Romei papale.

Cu o jumătate de veac înainte de păstorirea vlădicească a lui Sinesie, împăratul de la Viena izbutise să smulgă unora dintre preoții greu încercați de asupriri, semnăturile de trecere la papistăsie. Episcopul Sinesie nu s-a împăcat cu această răpire, ci lăsînt scaunul episcopesc la Arad, a luat toiagul chiriarhal (care se păstrează și astăzi în colecția de obiecte bisericești a așezămîntului de la Arad-Gai) și a pornit prin satele amenințate sau contaminate de propaganda Romei papale, pînă la Gurahonț și apoi la Hălmațiu și la Arad. Înțelepciunea lui și focul arzător al dragostei sale pentru Ortodoxie au făcut ca în părțile Zărandului să fie stăvilît pericolul prozelitismului și să se restabilească dreapta credință a strămoșilor. Spre a cinsti biruința de atunci a Ortodoxiei și pe vrednicii credincioși din jurul Hălmațului, numele acestei localități, vreme

îndelungată a fost sediu protopopesesc, s-a adăugat la titulatura Episcopiei Aradului, pe lângă cea a lenopolei lui Sava Brancovici.

Prea Sfinția Sa a arătat apoi credincioșilor că mănăstirea «Sf. Simion Stilpnicul» a fost ridicată prin grija aceluiași episcop Sinesie, după planuri făcute de el însuși, și că se găsește și astăzi în forma originală din anul 1760. Ea adăpostește rămășițele pămîntesti a șapte episcopi, aduse aici de la fosta catedrală de pe malul Mureșului dărîmată de stăpînirea străină în anul 1860. Acest așezămînt, a continuat Prea Sfințitul Episcop, a slujit drept reședință episcopescă timp de două decenii pînă ce arhimandritul Patrachie Popescu a cumpărat, în anul 1880, terenul pe care episcopul Ioan Mețianu a zidit actuala reședință episcopală, iar mai tîrziu episcopii Grigorie Comșa și Andrei Magieru i-au făcut adăugiri importante. În anii aceștia din urmă reședința a fost înzestrată cu un paraclis pictat, s-a zidit o frumoasă sală de festivități, iar în parcul reședinței a fost adusă o străveche biserică de lemn din munții Zărandului.

«Istoria este o carte deschisă, a spus Prea Sfinția Sa, în care credincioșii noștri și noi fiecare ne înscrîm cu fapte de vrednicie împletindu-ne dragostea de țară cu dragostea de Biserică așa cum am moștenit de la strămoșii noștri... Așa cum țara e presărată cu perlele atîtor mănăstiri, comori de artă, avem și aici acest așezămînt de care purtăm grijă și-l punem la îndemîna iubitorilor de trecut istoric românesc și ortodox. Acest trecut de lupte a împletit activități de dincoace de munți pentru libertate și unire națională cu altele de dincolo, prin tipărirea de cărți de slujbă și cazanii păstrătoare a unității limbii și a conștiinței unității naționale. Noi mergem pe drumul arătat de strămoșii noștri apărînd ființa și unitatea noastră, dar și cinstind celelalte naționalități conlocuitoare care-și duc viața în aceeași patrie cu noi, cum sînt cei de aici din Arad-Gai».

Prea Sfințitul Episcop Teoctist și-a încheiat cuvîntul arhieresc îndemnînd pe credincioși să cinstească patrimoniul trecutului bisericesc și național, și să-l sporească mereu prin fapte de vrednicie creștinească și românească.

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Ștefan Bîrsănescu, *Pagini nescrise din istoria culturii românești* (sec. X—XIII), București, Editura Academiei R. S. România, 1971, 363 p.

Ștefan Bîrsănescu este binecunoscut prin numeroasele sale lucrări de istoria pedagogiei și de pedagogie. În noul volum de «Pagini nescrise din istoria culturii românești», autorul prezintă unele probleme din trecut, dintr-o epocă pe care o cunoaștem mai puțin. Miron Costin spunea că «toate lucrurile dacă se încep a spune din începutul său, mai lesne se înțeleg», și avea perfectă dreptate.

Lucrarea de care ne ocupăm are trei părți: 1) Din istoria culturii și a instituțiilor instructiv-educative din epoca străromână și a feudalismului timpuriu (sec. X — 1350); 2) Din istoria culturii și a instituțiilor instructiv-educative din țările române în epoca feudalismului dezvoltat (1350—1488); 3) Teorii sau doctrine despre cultura și instituțiile instructiv-educative din țările române în perioada feudalismului dezvoltat (1488—1561). Reținem câteva date care ni s-au părut mai interesante.

Despre vechea mănăstire a «călugărilor greci» din Cenadul Vechi citim în «Legenda Sancti Gerardi» că: «S-a așezat mănăstirea catolică, a fost o serbare mare, cu ospăt, în orașul Cenad, unde erau monahii greci, care celebrau slujba după obiceiul lor... Pe acești călugări i-a transferat în mănăstirea Oxoulanos». «Călugării greci» pomeniți aici erau ortodocși. Ștefan Bîrsă-

nescu presupune că la Cenad a putut fi și «loc de ucenicie pentru pregătirea viitorilor clerici» (p. 30). Reproduce în latinește și în traducere Bula papală din 1234 adresată episcopului de Mîlcov (p. 35—37). Ștefan Bîrsănescu deduce că la Cenad era o școală, pentru că în document (*Scriptores rerum Hungaricorum*, vol. II, Budapesta, 1935, p. 389—392) se spune: «Însă într-o zi au venit la episcop treizeci de bărbați neofiți cerându-i să-i ia pe fiii lor și să-i dea pe mîna magistrului, pentru ca, după instruirea lor, să-i orînduiască clerici. După ce acești copii au fost primiți, i-a pus sub conducerea magistrului Walther, dîndu-le o casă proprie pentru aceasta și instruindu-i în știința gramaticii și a muzicii. Aceștia, în scurt interval de timp, au progresat în științe într-un mod nu mediocru. După ce au văzut toate acestea nobili și magnatii și-au dat și ei fiii lor sus-numitului Walther, în vederea instruirii lor, pentru a se bucura de rodul științei și al artelor liberale».

Un capitol se intitulează «Episcopatele catolice din Țările Române și școlile lor» (p. 48—51). Papa Bonifaciu al IX-lea a dispus în 1394 ca episcopul de Argeș să fie profesor pentru frații ordinului Sf. Augustin și același papă dispune la 8 iunie 1394 ca episcopul de Siret să facă școală. De fapt erau doar cîteva călugări catolici, ziși «misionari». N-au existat seminarii. Preoții și călugării catolici veneau din străinătate, iar dacă un pămîntean voia să devină preot sau călugăr catolic,

era trimis în străinătate să studieze. Abia în secolul al XIX-lea papa Leon XIII a îndemnat episcopii să înființeze peste tot seminarii și să formeze «cler indigen». Astfel, la sfârșitul secolului al XIX-lea s-au creat seminarii catolice la Iași și la București. Din scrisoarea Patriarhiei Constantinopolului din 1359 către Nicolae Basarab, pentru transferarea la Curtea de Argeș a lui Iachint din Vicina, ca mitropolit, profesorul Ștefan Bărsănescu deduce că ar fi existat un fel de seminar teologic. În scrisoare se spune că mitropolitul are dreptul de a întări pe citeti și a-i face ipodiaconi, diaconi, eventual preoți. În 1369 domnul Țării Românești, Vladislau, scrie lui Hariton, starețul mănăstirii Cutlumuș de la Muntele Atos, să acorde un regim mai blând de viață pentru tinerii români veniți la această mănăstire pentru învățătură.

Admirăm dorința profesorului Ștefan Bărsănescu de a vedea seminarii, școli în toate formele empirice pentru a învăța carte. Prima formă de învățămînt la români ar fi pregătirea de anaghoști (citeti). Autorul citează mereu documentul despre mănăstirea «grecească» (= ortodoxă) de la Cenad, care trebuie să fi avut cărți de slujbă. În 1413 e pomenit un «nastavnic» la mănăstirea Cozia (*Documente privind istoria României, Țara Românească*, vol. I, p. 66). Nastavnicul era un fel de învățător, de magistr. În mănăstiri se întîlnesc persoane care au titlul de «gramatic» (din latinescul *gramaticus*). Gramaticul era în primul rînd profesor de școală și numai în al doilea rînd «notarius». Macarie scrie despre mitropolitul Teoctist că pe cînd era stareț la mănăstirea Neamțu a fost și «nastavnic», adică învățător. La bi-

serica domnească de la Curtea de Argeș este pictat Sfîntul Nicolae copil, primind un abecedar. În 1425 este menționat un «magister Nikolaus de la Moldavia» (*Acta scriptorum rerum Hungaricarum* I, p. 326). Pe la 1400 protopopul Iuga de la Suceava era un cănturar, apreciat de Alexandru cel Bun (M. Costăchescu, *Documentele moldovenești dinainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 316). Discută dacă a existat Academia domnească din timpul lui Alexandru cel Bun, admisă de Asachi, Hasdeu, episcopul Melchisedec, Sextil Pușcariu, dar negată de N. Iorga.

Din faptul că la 1527—1528 au fost pictați pe peretii mănăstirii Voroneț filozofii greci, profesorul Ștefan Bărsănescu deduce că «contactul spiritual al românilor cu filozofii greci a fost indiscutabil» (p. 167). Face cîteva considerații despre «Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie».

Încă înainte de 1200 este atestată existența operelor Sfîntului Grigore de Nazianz într-o bibliotecă din Transilvania. Autorul se ocupă de «Cuvîntările contra împăratului Iulian», în care distinge: 1) teoria despre valoarea culturii profane, 2) teoria despre natură și studierea ei, 3) teoria despre relația profesor—elev, 4) teoria despre muncă. Manuscrisul nr. III, 88 de la Biblioteca Universității din Iași se intitulează «Expunere despre știința artei muzicale bisericești». Este considerată de profesorul Bărsănescu o lucrare de metodică. Dedică cîteva pagini școlii de la mănăstirea Putna. La finele secolului al XV-lea a activat la mănăstirea Putna «românul Eustație» (N. Smochină, *O pravilă românească din veacul al XVI-lea înlocuită de rîtorul și scholasticul*

Lucaci în 1581, în «Biserica Ortodoxă Română», 1965, p. 1043). Eustație a condus corul la înmormîntarea lui Ștefan cel Mare. Antonie Protopsaltul a scris la mănăstirea Putna în 1546—1547 un «voluminos op de cîntări bisericești în limba greacă» (p. 237). Un alt profesor de la mănăstirea Putna a fost Lucaci, care a activat pe la 1580. În secolul al XV-lea la mănăstirea Putna s-a calculat Pașcalia pînă la 1940. La Putna s-au scris în secolul al XV-lea cărți, ca de exemplu: *Mineiul pe luna octombrie* de diaconul Trif în 1467; 2) *Cuvîntările Sfîntului Ioan Gură de Aur* copiate la 1470 de călugărul Chiriac etc. La școlile din Moldova veneau și studenți străini. Alexandru Lăpușeanu invită pe lipoveni să trimită diaconi în Moldova pentru învățarea cîntecului grecesc și sirbesc.

Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, Editura științifică, 1971, 263 p.

În colecția «Pagini din istoria patriei» a apărut monografia despre voievodul Țării Românești Neagoe Basarab. Introducerea trece în revistă lucrările cele mai importante despre Neagoe Basarab. A. Sacerdoteanu crede că Neagoe a fost grămătic și îl identifică cu Neag grămătic amintit în 1480 (*Contribuții la studiul diplomației slavo-române. Statul domnesc și sigiliile din timpul lui Neagoe Basarab (1512—1521)*, în «Romanoslavica» X, 1965, p. 411). Se presupune că ar fi fiul unuia din cîtoroi de la Bistrița. De la 1487 pînă la 1495 apare în documente un Neagoe postelnic sau stratonic. Între 1495—1501 nu apare

în sfatul domnesc. E posibil să fi fost plecat din țară. Un izvor important pentru cunoașterea biografiei lui Neagoe este «Viața patriarhului Nifon» de Gavril Protul. Pare că a ajuns domn la 23—25 ianuarie 1512.

Autorul se ocupă de politica externă a lui Neagoe. A făcut foarte multe daruri Orientului ortodox, așa cum au făcut și alți domni din trecut (N. Iorga, *Muntele Athos în legătură cu țările noastre*, București, Academia Română, 1914, 72 p.; Idem, *Fundațiuni religioase ale domnilor români în Orient*, București, Academia Română, 1914, 8 p.).

Autorul dedică un capitol învățăturilor lui Neagoe. În 1908 Stoian Romansky a publicat lucrarea «Mahnreden des Walachischen Woiwoden Neagoe Basarab an seinen Theodosius», în care susține că *Învățăturile către fiul Teodosie* sînt scrise de Neagoe. Demostene Russo a susținut că *Învățăturile* nu aparțin lui Neagoe ci unui Pseudo-Neagoe. De o jumătate de veac paternitatea *Învățăturilor* a devenit «problema homerică» a literaturii. M. Kogălniceanu presupune că *Învățăturile* lui Neagoe către fiul său Teodosie ar putea fi «din vremea bunului voievod» (Arhiva românească, t. I, p. 92). Bogdan Petriceicu Hașdeu scrie despre această operă din secolul al XVI-lea că «este una din cele mai importante prin frumusețea stilului, puterea logice și detaluri sociale» (Arhiva istorică a României, vol. I, partea a II-a p. 122). Alexandru Philippide le considera scrise prin 1654 (*Introducere în istoria limbii și a literaturii române*, Iași, 1908, p. 83). Theodor Codrescu susținea că *Învățăturile* n-au fost scrise de Neagoe (*Uricariul*, t. XXIV, 1895, p. 212—

214). Au susținut că învățăturile sînt opera lui Neagoe erudiți ca A. Laurian, V. A. Urechea, Aron Densușianu, I. G. Sbiera, Ovid Densușianu, Dimitrie Onciul, Ioan Bogdan, A. D. Xenopol, N. Iorga spre sfîrșitul vieții se îndoia că Neagoe «a ținut condeiul în mînă de la început, pînă la sfîrșit» (*Un om, o metodă și o școală*, București, 1940, p. 13—14). În ultimele decenii au scris despre această problemă Nicolae Cartoian, Vasile Grecu, P. P. Poniștescu. Dintre istoricii ruși au studiat-o: P. Lavrov, Polihron Sirbu, A. Iațimirski. Discuția a fost reluată în anii noștri de P. Șt. Năsturel în: *Învățăturile lui Neagoe Basarab, în lumina pisaniiilor de pe biserica mănăstirii Argeș*, în «Mitropolia Olteniei», XII, 1960, p. 12—23, de G. Mihăilă în: *Două fragmente inedite din textul slavon al învățăturilor lui Neagoe Basarab către iul său Teodosie*, în «Romanoslavica», XIV, 1967, p. 360—361, de A. Balotă: *Autenticitatea învățăturilor lui Neagoe Basarab*, în «Studii», XXII, 1969, p. 271—280, de I. C. Chițimia: *Considerațiuni pe marginea învățăturilor lui Neagoe Basarab*, în «Romanoslavica», VIII, 1963, p. 319, de D. P. Bogdan în «Revista de istorie și teorie literară», VXII, nr. 3, 1968, de Dan Zamfirescu: *Învățăturile lui Neagoe Basarab. Problema autenticității*, în: «Romanoslavica», VIII, 1963, p. 341—401, precum și în volumul *Studii și articole de literatură română veche*, București, 1967. Manole Neagoe pledează pentru teza mai veche, că învățăturile ar fi opera lui Neagoe.

Neagoe Basarab a fost ctitorul multor așezăminte bisericești. A ctitorit la Atos o mănăstire în cinstea patriarhului Nifon, cu hra-

mul Sfîntul Nifon. «Iar mănăstirea Hariton, care de obște se cheamă Cotlumuș... o au săvîrșit și cu toate frumusețile și podoabele o au împodobit...». «Și i-au pus nume Lavra cea mare a Țării Românești». A «înnoit» lavra cea mare a Sfîntului Atanasie. A «adus apă» la lavra Iverului, la Pantocrator a făcut ziduri și a trimis daruri. A făcut donații pentru mănăstirile Pantocrator, Hilandar, Vatoped, Sfîntul Pavel. După ce cronicarul înșiră darurile făcute mănăstirilor atonite, mai spune că «fu ctitor a toată Sfetăgora» (*Istoria Țării Românești 1290—1690, Letopisețul cantacuzinesc*, Ed. C. Greceanu și Dan Simonescu p. 30—31). A mai făcut daruri pentru biserica Patriarhiei din Constantinopol, pentru Muntele Sinai pentru Sion «care iaste muma Bisericii». A mai făcut donații pentru mănăstirea Oreiscului, pentru Meteor în Grecia, pentru mănăstirea Treșcavița din Pethlagonia, Cușnița din Macedonia, pentru Cuceina și încheie cronicarul cu afirmația că «în toate laturi de la răsărit pînă la apus și de la miazăzi pînă la miazănoapte» (*Idem*, p. 33). Se păstrează 50 de documente de la Neagoe Basarab referitoare la biserici.

Cea mai importantă ctitorie a lui Neagoe Basarab este însă Curtea de Argeș. Se păstrează trei documente prin care Neagoe Basarab donează mănăstirii Curtea de Argeș un metoh, loc cu mori lingă Pitești și vama de la Ocna Mică. Neagoe Basarab a terminat și a înzestrat cu sate mănăstirea Dealu de lingă Tirgoviște. Acest voievod a mai ctitorit mănăstirile Cotmeana și Vișina, a întărit o danie pentru mănăstirea Dobrușa. În 1517, după tirnosirea mănăstirii Curtea de Argeș, voievodul întărește printr-un lung privi-

legiu posesiunile mănăstirii Govora. A mai dat bani ca să fie aco-perită cu plumb mănăstirea Tismana, a adus de la Constantinopol icoana Sfântului Gheorghe, pe care a donat-o mănăstirii Nucet și a dăruit multe odăjdii mănăstirii Cozia. Lucrarea de care ne ocupăm are o bibliografie bogată (p. 237—246) și indice (p. 247—263).

Prof. Iosif E. Naghiu

Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie. Text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu. Cu o nouă traducere a originalului slavon de Gh. Mihăilă, studiu introductiv și note de Dan Zamfirescu și Gh. Mihăilă, București, Editura Minerva, 1970, 426 p.

Prima ediție științifică a *Învățăturilor...*, adică ediția celei dintii opere originale a gândirii românești medievale, a apărut, în sfârșit, punând capăt atitor discuții controversate asupra autenticității ei și deschizând — în același timp — perspective de noi cercetări și comentarii valoroase. Apărută în preajma împlinirii a patru sute cincizeci de ani (15 septembrie 1971) de la moartea marelui voievod, cel mai mare poet din vechea noastră literatură — perioada slavonă —, cu profil occidental, opera lui Neagoe Basarab, «fundamentală pentru spiritualitatea noastră, rugăciunile lui Neagoe Basarab reprezentând cea mai pură lirică imnică pînă la Eminescu» (P. Anghel), este denumită de profesorul D. Russo o operă homerică, de-o deosebită realizare în arta scri-sului, iar învățatul B. P. Hașdeu în «Arhiva istorică a României» (1805) consideră *Învățăturile...* ca un «falic monument de literatură politi-

că, filozofie și elocință la străbunii noștri», iar într-alt fragment continuă: «Aceasta este una din cele mai importante prin frumusețea stilului, puterea logice și detalieri sociale» (cf. Manole Neagoe, *Neagoe Basarab*, București, 1971, p. 109).

Această operă scrisă de voievodul Țării Românești (1512—1521), către sfârșitul domniei sale, «după 15 iunie 1520, data aproape sigură a morții fiului său Petru» (p. 96), are un conținut politic și moral-educativ de-o profunzime și savoare unice în literatura noastră din acele vremuri, considerată de savantul Ovid Densusianu drept «cea dintii carte filozofică în literatura noastră» (*Istoria literaturii române*, 1898).

Avînd o cultură vastă, acest principe, artist și filozof, cu gust deosebit pentru frumos și măreție, era cunoscător adînc al Sfintei Scripturi, după cum afirmă marele istoric N. Iorga, chiar și a unor compilații religioase a sfântului document, a istoriei lumii păgîne și creștine, istoriei romanilor, a bizantinilor și a slavilor. «Pe lîngă extrase din cărțile mai cunoscute ale literaturii sfinte, scrie Iorga, sau de cuprins bisericesc, Scriptura, Dioptra, pe lîngă tratatele de știință naivă, ca Fiziologul, pe lîngă o prescurtare a poveștii moralizatoare despre Varlaam și Ioasaf, pe lîngă tînguirile pentru pierderea mamei sale și a tînărului voievod Petru, Neagoe ne dă și o sumă de știri asupra vieții contemporane» (cf. Eugen Barbu, *Învățăturile...* în «Săptămîna» din 29 ianuarie 1971).

Învățăturile lui Neagoe Basarab au fost scrise în limba slavonă probabil de Udriște Năsturel și în limba greacă. Versiunea românească s-a păstrat integral și a fost tipărită, după un manuscris din biblio-

teca lui Ștefan Cantacuzino în 1843 de către părintele Ioan Eclesiarhul, care și-a îngăduit unele „intervenții de ordin lingvistic și stilistic”.

O ediție parțială dar corectă a publicat în 1865 B. P. Hașdeu, fiecare capitol având un scurt comentariu. Ediția Iosif Naniescu-C. Erbitariu. Ediția Iosif Naniescu-C. Erbitariu (1888) a fost tipărită cu litere ceane (1888) a fost tipărită cu litere cirilice și transcriere latină. Folosind ediția din 1843, Theodor Codrescu publică în *Utriciu* (1895) cu litere latine, numai partea a III-a din *Învățături*. În 1910 apare cu litere latine ediția lui N. Iorga, fiind cea mai răspândită și singura ediție integrală, dar intrucă manuscrisul original a dispărut în 1879, s-a folosit de versiunea lui Ion Eclesiarhul, însă cu ortografia de la începutul secolului nostru. Ediția din 1843 i-au fost adăugate *Pisenile mănăstirii Argeș*, cele două *Învățături către Varlaam și Ioasă* și textul *Către Varlaam și Ioasă* și textul *Fă, Iule...* după ediția Iosif Naniescu. În 1938 D. Ciureș reproduce în colecția „Albina” jumătatea capitolele I, V, VI și VIII în ediția D. Zamfirescu (1969), alcătuită antologic, în colaborare cu H. Mihăilă, apar, în vol. I din „Literatura română veche” și apoi în colecția „Lynă veche” și apoi în colecția „Lynă veche”, cu o scurtă noă introducere, transcrise integral, de pe manuscrisul lui Ștefan Cantacuzino, numărate III și VIII, iar din VII s-a păstrat numai partea originală. Versiunea slavonă, păstrând doar fragmente originale din *Învățăturilor...*, mentlar originalul Națională din Sfânta, a fost publică la Petersburg de savantul rus P. A. Lavrov în 1904 și apoi în volumul *Cronici slavonă* (1964) de prof. P. P. Panaiescu. Versiunea grecească datind din veacul al XVII-lea (aflătoare la biblioteca mănăstirii Dionisiu din Atos) a fost tipărită într-o ediție

bună în 1942 de Vasile Grecu sub auspiciile Academiei Române și conține jumătate din *Învățături...* (vezi ediția 1970, D. Zamfirescu, p. 114—117).

La baza ediției de care ne ocupăm se află manuscrisul lui Ștefan Cantacuzino, editat în 1843 de Ion Eclesiarhul, având „în acest manuscris limba română dinainte de 1716, frumoasa limbă a epocii brîncovenești”, făcîndu-se „completarea cuvintelor și frazelor sărite de copist, precum și corectările... în urma colacionării integrale a manuscrisului de bază cu (celelalte) manuscrise... iar variantele rezultate au fost judecate... prin compararea versiunii românești cu originalul slavon, cu versiunea grecească și cu izvoarele” (D. Zamfirescu, p. 118). Transcrierea este cea fonetică interpretativă (p. 119).

Motivele care l-au îndemnat pe Neagoe Basarab să scrie *Învățăturile către fiul său Teodosie și către alți viitori domni*, G. Mihăilă le explică astfel: 1. Simțindu-și sfîrșitul aproape, înainte de-a ajunge la maturitate fiul său Teodosie, singur rămas în viață (după moartea fraților mai mici Ioan și Petru), Neagoe a considerat necesar să lase în scris, ceea ce nu-l putea învăța cu grai pe copilul de 6—8 ani, temîndu-se de soarta acestuia: „Pentru că, de vei rămînea sărac de mine, pentru păcatele mele măcar, cit de mititel, să nu te întristezi...”. 2. Neagoe a prevăzut că minorul Teodosie nu va putea domni (după cum s-a și întîmplat): „Iară alții nici domnie n-au ajuns în urma părinților lor, de aceea au rămas săraci de dinșii. Ci încă au fost goști și pribegi în țări depărtate și streine...”. 3. „Accentele mistice din *Învățături* și predilecția pentru

scrierile religioase, se explică, în ultimii ani ai vieții lui, prin durerea pricinuită de pierderea consecutivă a trei copii mici, în care evlaviosul domn vedea o «pedeapsă» pentru «păcatele» sale, moartea tinărului domn Vlăduț, care, chiar dacă nu s-a datorat lui direct, i-a adus totuși tronul cu sprijinul craioveștilor». Aceste motive constituie tot atâtea temeuri care «pledează pentru autenticitatea *Învățăturilor*» (p. 96—97). Trecând acum la scopul acestei cărți, Dan Zamfirescu definește: «*Învățăturile* ne apar în același timp ca o operă de instrucție și de educație religioasă și morală, breviar de ascetică și mistică răsăriteană, o antologie de texte pedagogice... un tratat de teorie politică a monarhiei bizantine de drept divin, un manual original de teorie și tehnică a guvernării autoritare moderne, o sinteză a experienței și gândirii diplomatice românești, o carte de tactică și strategie militară și una din cele mai autentice și mai valoroase creații literare din cultura română» (p. 28).

Făcând parte din neamul marilor boieri craiovești, ctitori ai mănăstirii Bistrița, mare focar de cultură, în această atmosferă cărturărească «a crescut și și-a format cultura Neagoe Basarab, cel mai învățat domn român pînă la Dimitrie Cantemir».

Iscusitul și instruitul voievod, sprijinitor al atîtor mănăstiri din țară și străinătate și ctitor al capodoperei arhitectonice și artistice care este mănăstirea Curtea de Argeș, construită de legendarul meșter Manole — «nu numai cîtea carte slavonească și vorbea în sîrbă sau în slavona sîrbă cu doamna sa Despina, cu patriarhul Nifon, al cărui fiu sufletește se considera, cu

Maxim I Brancovici, cu Macarie tipograful, cu Gavrila Protul și alți călugări de la Atos, ci scria în aceeași limbă». Faptul acesta, ca și scrisorii și documente scrise cu mîna sa, argumentează asupra autenticității originii lui *Învățăturilor*... (în versiunea slavonă) ca fiind opera lui Neagoe Basarab.

Lucrarea este alcătuită din două părți, la baza cărora se distinge temeinic ideea că puterea domnitorului nu emană de la boieri, ci este de origine divină, el fiind «unsul» lui Dumnezeu. De aceea trebuie să fie evlavios, cu frica de Dumnezeu și să conducă cu blîndețe și dreptate.

Prima parte: «*Inceputul învățăturilor bunului credincios Ioan Neagoe, voievodul Țării Ungrovlahiei, carele au învățat pre fiul său Theodosie voiaș, începe așa:*

«Iubitu meu fiu, măi înainte de toate să cade să cinstești și să lauzi neîncetat pre Dumnezeu cel mare și bun și milostiv și ziditorul nostru cel înțelept și zioa și noaptea și în tot ceasul și în tot locul. Și să foarte cuvîne să-l slăvești și să-l mărești neîncetat cu glas necurmat și cu cîntări nepărăsîte, ca pre ceea ce ne-au făcut și ne-au scos din-tunerec la lumină și den neîntî în ființă. O, cită iaste de multă milata, Doamne, și gîndul și cugetul tău, care ai spre noi oamenii!... Dumnezeu pentru mila sa cea multă, făcînd între noi oamenii și să arătă noao. Dumnezeu fu în ceriu și om pre pămîntu și într-amîndoaă desăvirșit. Și pre om și-l făcu fiu iubit și moștean împărății sale».

Dumnezeu a creat omul și prin umanizarea Fiului l-a izbăvit de păcatul strămoșesc, urcînd «firea noastră cea omenească mai deasupra».

pra decât puterile cele cerești... Iar alte făpturi câte sîntu supt ceriul și lucrurile ale lui Dumnezeu, toate sîntu tocmite și rînduite în treaba și în slujba neamului omenesc: soarele, luna, stelile, vîzduhul, vîntul, ploile, pămîntul și marea și toate cîte-s într-însa, iar pîre om făcu-l vietuitor și împărat și biruitor împărății sale cei cerești, cum i-aste scris și zice: Fiiți sfinți, cum sîntu și eu sfînt, fiți dumnezei, cum sîntu și eu Dumnezeu!» (p. 127).

Neagoe sfătuiește pe fiul său și pe urmașii săi să fie milostivi «tuturor oamenilor și tuturor gloatelor care ți le va da Dumnezeu pre mină ta, pentru care însuși Domnul Dumnezeu nostru și mîntuitorul Iisus Hristos s-au vîrsat sîntul sînge al său» (p. 127).

Toți — domni, bogați săraci — «greșim lui Dumnezeu și sîntem vinovați și voim să stăm toți dempreună la înfricoșata judecată a lui Hristos» (p. 128). Domnul se cade să aibă «judecată dreaptă și nefățărnice, precum și alte bunătăți toate...», pentru că cu toți «sîntem datori, noi cești puternici, să ajutăm celor slabi și să-i îndreptăm și să nu facem atîta în voia noastră, cît în voia vecinului și săracului și neputernicului» (p. 135).

Fundamentîndu-și teza cu numeroase și adecvate citate, dă fiului său sfaturi despre castitate: «De te vei nevoi să-ți păzești trupul așa, pînă vei ajunge la vîrstă, cum se cade cu curăție, cu înțelepciune și cu altă bunătățire te vei arăta înaintea lui Dumnezeu, tu te vei face și cu trupul și cu sufletul biserică Duhului Sfînt, cum iaste scris: Voi sintetiza biserica lui Dumnezeu celui viu» (p. 137).

Toate aceste îndrumări Neagoe mărturisește că nu le grăiește de la

sine, «ci toate le-am aflat în sfințele scripturi, și ți le grăiesc ca să-ți fie de certare și de învățătură în toată trezvia și chibzuială și bucuria ce va să fie... Drept aceea, ia aminte cu înțelegere și cu socoteală și vezi că de vei călca legea și poruncile lui Dumnezeu nu le vei umplea, deaci măcar de-ai birui toată lumea și de ți s-ar pleca toți împărații lumii aceștia ție, și de s-ar scula cu toată puterea lor să-ți fie ție într-ajutor, nici de un folos nu ți-ar fi, nici ți (va) putea ajuta cineva». Dar dacă se va strădui să umble în voia lui Dumnezeu, de s-ar scula toată lumea cu puterea ei asupra lui nimic nu-ți va strica, nici ți va face nici un rău, ci mai multu își vor face lor rău stricăciune» (p. 139).

După această introducere de principii Neagoe continuă «pre amănuntul» cu exemplificări din Vechiul Testament, demonstrînd teza expusă de el în partea introductivă.

Se povestește cum «muriră feciorii lui Ilia preotul de sabie în război, și chîvotul legii vechi fu luat de păgîni», pedeapsă primită pentru neascultare. Saul a fost făcut rege de Dumnezeu, dar s-a făcut nevrednic de această încredere și a fost ucis. Regele David, păcătînd cu femeia lui Urie, Dumnezeu l-a trimis pe Nathan, care l-a certat pentru fărădelegea sa, iar regele, recunoscîndu-și păcatul a fost iertat.

Domnia lui Solomon este înfățișată în toată strălucirea ei, judecățile sale drepte fiind date ca exemplu cu caracter pedagogic, dar abaterăa lui spre sfîrșitul vieții, aduce după moartea sa dezmembrarea regelului.

Rovoam, la cererea poporului de a-i ușura birurile, nu ascultă de

sfaturile bătrînilor ci el urmează îndemnul tinerilor, iar israelitenii se risipiră și ziseră: «Nu este noao a lăcui în neamul lui Iesei» (p. 157).

Silnicia regelui Ahav, la sfaturile soției sale Iezavela, asupra lui Navuthei, căruia îi răpește via moștenită de la părinți, este pedepsită cu moartea în lupta cu filistenii și «să umplu cuvîntul lui Dumnezeu, care grăise cu gura lui Ilia prorocul, iar regele lue săgetă pe Iua-ram, feciorul lui Ahav și zise să fie pentru moartea lui Navuthei» de asemenea lue «pătrunse pe Iezavela împărăteasa cu două giudele și o scoaseră din cetate și mîncară trupul ei cîinii...» (p. 162—163).

Figura regelui Iezechia apare ca pildă de smerenie și dreptate, domnia sa fiind dată ca exemplu. Senaherim regele Asiriei atacă Ierusalimul dar la rugăciunea lui Iezechia «Ingerul lui Dumnezeu omorî numai într-o noapte 185.000 de oameni den tabăra [A]sirianilor» (p. 169). Îi prelungește viața cu 15 ani, dar sfîrșitul său este tragic: soții regelui păgîn Marodah din Babilon, venind la Iezechia, acesta s-a lăudat cu bogățiile sale, iar ei povestind regelui lor cele văzute, oștile babiloniene vor distruge Ierusalimul, iar poporul iudeu va fi luat în captivitate.

În povestea pentru marele împărat Constantin se arată momente din activitatea sa, biruința în războaie sub semnul crucii, faptele sale pilduitoare, bogatele daruri pentru ctitoriile sale și ale mamei sale Elena, aflarea crucii pe care a fost răstignit Hristos, despre sfîrșitul său, jalea supușilor săi și cinstea de care s-a bucurat după moartea sa.

Urmează răscoala lui Avesalom, cu pilduiri morale despre iertarea greșalelor semenilor.

În «Pildă din Evanghelie», Neagoe îl citește parabola nunții fiului de împărat, îndemnînd spre curătenia sufletască: «...nimeni să nu umble în hainele cele spurcate, ci fieștecarele dintru voi să cugete și să bage seama de haina cea sufletească» (p. 195), după cum călugării «trăiesc în pustie și disprețuiesc mărirea și podoabele pămîntului». Urmează «Poveste a fericitului Varlaam și a lui Ioasef, feciorul lui Așvenir împărat», din care Neagoe a inclus 6 fragmente, de asemenea cu exemplificări bogate.

Prima parte se încheie cu epilogul «Învățătură pentru facerea de bine și pentru îngăduiala și așteptarea lui Dumnezeu» (p. 214), în care este transcrisă integral o scurtă scriere a lui Efreim Sirul.

Partea a II-a conține 13 capitole unitare, cu aceeași bogată ilustrare din Sfînta Scriptură și diferite scrieri religioase. Se adresează fiului său, ca și urmașilor acestuia, «pentru multe și bogate lucruri cari sînt domnilor folositoare de sufletu, și vrednice de cinstea și pohvala domniei, așijderea și pre toți boiarii săi, pre cei mari și pre cei mici».

Cap. I constituie un îndemn pentru cinstirea icoanelor [«ele cu adevărat sîntu semnul și chipul Domnului», a Maicii Domnului], la puritate, deoalece «curăția iaste un lucru mare», la o viață morală. «Acestea toate le socotește și le gîndește și cu cele bune te îngrădește, iar cele rele tu le leapădă» (p. 226).

Cap. II adresează învățături tuturor domnitorilor, fetelor bisericesti, bogați și săraci, că «toți cu multă frică și cu mult cutremur vor să dea seamă înaintea lui Hristos Dumnezeu pentru lucrurile ce au făcut în vremea lor» (p. 230).

să fie pomenit. Pe urmași îi îndeamnă la pocăință, să domnească cu blîndețe și cu smerenie alegînd totdeauna statul cel bun (p. 325—333).

Urmează rugăciunea la ieșirea sufletului său și cuvînt de învățătură «către 2 slugi credincioase și dragi, care să lăpădară de lume și să dedereă vieții călugărești. Apoi fragmentele păstrate din originalul slavon la Învățăturile lui Neagoe Basarab.

Volumul se încheie cu un «Glosar» de cuvinte.

Pr. Mircea Munteanu

Vasile Netea, *La diffusion de la «Cazanie» de Varlaam en Transylvanie*, în «Revue roumaine d'histoire», t. X, 1971, nr. 2, p. 369—376.

Vasile Netea, secretarul de redacție al revistei «Revue roumaine d'histoire», publică un studiu despre răspîndirea Cazaniei mitropolitului Varlaam în Transilvania. N. Iorga considera Cazania lui Varlaam o operă de cea mai mare importanță pentru limba română (*Istoria bisericii românești*, vol. II, ed. II, București-Vălenii de Munte, p. 322).

«Cartea românească de învățătură» s-a răspîndit în toate regiunile locuite de români. N. Iorga, făcînd o călătorie de studii în Transilvania, la începutul secolului al XX-lea a găsit în județele Brașov, Făgăraș și Alba un număr de 19 exemplare din celebra operă din secolul al XVII-lea. Aceste exemplare ale Cazaniei din 1643 au fost urmărite și de Vasile Literat în studiul: *Din Țara Oltului. Însemnări vechi din biserici noi*, în rev. «Țara Birsei», 1930, nr. 3, 4—6. S-au găsit exemplare la Cetan, Bontida, Dej,

Mag. în părțile Clujului. Ion Birlea a găsit încă în 1647 la biserica din Josani, un exemplar din această carte. În 1647 se cumpără cu 13 florini o Cazanie de către preotul Gîrgorie, cu țărani și boierii din comunele Budești și Vintestii. Vasile Mangra a descoperit în județul Bihor exemplare din această Cazanie. La Rogoz a fost un proces pentru un exemplar din această Cazanie (Sebastian Stanca, *Pricină pentru o carte bisericească a vlădicului Varlaam*, în «Revista teologică», 1930, p. 31—34). Exemplarul de la Leordina, din Maramureș, a fost cumpărat la 3 decembrie 1685. La Borșa erau două exemplare, unul a fost cumpărat în 1715 și altul în 1790.

Vechea tipăritură a lui Varlaam s-a găsit în Banat, la Lugoj și la Ritișor (Nicolae Cornean, *Monografia eparhiei Caransebeșului, Caransebeș*, 1940, p. 384).

Însemnările de pe cărțile vechi, păstrate în biserici, sînt atît de importante, încît N. Iorga spunea uneori studenților, la cursurile de la Vălenii de Munte, că jumătate din știința sa istorică o scoate din însemnările de pe cărțile vechi bisericești. Preotul Florea Mureșan a publicat în 1943, cu prilejul tricentenarului apariției acestei cărți, lucrarea «Cazania lui Varlaam» (Cluj 1943) în care găsim multe date despre exemplare din această Cazanie găsite în nordul Transilvaniei. La Bedeuș era o Cazanie a lui Varlaam cumpărată la Suceava. Biblioteca muzeului eparhial din Cluj are două Cazanii, dintre care una a fost achiziționată de cunoscutul bibliofil Gheorghe Sion, care a donat multe obiecte pentru muzeul eparhial, iar alta provine din localitatea «Zoitan» din protopopiatul Sighișoarei. La fosta episcopie greco-catolică din

Cluj era un exemplar din Cazanăa lui Varlaam, ce provenea de la Vasile Făt din Cristorel. Exemplarul din Bontida a fost achiziționat de Mihail Cristea și de fiul său Suciu Mihoc.

Iscusitul cercetător al trecutului plajurilor someșene, preotul Gavril Hango, a publicat în «Telegraful român» din 15/28 februarie (nr. 18) anul 1903 un articol în care arată că un exemplar din Cazanăa lui Varlaam a fost la Budetelec, Tirgușor, Băita, Deda, Juc, Sinmartin, Suat. În 1675 această Cazanăa era la Budetelec, iar preotul Toader o donează bisericii din Tirgușor, unde era preot ginerele său popa Precup. În 1719 acest exemplar este proprietatea călugărului Laurentiu de la mănăstirea Deda.

Ioan Lupaș a demonstrat că textul Kiriadromionului tipărit în 1699 la Alba Iulia, cu blagoslovenia mitropolitului Atanasie Anghel Popa este o reeditare a Cazanăii lui Varlaam din 1643.

Un studiu al lui O. Schiau despre circulația Cazanăii lui Varlaam în Transilvania, în «Mitropolia Olteniei» 1970, nr. 5—6, p. 524—582 demonstrează că la Filiala Cluj a Bibliotecii Academiei R.S.R. se găsesc 14 exemplare. Exemplarul lui Timotei Cipariu provine de la biserica din comuna Gârbova.

La Sava (județul Cluj) există o copie a Cazanăii lui Varlaam. În 1825 preotul Ioan Pățăceanu cumpără o copie după Cazanăa lui Varlaam cu 7 zloți. O copie din 1699 s-a păstrat la biserica din Merișor și a fost donată Muzeului eparhiei ortodoxe române din Cluj. La Fughiu (județul Bihor) există și un exemplar tipărit și o copie în manuscris. În 1847 preotul Ștefan Lup-

șa din Cupșeni a copiat un exemplar din Cazanăa lui Varlaam.

În 1943 harnicul cercetător al vechilor manuscrise din Transilvania, profesorul Atanasie Popa, a publicat la Timișoara studiul «Cazanăa lui Varlaam». În acest studiu citim că popa Ursu din Cotiglet (județul Bihor) a caligrafiat în 1670—1680 și a făcut mai multe copii după Cazanăa lui Varlaam dintre care una a ajuns în proprietatea Bibliotecii Academiei.

Manuscrisul de la Moiu este din 1643, deci a fost făcut chiar în anul în care a apărut cartea. Există o copie după această Cazanăa și în fosta bibliotecă a Mitropoliei din Blaj.

Din studiul lui Vasile Netea rezultă că înainte de 1918, Cazanăa lui Varlaam a circulat în Transilvania și au circulat și multe manuscrise, copiate după textul acestui monument al literaturii române din secolul al XVII-lea. În Transilvania au mai existat și multe alte exemplare. La Năsăud, între cele două războaie mondiale, exista un exemplar din Cazanăa lui Varlaam în biblioteca liceului și unul în biblioteca lui Iulian Martian, fost membru de onoare al Academiei. La Oradea a existat și în biblioteca fostei episcopii greco-catolice. La Lugoj a existat în biblioteca fostei episcopii greco-catolice. La Gherla, în biblioteca liceului Petru Maior, ce provenea din biblioteca lui Ioan Papiu, primită de la preotul Coste din părțile Sălajului. Pare că în Transilvania au fost mai răspândite tipăriturile din Moldova, decât cele din Țara Românească. Din seria tipăriturilor apărute în Muntenia cele mai răspândite în Transilvania sînt mai ales cărțile apărute la Rîmnicu-Vilcea. Dintr-un studiu recent

(A. Socolan, *Circulația cărții românești în nord-vestul Transilvaniei*, în «Marmatia», 1969, nr. 1) rezultă că în Maramureș și în Sătmar s-au descoperit 12 exemplare din Cazanul lui Varlaam. Autorul a făcut o vastă anchetă în 122 de localități în legătură cu răspândirea tipăriturilor din Principate în Maramureș și în Sătmar. Autorul constată că în secolul al XVII-lea au circulat în Maramureș 19 cărți tipărite în Moldova, iar în secolul al XVIII-lea au circulat 293 de astfel de tipărituri, dintre care 107 tipărite la București, 109 la Rimnicu Vilcea, 12 la Buzău, 8 la Tîrgoviște, 66 la Iași și la Rădăuți. Față de 293 tipărituri din Moldova și din Țara Românească, în secolul al XVIII-lea au circulat în Maramureș numai 212 cărți editate în Transilvania. Tipăriturile din Moldova și din Muntenia se bucurau de un prestigiu deosebit de important. Chiar atunci cînd au fost interzise în Transilvania tipăriturile din Principate, ele au circulat, fiind introduse de călugări, de preoți, uneori chiar de țărani, care călătoreau dintr-o provincie în alta.

Prof. Iosif E. Naghiu

Mihail Guboglu, *Călătoria lui Evliya Celebi Efendi în Banat*, Timișoara, 1970, 60 p.

Autorul acestui studiu este bine-cunoscutul turcolog de la Universitatea din București și stimulental valoroasei reviste bucureștene «Studia et acta orientalia», ca și autorul altor lucrări în care tratează istoria României prin lumina documentelor otomane. Studiul de care ne ocupăm e de mare importanță pentru trecutul Banatului.

Istoriografia turcească este foarte bogată în izvoare, cronici și ma-

nuscrise privind latura de apus a țării noastre. Printre istoricii și geografil turci mai vechi este și Evliya Celebi Efendi (1611—1683). Manuscrisele acestui scriitor otoman se păstrează în biblioteca orașului Istambul. Mihail Guboglu a studiat unele din ele și mai ales pe acelea care privesc Banatul. Mărturiile lui Evliya Celebi Efendi despre Banat sînt destul de bogate. Opera sa privită în ansamblu poate fi socotită un izvor istoric interesant. Mărturiile sale pot fi puse alături de acelea ale călătoriei patriarhului Macarie în țările române (1653—1659). Ceea ce ne frapază în descrierile lui Evliya Efendi sînt relatările privind trecutul orașelor și țărilor, clasele sociale, viața economică, portul, obiceiurile, datinile și ocupațiile locuitorilor. Sînt destul de bogate și relatările privind viața religioasă a Banatului în frunte cu cetatea Timișoara «care este o grădină frumoasă ca un rai», cum îi zice geograful otoman.

Studiul lui M. Guboglu este de o reală valoare. El a fost pregătit prin atîtea altele bazate pe izvoarele otomane ale lui Celebi, precum sînt: Mihail Guboglu, *Evliya Celebi et la situation social-economique des Pays Roumains vers le milieu du XVII-e siècle*, București, 1962; M. Guboglu, *Din călătoriile lui Evliya Celebi în Transilvania*, București, 1965; M. Guboglu *Evliya Tchelebi în «Süden Siebenbürgens»*, București, 1966, ș.a.

Pl. prof. dr. Nicolae Neaga

Ghid atlas al Monumentelor Istorice, București, Editura științifică, 1970, 411 p.

Vasile Cucu și Marian Ștefan publică o lucrare foarte utilă. Are

ca motto un text din M. Kogălniceanu: «Istoria noastră este în tradițiile poporului, în movilele nenumărate ce împeștrăiează întinsele noastre cimpii, în mănăstirile ce cuvioșii noștri domni au zidit spre aducere aminte a biruințelor cîștigate, în hrisoave și, în sfîrșit în cronicile Grecenilor, Popeștilor, Urecheștilor, Costineștilor și a altor alți bărbați care într-o mină țineau sabia spre apărarea patriei și într-alta condeiu spre a scrie mărețele lor fapte». Introducerea semnată de cei doi autori arată frumusețea plaiurilor românești. Retinem o frază: «Dar nu este loc din Pămîntul românesc care să nu poarte un farmec al lui» (p. 13). Introducerea este o succintă «România pitorească». Sub titlul «Pe urmele monumentelor istorice» sînt prezentate monumentele istorice în general. Cele mai vechi monumente istorice din București sînt: 1) Curtea Veche (sec. XVI), biserica Curtea Veche (sec. XVI), mănăstirile Radu Vodă (sec. XVI), Mărcuța (1587), Mihai Vodă (1589—1591), Plumbuita (1632), Complexul Patriarhiei (1654—1665), biserica Spiridon Vechi (sec. XVII), Palatul pionierilor (1679), biserica Fundeni Doamnei (1699), biserica Coltea (1701—1702), Palatul Mogoșoaia (1702), spitalul Coltea (1704), biserica Antim (1713), biserica Cretulescu (1720—1722), etc.

Monumentele istorice sînt descrise în limba română, apoi urmează cite un scurt rezumat în limbile franceză și germană. Monumentele istorice sînt prezentate pe județe, iar județele sînt în ordinea lor alfabetică. Există harta fiecărui județ cu monumentele sale istorice, iar la sfîrșitul cărții este o hartă a monumentelor istorice din toată țara.

Partea a doua a lucrării se intitulă «Descrierea monumentelor istorice». Incepe cu Capitala, apoi urmează descrierea monumentelor istorice pe județe. La județul Timiș se menționează «catedrala ortodoxă ridicată la începutul secolului al XX-lea, cu turlă zvelte și acoperișul frumos colorat» (p. 398). În județul Hunedoara sînt monumente istorice: turnul vechii biserici ortodoxe din cimitirul vechi al municipiului Deva, biserica de lemn din Lesnic (comuna Vețel), biserica din Gura Sada (din 1292), biserica din Crișcior (din 1404), biserica din Ribița isprăvită de popa Dragoșiu în 1417 cînd s-a executat pictura, biserica ortodoxă din Hunedoara din secolul al XV-lea, zugrăvită în 1634—1654 de zugravii Stan și Constantin, biserica din Strei, construită în secolul al XIII-lea, biserica din Streisingeorgiu înfrumusețată cu picturi în 1409 de jupîn Cîndreș și Bistora soția sa, biserica din Densuș construită din pietre romane de la Ulpia Traiana Augusta, restaurată în 1961—1963, biserica din Peșteana (comuna Densuș) din secolul al XIV-lea, cu fragmente de pictură din secolul al XV-lea, biserica cetății Colțului din secolul al XV-lea, biserica din Sînta Mărie Orlea ctitorită de cneazul Cîndea, mănăstirea Prislop. Despre mănăstirea Prislop spune că a fost construită de Zamfira, fiica lui Moise Vodă pe la 1564 (p. 313). Mănăstirea Prislop a fost înființată de ucenicul lui Nicodim, întemeietorul vieții monahale din țara noastră (discipolii săi au înființat și mănăstirea Neamțului). În Arad sînt citate unele monumente istorice ca mănăstirea Sfîntul Simeon Stilpnicul construită în 1760—1764. Nu sînt trecute catedralele din Caransebeș și din Arad, biserica din Lipova (la Lipova

a fost și episcopie). Mănăstirea Hoș-Bodrog este menționată în documente în 1135 și în 1177. La Oradea este menționată Biserica cu lună, vechea catedrală ortodoxă, dar nu se menționează cea de a doua catedrală ortodoxă construită în secolul al XVIII-lea în stil baroc. Chiar dacă în edițiile viitoare se vor mai face unele adăugiri de monumente ce au scăpat în actuala ediție, cartea de care ne ocupăm e și foarte bună și foarte binevenită. Poate fi consultată și de turiștii străini. E tipărită în excelente condiții tehnice și se recomandă de la sine pentru toți cei care fac excursii. Cititorii au ocazie să facă cunoștință cu foarte multe monumente de o importanță deosebită, pe care autorii le descriu, cu date exacte și cu multe amănunte utile. Monumentele sunt prezentate pe județe, în ordine cronologică.

La o ediție viitoare ar fi bine să se mai adauge și o scurtă bibliografie, menționându-se cel puțin lucrările din ultimii ani, ușor accesibile, despre monumentele istorice, precum și tot ce s-a scris în limbile de mare circulație, la dispoziția turiștilor străini. Prin informațiile din Ghid se popularizează multe date istorice, pe care turiștii le învață cu pasiune. În limba germană s-au tipărit așa-numitele Bădeker, cu date foarte exacte. Cartea de care ne ocupăm este un Bădeker tot atât de demn de încredere.

Gh. Focșa, *Les églises en bois*, în «La Roumanie d'aujourd'hui», nr. 5 (195), 1970, p. 37.

Gheorghe Focșa scrie cîteva rînduri despre bisericile de lemn din țara noastră. Începe cu fraza: «Bisericile de lemn, monumente caracteristice arhitecturii vechi religioase,

exprimă forța și subtilitatea creației populare românești». În trecut «bisericile de lemn se construiau în toată țara. Cea mai veche biserică de lemn este la Ieud, în județul Maramureș. În Maramureș mai sînt foarte cunoscute vechile biserici de lemn din Cuhea, Ieud-Vale, Surdești și Dragomirești. Vechea biserică de lemn din Dragomirești, construită în anul 1722 din lemn de brad (de obicei bisericile de lemn se construiau din stejar) este astăzi la Muzeul satului din București. Autorul reproduce silueta bisericii din Răpciuni și o vedere din interior. Biserica din Răpciuni (Moldova) a fost mult timp în satul liniștit din preajma Ceahlăului, iar azi este la Muzeul satului din București. Gh. Focșa a publicat o lucrare (tradusă în mai multe limbi) despre Muzeul satului din București, muzeu etnografic în aer liber. Primul muzeu etnografic în aer liber a fost înființat la Skausen în anul 1891. Muzeul satului a fost organizat în 1925—1935 sub conducerea lui Dimitrie Gusti. La Muzeul satului din București sînt trei biserici vechi de lemn. Biserica din Răpciuni este construită în stilul clasic, pictată de artiști locali din familia Zugrăvescu.

Articolul scurt, dar dens, al lui Gh. Focșa, Conferențiar universitar, directorul Muzeului satului, prezintă bisericile de lemn, cititorilor din străinătate. Oferă marelui public aspecte din arta multiseculară a bisericilor de lemn, din diverse regiuni ale țării.

Coriolan Petranu a scris o serie întreagă de studii și de articole, spre a dovedi lumii întregi, că bisericile de lemn sînt realizări artistice românești. Decenii în șir (1920—1944) a scris și studii polemice, a făcut și comunicări la congrese, despre arta bisericilor de lemn. Gh. Focșa le pre-

zintă succint. Cele patru reproduceri din revista în limba franceză «La Roumanie d'aujourd'hui» au marea calitate de a sugera cititorilor o lume de creație artistică, de artă românească.

În epoca noastră se reconsideră tot ce a fost important în cultura românească și sint popularizate, în țară și peste hotare, valorile certe ale culturii și ale artei românești. La Paris s-a deschis în luna mai 1970 o expoziție de artă veche românească ce s-a bucurat de un succes deosebit. Concomitent cu această expoziție, revista «La Roumanie d'aujourd'hui», reconsideră bisericile de lemn. Au fost construite de țărani, cu un simț deosebit al artei și al simetriei. În cadrul mioritic, bisericuțele de lemn se încadrează în mediul natural. Aspectul exterior și interior este deosebit de armonios. Despre bisericuțele de lemn au scris cu admirație specialiști în istoria artelor ca J. Strygowsky (Viena), Henri Focillon și Charles Diehl (Paris). Aceste monumente artistice nu puteau lipsi nici din Muzeul satului din Capitală, nici de la alte muzee. Muzeul etnografic din Cluj are și o bisericuță de lemn, adusă de profesorul Romul Vuia, titularul catedrei de etnografie și folclor. Vechile bisericuțe de lemn se vindeau adesea. Un sat vindea bisericuța veche, atunci când reusea să-și facă o biserică nouă. Horia a fost în tinerețe maestru de construit biserici. Bisericuța din satul lui Horia a fost dusă la Florica. Despre această biserică de lemn a scris o poezie Octavian Goga «princeps poetarum Transilvaniae» și o altă poezie Ion Pillat.

Elena Dunăreanu, *Calendarele românești sibiene (1793—1970)*, Sibiu, 1970, 329 p.

La Sibiu au început să apară cărți în colecția «Biblioteca Astra». În felul acesta se continuă glorioasa activitate culturală a Asitrei, care a desfășurat o foarte rodnică muncă pentru răspindirea culturii în masă. Elena Dunăreanu a studiat calendarele tipărite la Sibiu. În cultura românească au avut mult timp un rol important calendarele. Au fost foarte multe sate în care cea mai citită carte era calendarul cumpărat în decembrie, la un trg. Samueil Micu Clain a publicat în calendarele românești ce apăreau la Budapesta. Despre trecutul calendarelor românești a scris Sextil Pușcariu, iar mai recent Mircea Tomescu. Începând cu Calendare și folete novele de ale lui Constantin Brincoveanu ce s-au găsit pentru anii 1693, 1694—1695, 1699, 1701 (N. Iorga, *Istoria literaturii românești în secolul al XVIII-lea (1688—1821)*, vol. II, București, 1969, p. 506), calendarele ce apăreau an de an și se răspindeau în masă, conțineau multe pagini semnate de cei mai de seamă reprezentanți ai culturii noastre. La Sibiu apare în 1793 «Cărintariu rumânesc», primul calendar în limba română tipărit în acest centru cultural. «Cărintariu rumânesc» de la Sibiu a apărut sub diverse titluri 119 ani, din 1793 până în 1911. Mitropolia de la Sibiu a început să tipărească calendare din 1852 cu titlul «Calenderiul pe anul de la Hristos...», iar în ultimii ani are titlul de «Îndrumător bisericesc». Calendarul «Amicul poporului» a apărut la Sibiu din 1861 până în 1941. Calendarele sibiene apăreau timp foarte îndelungat. «Calendariul săteanului» a apărut din 1892 până în

1948. «Calendarul Asociațiunii» adică al Astrei, a apărut din 1912 până în 1948.

Prin filiera calendarelor de la Sibiu au apărut creații ale lui Văcărescu, Gh. Sion, Cezar Bolliac, Vasile Cîrlova, Samson Bodnărescu, Nicolae Bălcescu, D. Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Alexandru Odobescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, Veronica Micle și Mihai Eminescu. De exemplu în seria de calendare «Amicul poporului» apăreau: Partea literară pentru învățătură și petrecere, Poezii, Fabule, Notițe folositoare, Cugetări și sentințe, Umoristice, Anunciuri, Anecdote, Povete economice, Povete practice, apoi Pagini pentru copii, Gramatică, Reclame, Cataloage de cărți românești de la diverse librării din trecut.

Lucrarea Elenei Dunăreanu este alcătuită științific. Titlurile calendarelor sînt redactate cu ortografie originală. Se menționează cu ce fel de litere au fost tipărite (cirilice, de tranziție, latine), tipografia în care au apărut. A reușit să trateze o problemă de istoria culturii, ce are contingențe și cu istoria literară. După cercetările bibliografice ale autoarei la Sibiu au apărut 28 de calendare din 1793 pînă în 1970. Am menționat mai sus cîteva calendare care au apărut timp îndelungat, de exemplu Călin-dariul românesc a apărut 119 ani, Calendarul săteanului a apărut 57 de ani, Calendarul poporului a apărut 56 de ani, Calendarul Astrei (a Asociațiunii) a apărut 38 de ani. Calendarele sibiene aveau an de an un număr mare de pagini și cuprindeau materiale foarte bogate din domenii foarte diferite și pătrundeau în toate satele. Deși apăreau în Transilvania n-au fost tipărite cu ortografie latină, probabil tocmai pentru că erau scrise pentru masele populare și țâ-

ramii nu erau niciodată adepți ai ortografiei latiniste, foarte greoaie pentru oamenii mai simpli.

Trecerea de la scrierea cu litere chirilice la scrierea cu litere latine se face cam în același timp cu adoptarea în general a literelor latine în cultura românească.

Prof. Iosif E. Naghiu

Calendarul ortodox «Credința» pe anul 1971, editat de Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, Detroit, 244 p.

Ca și în alți ani, și calendarul «Credința» pe anul 1971 pleacă în lume însoțit de sfaturile și binecuvîntările Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Cuprinse în cuvîntul introductiv intitulat «Temelia vieții creștine ortodoxe», aceste sfaturi se referă la însușirile fundamentale ale comunității creștine care sînt «constituție ierarhică a Bisericii și caracterul profund sinodal al conducerii ei spirituale, așa cum se observă în structura, în credința și în viața Bisericii Ortodoxe Române, precum și în a celorlalte Biserici Ortodoxe surori». Aceasta pentru că «dintru început Biserica a avut sensul de comuniune, de viață în duh familial, de trup tainic al cărui Cap este Hristos Domnul (Efeseni I, 22—23). Spiritul sinodalității este imprimat și în Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America, prin care ea păstrează unitatea, nu numai cu Biserica Ortodoxă Română, ci și cu toate Bisericile Ortodoxe din lume. Întrucît însă Biserica nu este formată numai din ierarhie ci și din credincioși, care sînt membre vii ale organismului bisericesc, avînd datoria să colaboreze la bunul mers al vieții bisericești din Episcopia căreia aparțin, sinodalitatea trebuie înțe-

leasă și ca colaborare strinsă, în duhul Sfințelor Predanii, între ierarhia și credincioșii fiecărei Biserici Ortodoxe spre slava Domnului nostru Iisus Hristos și dobândirea mântuirii tuturor». Cuvîntul Prea Fericirii Sale se încheie cu indemnul de a folosi Sfințele Sărbători ale Nașterii Domnului și Anului Nou pentru a cugeta mai adînc «asupra înțelesului duhovnicesc al vieții noastre creștine ortodoxe în cadrul Bisericii străbune slujite de preoți și de ierarhi din neamul nostru». Urmează cuvîntul Prea Sfințitului Episcop Victorin, intitulat «Continuitatea noastră ortodoxă». În acest articol, faptul că în anul 1971 calendarul «Credința» trece pragul unui nou deceniu este socotit ca o mărturie istorică a existenței Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, a continuității și canonicității ei cum și a legăturilor ei cu Biserica Ortodoxă Română, cu toate Bisericile din Răsărit și mai ales cu toate jurisdicțiile naționale ortodoxe din America, reprezentate în Conferința Permanentă a Episcopilor Ortodocși Canonici (Standing Conference). Se arată apoi motivele pentru care Episcopia Misionară Ortodoxă Română în America nu a acceptat propunerile de a intra sub jurisdicția noii Biserici Ortodoxe în America (Mitropolia Rusă). Față de aceste propuneri, clerul și credincioșii Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și-au exprimat voința în rezoluția adoptată unanim de Congresul anual al Episcopiei, ținut la East Chicago, Indiana, la 4 iulie 1970, astfel :

1. Să se păstreze autonomia acordată Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America de Patriarhia Română și de Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ;

2. să se mențină legăturile canonice bisericești cu Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române ;

3. să se conclueze cu toate celelalte jurisdicții naționale ortodoxe din America, în cadrul Conferinței Permanente a Episcopilor Ortodocși Canonici (Standing Conference), pentru înființarea, cu aprobarea tuturor Patriarhiilor Ortodoxe Autocefale, a unui sinod local al Bisericii Ortodoxe în America, în care să fie reprezentate, în mod egal, toate jurisdicțiile naționale ortodoxe din acest continent.

Cuvîntul Prea Sfințitului Episcop Victorin exprimă în încheiere nădejdea că majoritatea românilor americani vor înțelege și vor sprijini aceste deziderate, unindu-se în credință și dragoste frățească, spre a contribui ca români la viitorul adevăratei Biserici Ortodoxe în America.

După acest cuvînt urmează partea calendaristică, avînd la fiecare lună și o pagină cu «date memorabile» și cite un scurt citat din Filocalie. Apoi, după pagina cu «rînduiești bisericești» și după paginile în care se dau numele Patriarhilor Bisericii Ortodoxe, ale Întîistătătorilor Bisericilor Ortodoxe Autocefale, cum și ale Ierarhilor Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, după ce se arată organizarea, membrii și scopul Conferinței Permanente a Episcopilor Canonici Ortodocși în America (Standing Conference) și după șematismul Episcopiei Misionare, urmează partea teologică și literară a calendarului, împărțită pe titluri, cu articole tratînd diferite subiecte cu caracter teologic, literar, biografic sau de cronică, cum și poezii. Colaborează autori români din țară și din America. Astfel în partea intitulată «Cuvînt bun» șirul acestor colabo-

rări este deschis de articolul profesorului universitar onorar Teodor M. Popescu, cu titlul «Teologia și preoția în lumina Evangheliei» care arată raportul ce trebuie să existe între teologie și preoție de o parte și Sfânta Scriptură de alta, conchizând că teologia nu trebuie să se substituie Evangheliei, iar preoția nu trebuie să-i contravină. Ele «nu trebuie să contrazică sau să contrafacă Evanghelia» ci «trebuie să crească și să rodească în Evanghelie...».

În articolul «Tineretul», protopopul-vicar Ioan Bugariu pune problema educației tineretului în America, iar în articolul «Unde mergem?», protopopul George Nan face unele reflecții în legătură cu «neînțelegerile bisericesti și naționale» ale românilor din S.U.A. și Canada.

Plecând de la morala unei caricaturi apărută într-o revistă americană, ce reprezenta o plajă într-o parte cu o mulțime de tinere și tineri cu păr lung, bărbi mari și aproape goi, iar în altă parte un grup de animale ce păreau a zice unele către altele: «La ce bun să ne schimbăm din animale în oameni, să ajungem și noi în halul ăsta?», protosinelul Felix Dubneac în articolul «La ce bun?», pune din nou problema educației tineretului.

În articolul «Biserica Ortodoxă Română de ieri și de azi», protopopul Glicherie Moraru arată marea deosebire ce există între ceea ce a fost Biserica Ortodoxă Română și mai ales preoția ei după primul război mondial și ce este acum, sub înțeleapta arhipăstorie a Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian. Într-un alt articol intitulat «Unitatea creștină și calendarul», Arhim. Paulin Popescu vorbește despre necesitatea de a se ajunge la un acord asupra uni-

ficării calendaristice atât între Bisericele Ortodoxe, cât și între acestea și celelalte confesiuni creștine, cu specială referire asupra situației minorității ortodoxe din America și celelalte denuminațiuni creștine.

Urmează apoi capitolul «Pământ și suflet românesc», în care, între alții, Valeriu Streinu scrie articolul intitulat «Restituiri românești universalității gândirii», iar Horia Nițulescu articolul «The mystery of romanian permanency» (Misterul permanenței românești), în care arată că întocmai așa cum Munții Măcin din Dobrogea sînt cei mai vechi munți din Europa, tot atât de vechi este și poporul român pe aceste meleaguri.

În capitolul «Christian life», Pr. prof. Ioan G. Coman, publică articolul «Solidarity in patristic thought and life» (Solidaritatea în gândirea patristică și viața patristică), iar George Alexe articolul «The future of christianity and christianity of the future» (Viitorul creștinismului și creștinismul viitorului). Aurel G. Bucălae publică articolul «What does it mean to be secular?» (Ce înseamnă să fii laic?), iar arhimandritul Vartolomeu B. Anania, studiul intitulat «Orthodoxy in America today» (Ortodoxia astăzi în America), în care, așa cum indică subtitlul «A critical analysis», încearcă a analiza critic acțiunea prin care Biserica Ortodoxă Rusă a acordat autocefalia Mitropoliei Ruse din America sub numele de Biserica Ortodoxă în America, arătînd implicațiile pe care această hotărîre unilaterală le provoacă în raporturile dintre Bisericile Ortodoxe.

În titlul «Legături româno-americane», Gheorghe Alexe publică articolul «Sensul unei jertfe româno-americane», în care arată ajutorul pe care românii din S.U.A. și din Ca-

nada, i-au dat sinistraților din România cu ocazia inundațiilor din anul trecut, totalul colectei inițiată de Episcopia Misionară ridicându-se la suma de 170.300 dolari. Tot aici redacția publică o scurtă dare de seamă despre «Vizita Președintelui Ceaușescu în Statele Unite», iar Gheorghe Anca despre «Literatura canadiană în România».

În capitolul «La curțile dorului», ierom. Antonie Leonida Plămădeală, devenit între timp episcop-vicar patriarhal, publică schița intitulată «Anna Proclu», Costantin Noica eseul «Brâncuși a sculptat infinitive lungi», Gavril Bica de la Turda «Buchetul desagilor», iar Vera Berceanu schița «Christmas in an indian

reservation» (Crăciunul într-o rezervație indiană).

În calendar sînt publicate și poezii de Goethe, Gina Gogoiu, Ion Bănuță, Aurelia Diaconu etc.

În «File de cronică» este redată cronologic o parte din activitatea desfășurată în cursul anului de Prea Sfințitul Episcop Victorin, iar în capitolul «Patronii și sprijinitorii calendarului» sînt redată fotografii reprezentînd diferite momente din viața Episcopiei și a credincioșilor ei, felicitări și reclame. Calendarul se încheie cu o Postfață în care Redacția își mărturisește satisfacția pentru că a avut posibilitatea de a publica această carte și mulțumește tuturor colaboratorilor și sprijinitorilor.

VIAȚA BISERICESCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Întâlnire a ierarhilor din mitropoliile Ardealului și Banatului. Binecuvîntarea bisericii din Becicherecul Mic. Hramul paraclisului Timișeni. Intrări în cler. Oaspeți din străinătate la Timișoara. Conferințele preoțești din luna septembrie. Deschiderea noului an școlar la Seminarul teologic din Caransebeș. Jubileul Reșizei industriale. Trecerea la cele veșnice a unor preoți — — — — —

628

Episcopia Aradului

Incununarea strădanilor credincioșilor din filia Rîpaș. Stîlțirea bisericii din Parohia Spini. Pictură bisericească în frescă, veche de două veacuri, restaurată în biserica din Hălmagiu. Noi păstori duhovnicești rînduiți la parohii. Conferințele de orientare din luna mai. Constatări pe teme pastorale. Pomenirea unor ierarhi din trecutul eparhiei — — — — —

640

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Ștefan Bîrsănescu: Pagini nescrise din istoria culturii românești; Menole Neagoe: Neagoe Basarab (Prof. I. Naghiu); Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie, Text ales și stabilit de Florica Moisiș și Dan Zamfirescu (Pr. Mircea Munteanu); Vasile Nețea: La diffusion de la «Carant» de Varlaam en Transylvanie (Prof. I. Naghiu); Mihail Guboglu: Călătoria lui Evliya Celebi Efendi în Banat (Preot prof. dr. Nicolae Neaga); Ghid atlas al monumentelor istorice; Gh. Focșa: Les églises en bois; Elena Dunăreanu: Calendarul românesc sibien (1793—1970) (Prof. I. Naghiu); Calendarul ortodox «Credința» pe anul 1971 (Prot. Gh. Getia) — — — — —

651

42419